

mayadergi

kültür sanat dergisi

sayı: 4

Haziran - Temmuz - Ağustos 2023

•

yayın kurulu:

Berivan Kaya

Mustafa Güçlü

İsmet Alıcı

bu sayının editörü: Mustafa Güçlü

kapak fotoğrafı: Sophie Lecuyer

Bu yayında yer alan yazıların yasal sorumlulukları, imza sahiplerine aittir. Kolektif dışında yayımlanan yazılara ait görüşler, yazarın kendisini bağlar. "MayaDergi" ismiyle alıntı yapılabilir. Dergimizde ve sitemizde yayınlanan ürünler ticari değildir, satılamaz. Yayın kurulumuz, yayınlanacak yazılarda redaksiyon hakkına sahiptir. Gönderilen bir eserin dergide yayınlanmamış olması, yayın kurulunun eseri MayaDergi'nin yayın politikasına uygun bulmadığı anlamına gelmektedir.

* * * *

MayaDergi, MAYA Kültür Sanat Kolektifi'nin bir imecesidir.

mayakultur.com
iletisim@mayakultur.com
facebook.com/maya.kolektifi
twitter.com/maya_kolektifi
instagram.com/maya.kultursanat

MAYA'DAN

Sevgili Dostlar,

Geride bıraktığımız günlerde; var olan iktidar erkinin meşrulaştırılması için kullanılan eşitsiz bir seçimde, egemenin baskıladığı sınıfa ve tüm kimliklere karşı yürüttüğü anti-demokratik politikalar sonucunda "kazanan" (!) taraf olduğunu gördük.

2000'lerin neo-liberal politikalarıyla başlayan sürecin lümpen milliyetçiliğe evrilerek hâlâ devam edebilmesinin belki de en önemli nedeni, kültürel-siyasal bağlamda yaşamın kalbinin attığı her alanda alternatif dayanışma ağlarının örgütlene-memesidir.

Maya Kültür Sanat Kolektifi olarak, içinde bulunduğumuz kültürel-siyasi sıkışmışlığı çeşitli mücadele adacıkları yaratarak, "devrimci gerçekçi" bir doktrinle çözebilme gayretindeyiz.

İşte bu gayretimize katkı sağlamak için çıktığımız yolculukta MayaDergi'nin "**Kent ve Doğanın Metalaştırılmasına Karşı Direniş ve Sanat**" dosya başlıklı dördüncü sayısıyla sizlerle.

Vasat bir ele alışla sürdürülen antroposen anlayışın coğrafyamızda yer alan kültür ve tabiat varlıkları üzerinde yok edici etkisini birleşik ve kararlı bir karşı koyuşla her yerde geriletebileceğimiz kamınındayız.

Bu sayıda, tüm organlarıyla faşizmi yeniden üreten devlet organizmasının bir kanibal haline gelerek doğayı tüketmesine karşı geliştirilecek direnişin en temel ögesi olan sanat ve mekân arasındaki ilişki, direniş hattı üzerinden ele alındı.

Önceki sayılarda olduğu gibi dergimize ulaşan şiir, hikâye, deneme gibi ürünlerden yayın kurulumuz tarafından yayımlanmaya değer görülenleri titizlikle değerlendirerek sayfalarımıza taşıdık.

Umudun yeşerdiği daha güzel sayılarda buluşmak dileğiyle....

| İÇİNDEKİLER

- 1| Yakılmış Ülke - **Ali Ekber Kaypakkaya**
- 2| Kül Yatağı - **Hıdır Mutluer**
- 4| Kokun Açarken Avuçlarımda - **Hasan Çapık**
- 5| Seher Yeğın ile söyleşi - **Mustafa Güçlü**
- 12| 21'inci Yüzyılda Neoliberal Saldırı ve AVM'ye Sıkışan "Sanat" - **Berivan Kaya**
- 18| Kentleşme ve Direniş Estetiğinin Devrimci Toplumsal Dönüşümdeki Rolü - **Mustafa Güçlü**
- 22| Kurtarsa Kurtarsa Dünyayı Sanat Kurtarır! - **Hasan Çapık**
- 25| Kapitalistlerin Doğa Katliamı Cenneti Türkiye - **Nursen (Yiğit) Ural**
- 28| Su Gibi Aziz Olmayan Şeyler - **Hatice Eroğlu Akdoğan**
- 32| Su Kaplumbağası - **Gürel Sürücü**
- 36| Kendine Yabancı - **İsmet Alıcı**
- 37| Yüreğine Dokunmaya Devam Et - **Rabia Coşgun**
- 39| Özgürlük Meydanı'nda Satışlar - **Cemile Çakır**
- 43| Kuş Takvimi - **Mustafa Güçlü**
- 44| Modernin Temsili Olarak Kentler ve Yazarlar - **Erinç Büyükaşık**
- 48| Sessizliğe - **Cengiz Ekiz**
- 50| Su(yumuz) Isınıyorken! - **Sibel Özbudun, Temel Demirer**
- 54| Direneceğiz Arya - **Heybet Akdoğan**
- 55| Ütopya Kaybına Karşı Politik Sinema - **Temel Demirer**
- 60| Kalkınma ve Gelişme Kavramları Üzerine Bir Deneme - **İsa Hacıhasanoğlu**
- 62| Kimse Var mı? - **İkbal Kaynar**
- 64| Gelen Yağmur Aşkına - **Umut Kaya**
- 66| Sanat ve Direniş - **İsmet Alıcı**

YAKILMIŞ ÜLKE

Gitmek isterim
Yakılmış umutların ülkesinden,
Ertelenmiş arzuların, yaşanmamış hayatların...

Hayaller patlatılır veda edilirken geceye
Işığında görünür günün, gerçeğin kirletilmiş im-
gesi
Masallar biter, geceye kalır yarım kalan düşler
Varlığını süpürmeye dürtülü entelektüeller
Sahibinin şarkısını söyler...

Başlar kanıksanmış rezillik çağının çıplak aydın-
lığı
Resmi anlakların, çarpıtılmış algıların rapsodisi
Ayaklanır akıl, duygular tam tekmil
Kasvetli bulutlara tutkun,
Maraz çıkaran fırtınalara...

Bir ömür adadın, her ölümle öldün
Yağmurlu sokaklarında dirildin kentlerin
Tutkuyla sevdin dünyayı
Hamurun bu topraklarla yoğruldu
Hummasında piştin...

Ey!
İtirazın yüksek sesle dillendirilmesi
Hayatın yıkan ve yeniden kuran sesi
Gel
Kurtar beni
Umarsızlığın girdabından...

**

9 Haziran 2023

Ali Ekber
KAYPAKKAYA

MAYAŞİİR

KÜL YATAĞI

burada, yorgun suların yurdunda kırılmıştır
diyalektiğin çarkları ve bir halk çıkamamıştır
bir daha kül yatağından dışarı

sorulmamış ve aranmamıştır cevaplar
beklerken, özlerken, ağlarken denizi
durmadan yatağında sancıyan
ve bir halkı önüne katıp ölüme hep ölüme
dökülen bu sular kimden doğar

biz yürürüz uzun uzayan yollar boyunca
eşlik etmez bize ne bir gül ne bir kuş sesi
esriyen bir zamandan ne kalır payımıza diye dü-
şünürüz
güzel şeyler de olmuştur belki bir zamanlar*
yine de olmalı diye umut bileriz bir düşün kapı-
sında
ama işte buradayız dölsüz bir aşk toprağında
acıdan başka bir şeyin yeşermediği
ve durmadan bilekleri kesilen suların yurdunda

unutmayı unut diri tut havsalanı
Munzur Fırat ve Dicle'ydik
su kavmindendik yani eksik olmazdı
dağların selamı üstümüzden
kıyımızda salkım söğütler, tevekler ve dağ keçileri
kibir nedir bilmezdik, kardeşlik, yarendik
birlikte çağlar birlikte durulur birlikte heveslenir-
dik
sonsuz bir deryanın can damarları olmaya

ama canımıza köz canımıza kül
can olmaya aktıkça her defasında

Hıdır MUTLUER

MAYAŞİR

ah kim olur artık bu dağların şakiyan aynası
kim söyleşir salkım söğütlerle içini sere sere
yandıkça ve yaktıkça bu sular kendini
söyle külden başka ne düşer payımıza

burada, yorgun suların yurdunda kırılmıştır
diyalektiğin çarkları ve bir halk çıkamamıştır
bir daha kül yatağından dışarı

bilinmez değil bunu bütün dağlılar bilir
ateşi söndürmeye suyu külü savurmaya rüzgarı
bu topraklar eksik etmedi bizden
silkin ve söylen
sen olmadan tecelli etmez hiçbir şey

geri çevir artık sana uzatılan mendilleri
yeter aktığı gözyaşlarının
bir tohum iste bir gül ver
bir fidan iste bir ağaç ver
bir kavga iste bir yoldaş ver
bir aşk iste bir yurt ver
bin yıldır böyle olmuştur böyle olacaktır bundan
sonra da
her nehir kendi deşer yatağını, unutma

MAYAŞİR

KOKUN AÇARKEN AVUÇLARIMDA

incir ve zeytinler arasında
gümüşi güzelliğiyle gezinen ay
neleri taşırmaz tutku adına

unuturuz
yoksunluğa alışkın yaşam ve şehri
koynumuz başka evren mayalar

ellerimde şehvetten memelerin
aşkın geçtiği soluğu bile güzeller
taş aşmaya yeltenen çiçek oluruz

birden usumda çingiraklı şehir, şu
aymaz siyasetçilerin övünçle anlattığı
büyümesi, horultulu fabrikaları ve
sokak basan lağımca fişkırır mallarıyla

estetik ne varsa yoktur şehirde
inan olsun, gülmesi bile hesaplı olana
ne söyler şiir, yani dilin baş tacı
ne söyler ütopya, yani evrensel düş

senleşir bakışım dem olur devran olur
boşlarım şehri de fınk atan meraklıları da
çözdüğüm düğmelerin oradaki iki tümülüs
tüm hazine ve ölümsüzlüğünü sunar hayatın

Hasan ÇAPIK

MAYAŞİİR

“BİR YAZGI SAVAŞI”

5'te beş

“Erkeğin her türlü baskısına ezen ulus devletin baskısını da eklediğimizde Kürt kadınlarının nasıl bir kuşatma ve baskı politikasına maruz bırakıldıklarını net olarak görebiliyoruz. Bu önemli fay hattını yaratan sistemi anlamayan kadın mücadelesi, kaçınılmaz olarak zayıf kalacaktır.” diyen Seher Yeğın ile MayaDergi için bir söyleşi gerçekleştirdik...

Mustafa GÜÇLÜ

- Dersimli olduğunuzu ve Avrupa'ya yıllar önce göç ettiğinizi biliyoruz. Bizim bildiklerimiz dışında sizinle ilk kez tanışacak okuyucularımıza kendinizi tanıtmak için neler söylemek istersiniz?

Babamın vefatının ardından annem Almanya'ya işçi olarak gelmiş. Üç kardeşiz; ablam, ağabeyim ve ben. Annem bizi sonradan yanına getirdi. İlkokuldan itibaren eğitimimi Almanya'da tamamladım. Halen Almanya'nın Köln şehrinde yaşıyorum. Yaklaşık on beş yıldır kadın sorunu üzerine yapılan çalışmalar içerisinde yer aldım. Almanya ve Avrupa'nın birçok şehrinde yapılan panellere kadın sorunu üzerine konuşmacı olarak katıldım. Kadın sorununu çeşitli yönleriyle ele alan makaleler yazdım. Bu makalelerim birçok dergide, gazetede yayımlandı. Ayrıca 4 yıl Yol

TV'de çalıştım, program sunuculuğu yaptım. Röportajlar yaptım. Röportajlarım birçok gazete ve dergide yayımlandı.

- Geçtiğimiz günlerde “Öteki” yayımlarından kadın sorunlarıyla ilgili “Bir Yazgı Savaşı” adlı kitabınız yayımlandı. Kitabınızın yayım sürecinizde yaşadığınız zorluklar var mıdır? Süreç hakkında bilgi verebilir misiniz?

Kitap yazma fikri, on iki yıl önce “Güney Kültür-Sanat- Edebiyat” dergisinde beş bölüm halinde yayımlanan “Devrimci Saflarda Erkek Egemenliği” yazı dizisinden sonra oluştu. Bu yazı dizisini kadın sorunları üzerine yazdığım makaleler takip etti. Aynı anda içinde bulunduğum çalışmalarımı, çevremde

gözlemlendiğim ve tanık olduğum kadınların yaşamları ve benim de bazı dönemlerdeki kişisel pratiklerimden kaynaklı deneyimlerimi, birikimlerimi bir kitapta toplamak istedim. Tabii kitap konusunda tecrübesizdim, bu nedenle çevremde bu konularda benden daha deneyimli arkadaşlarımdan, abi, abla dediğim değerli dostlarımdan destek aldım kitabın hazırlığı konusunda. Burada şunu da belirtmeden geçemeyeceğim. Öteki Yayınevi editörü ve yazar Tarkan Toka beyefendinin çok desteğini gördüm. Kitabın hazırlık sürecinde çok destek verdi. Kendisine bir kez daha sizlerin aracılığı ile teşekkür ediyorum. Beni Öteki Yayınevi ile tanıştıran ve kitabımın içeriğiyle ilgili kitabımda bir değerlendirme ve şiiri yer alan Muazzez Uslu Avcı ablama da ayrıca çok teşekkür ediyorum.

- Feminizm bütün dünyada olduğu gibi ülkemizde de toplumsal tabanda karşılık bularak gelişim gösterdi. Yazdıklarınızda feminist harekete karşı kendi yaşadıklarınızdan yola çıkarak aydın kimliğinizle eleştirilerde bulunduğunuzu görüyorsunuz. Bunları yaparken Türkiye'deki feminist hareketin kadınların sınıfsal sorunlarına, mücadelesine ilgisiz kaldığını mı düşünüyorsunuz?

Feminizm erkeklere karşı değil de erkek egemenliğine ve eşitlikçi olmayan düzene karşı olmalıdır. Her siyasal, felsefi ya da daha farklı düşünsel akım gibi feminizmde de çeşitli yönelimler var. Daha gerçekçi ve sosyal olanlarıyla duygu ağırlıklı olanların farklı mücadeleleri var. Elbette erkek ile aynı saflarda olmak mücadelenin zorunluluğudur ve ayrıca daha öğretici olanda bu olmalı. Sonuçta cinslerin savaşından çok anlayışların savaşı önemli. İyi, güzel ve eşitlikçi olanın kazanılması tarihin bir zorunluluğudur. Bu arada dünyanın farklı kıtalarındaki farklı sosyoekonomik ve kültürel farklılıklar ve gene farklı sosyolojik yapılar oralarda da farklı mücadele biçimlerini zorunlu kılıyor. Konu evrensel olduğundan kadının evrensel dayanışmasını da önemsemek gerek.

Başta dönecek olursak, feminizm ülkemizde bazı kadın sorunu üzerine çalışmalar yürütenlerin anladığı gibi erkek düşmanlığı değildir. Feminizm, erkek egemen anlayışı, sistemi, devleti, bireyi, kurumları eleştiren ideolojik ve politik bir çizginin adıdır. Fransız devriminin ilk kurbanlarının politik tercihi ve çizgisi geleceğe bıraktıkları en büyük mirastır. Feminizmi eleştiren ataerki "devrimciler", feminist akımın burjuvazi tarafından içeriği en boşaltılmışıyla karşılaşmış feminizmi anlamadan ve bu noktada da hiçbir bilgi

sahibi olmadan toptancı ve cahilce bir şekilde "femin" düşmanlığına girerek, aslında teorik olarak sorunların neresinde durduklarını da kanıtlamış oluyorlar. Çok yazık! Toplumun bir bütün olarak dönüştürülmesinde, mahallelere sıkışıp kalan lümpen proletaryanın ideolojik yansıması olan politikaların hiçbir geleceği yoktur. Marksist ideoloji karşısında hiçbir karşılığı yoktur. Dolayısıyla sorun, bazı sol-sosyalist parti ve kurumların bulunmuş oldukları zeminden şu kadar ya da bu kadar kayması ile alakalı bir sorundur. Böylesine ciddi bir konuya daha derinlikli yaklaşmak gerekmektedir. Kadına yönelik şiddeti lümpen argümanlar kullanarak meşrulaştırma çabası ve sonra da Marksist literatürle bunu ilişkilendirmeye çalışmak yalnızca zorlama bir yaklaşım değil, aynı zamanda saçmalaktır da! Bu anlamda bizim, felsefeye, politikaya, sanata, çok yönlülüğe ve özet olarak bilime ihtiyacımız var. Bizim bir bütün olarak toplumsal sorunlara karşı yeni politikalar üretebilmemiz için her şeyden önce yeniden öğrenmeye ihtiyacımız var. Bizim en çok ezilenlerin, en çok hor görülenlerin, zulme uğrayanların mütevazılığından ve sabırlarından yeni şeyler öğrenmeye ihtiyacımız var. Bizim, sistemin bataklığına itilenleri oradan kurtarmak için yeni ve gerçek anlamda sosyalist bir perspektife ihtiyacımız var. Erk "devrimciliğinin" projeden, bilimden, tarih ve gelecek ilişkisinden ve felsefeden kopuk olan pratiğinin yaratacağı şey, burjuvazinin ancak farklı bir varyantı olur. Bizim böyle bir varyanta ihtiyacımız yok.

- Sosyalist hareket içinde kadın erkek ilişkilerindeki zafiyetten bahsediyorsunuz. Kadın sorunundaki bu sol zafiyet Avrupa için de geçerli mi? Yıllar önce Türkiye'den iltica etmiş sosyalistler kadın sorunlarına Türkiye'deki erkeklere göre daha mı bilinçli? Avrupa burjuva demokrasisinin de etkisiyle Türkiye'ye göre biraz daha yol katetmiş olabilirler mi?

Dünya üzerindeki birçok sosyalist parti ve kurum, kadın erkek eşitliği temelinde büyük bedeller ödemişler. Teorik, politik, kültürel, örgütsel eksende erkek egemen sisteme karşı kadınlara öncülük etmiş, erkekleri yüzlerce yıllık kalıptan çıkararak onların kadına bakış açısını doğru bir rotaya sokmada tarihsel bir rol üstlenmiş, kadın erkek eşitliği, kadına karşı erkek şiddeti ve eşit işe eşit ücret gibi taleplerle kapitalist sisteme karşı mücadele bayrağını yükseltmişlerdir. Bu genel çerçeve, sosyalist erkekler için teorik olarak temel bir dayanaktır. Türkiye'de de sol ve sosyalist parti ve örgütlenme yapısı içinde kadın-erkek eşitliği

üzerine çalışmalar yapılmıştır ama “coğrafya kaderdir” dedikleri cümle bu kesim için de geçerlidir. Çünkü bulunduğumuz coğrafyanın kendisine sosyalistim diyen bazı erkekler üzerinde bıraktığı alışkanlıklar maalesef yok olmamıştır.

“

Bazı sosyalist erkekler, feodal kültürel şekillenmelerini yıkıp yerine eşitlikçi ve üretken bir düşünce tarzını inşa etmekte ya güçlük çekiyorlar ya da eski alışkanlıklarını sürdürüyorlar. Bu tür sosyalist erkek tipolojisi de paradoksal bir şekilleniş yaşıyor. Açıkça belirtmek gerekiyor ki kendisine sosyalistim diyenler (tüm sosyalistleri aynı kefeyle koyarak eleştirmek doğru değil) arasında da “erkek egemenliği” varlığını sürdürmektedir. Toplumsal mücadelenin kadın erkek ilişkileri çerçevesinde çözülmesi gereken çok fazla sorunu var. Politik kadın, erkek mücadele arkadaşları ya da eşleri tarafından hiçbir şekilde baskı görmeden özgürce hareket edebilmelidir. Ezilen ve sömürülen milyonlarca hemcinsini bu köleci erk sistemden kurtarma mücadelesine girmesi her politik kadının asgari hedefi olmalıdır.

Sosyalistler açısından kadın sorununun çözülmesi büyük bir önem taşımakla birlikte, sosyalizmin gelecekte nasıl yol alınacağı konusundaki politikaları hem erkeklere hem de kadınlara fikir verecektir. Günümüzde, ülkemizdeki kadınlar arasında sosyalist çalışma dendiğinde, bundan kadın yığınlarına ezilen cins olma konularının anlatılıp açıklanması anlaşılıyor. Bu da sorunu dar bir çerçevede tutup kadın hareketinin sınıfsal konum kazanmasını engelliyor. Dolayısıyla kadın hareketi hem kendisini hem de önderlik ettiği kadın faaliyetini sistem içine entegre ediyor. Sanki kadın sorununun temel nedeni kapitalist mülkiyet ilişkileri, ataerkil erk ve

kültürel bağlar değilmiş gibi; sorunu kaynağından kopararak sulandırılmış görüntüyü gerçek niteliğin önüne koymak; işte, kadın sorununun sorun olarak devam etmesini sağlayan düşünce ve mücadele tarzının kendisi bu formattadır.

- Kitabınızda Kürt kimliğinizle birtakım eleştirilerde bulunduğunuzu görüyoruz. Türkiye’deki kadın örgütlerinin Kürt kadınlarının sorunlarına, mücadelesine karşı şovenist yaklaştığını ve şovenizme karşı ilke meselesine değinmişsiniz. Bunu biraz açar mısınız?

Bazı kadın örgütleri ve aktivistlerin Kürt, Ermeni veya başka ulus, inanç kimliğine sahip kadınların sistemli bir şekilde uğradığı şiddet karşısında almış oldukları iki yüzlü tutumun altını çizmek gerekiyor. Bu tür kadın örgütleri, kendilerinden olmayanlar söz konusu oldu mu, bağlı buldukları erkek devlet rolünü benimseyebiliyor veya direk renklerini belli ederek şiddeti uygulayan erkek zihniyetin safında hizaya geçip saf tutabiliyorlar. Kadını kadın olduğu için değil, kadını kendi üstün ulus kimliğinin içinde olduğu müddetçe savunan bu anlayış, erkek egemen sisteme karşı mücadele etmek bir yana, onu desteklemiş olmuyor mu?

Kürt kadınının kendi özgün ulusal kı-

Feminizm, erkek egemen anlayışı, sistemi, devleti, bireyi, kurumları eleştiren ideolojik ve politik bir çizginin adıdır.

(...) Kadına yönelik şiddeti lümpen argümanlar kullanarak meşrulaştırma çabası ve sonra da Marksist literatürle bunu ilişkilendirmeye çalışmak yalnızca zorlama bir yaklaşım değil, aynı zamanda saçmalamaktır da!

yafetleriyle alanlara çıkmasına ya da ana dil taleplerine karşı bazı kadın kurumlarının iki yüzlü tutumu, egemen ideolojinin kadınlar üzerindeki bakış açısını göstermesi açısından çarpıcıdır. Egemen erkek devlet aklı, Kürt kimliğine mensup kadınların karşısına, feminist kadın hareketinin ulusalca kadını çıkarabiliyor. Devlet bazı feminist kadın kurumlarıyla her ne kadar çatışma içinde olsa da egemen ulusun çıkarları söz konusu olduğunda aynı paydada buluşabiliyor. Bazı feminist kadın kurumları gerçek anlamda kadın haklarını savunduklarını sanıyorlar ama maalesef bu gerçek değil. Nihai temelde resmî ideolojinin stratejik çıkarlarına yedeklenerek verilen kadın mücadelesi güdük bir mücadeledir. Gerçek kadın mücadelesi, sistemin sömürü çarklarına çomak sokan ve topluma ait tüm etnik kimlikleri eşit bir şekilde savunan bir düzlemdir. Aksi bir mücadele temelde sakat olacaktır. Hele ki Kürt kadını söz konusu olunca onun haklarının mücadele dışına itilmesi kabul edilemez. Çünkü Kürt kadınları, Türk kadınlarına nazaran çok daha fazla geri plana itilmekte ve yaşadıkları şiddet de saklı kalmaktadır.

Doğu ve Güneydoğu'da acımasız bir feodalite mevcuttur. Zaten devlet de bu yapıyı çağdaşlaştırmadığı için o bölge insanıyla sorun yaşamaktadır. Kürt kadınlarının 'kadın' cinsi olarak sorunlarının katlanarak büyüdüğünü ve aynı zamanda kimliklerinden dolayı da kendilerini var etme mücadelesinde olduklarını görebiliyoruz. Dolayısıyla yalnızca Türkiye'de değil, bizim gibi ulusal sorunların çözülmediği tüm ülkelerde "farklı etnik grup kadınlarının" benzer ve çok daha zor ve yakıcı sorunlar yaşadığını hatırlatmakta fayda var. Bu tespit, farklı etnik grup kadınlarının mücadelesinin egemen ulus kimliğine mensup kadınlardan çok daha çetrefilli olduğunu gösteriyor. Erkeğin her türlü baskısına ezen ulus devletin baskısını da eklediğimizde Kürt kadınlarının nasıl bir kuşatma ve baskı politikasına maruz bırakıldıklarını net olarak görebiliyoruz. Bu önemli fay hattını yaratan sistemi anlamayan kadın mücadelesi, kaçınılmaz olarak zayıf kalacaktır. Biz kadınlar kardeşiz, birbirimize bacıyız, yoldaşız. Bunu asla unutmamamız gerekiyor. Bizlerin etnik kimliği yok. Bizler sadece kadınız ve birbirimize sahip çıkmalı, birbirimizin tüm haklarını korumalı ve kollamalıyız. Kadın örgütlerinin erk devletin güdümüne girmesi kadına yapılmış bir ihanettir. Umarım bu tuzağa düşen kadın örgütleri en kısa zamanda bu gerçekliği fark eder ve farklı kimliklere mensup kadın kardeşleriyle haklarını savunma konusunda ortak bir çizgide kendilerini ifade ederler.

- **Alevi toplumunda kadın erkek ilişkisi, Alevi felsefesinde olduğu gibi pratiğe yansıyor mu? Geleneksel Alevi felsefesinde kadın ana iken, bildiğimiz kadarıyla artık çağımızda dedelik pratiği var. Kapitalist kültür tüm inançları, mezhepleri, kendi potasında eritirken Alevilik geleneğindeki kadın-erkek ilişkisi yaşanan asimilasyondan nasibini ne kadar almıştır?**

Alevi inancında insan tüm yaşamın merkezindedir. Alevi inancının ve felsefesinin temelinde insan olduğu için bu inanç biçiminde güçlü bir şekilde hümanizm vardır. Tüm büyük dinlerde Tanrı ilkin erkeği yaratmıştır. Tanrı'nın yol gösterici olarak yarattığı peygamberler erkektir. Dini ayinler, üç büyük dinde de erkekler tarafından yönetilir. Alevilikte ise Tanrı yaratılış inancı yoktur. İnsan (Bir), kendi suretinden insanı ve tüm evreni doğurmuştur. Alevilikte insan yaratılmamış, var olmuştur. Aleviler özgür yaşayan, merkezi sistemin ekonomik ve inançsal dayatmasına karşı çıkan topluluklardı. Aleviler aynı zamanda Sünni inancının hâkim olduğu devletler tarafından kuşatılan ve sürekli baskı ve zulüm gören topluluklardı.

Hacı Bektaş-ı Veli'nin Nevşehir'e yerleşmesiyle birlikte onun yanında Alevilik tarihinde önemli bir isim olan Kadıncık Ana figürü ön plana çıktı. Kadıncık Ana; kadına karşı gösterilen sevgi ve saygının kaynağıydı. Hacı Bektaş'ın evliya diye bahsettiği bir kadındı. Hacı Bektaş-ı Veli Kadıncık Ana'yı her zaman kızı gibi görmüştü. Kadıncık Ana her zaman erkeklerle eşit tutulmuş, hatta Velayetname'deki bazı bölümlerde, erkeğin önünde yer almıştır. Kaynaklar Kadıncık Ana ile eşi İdris arasındaki bir diyalogu şöyle anlatırlar; Kadıncık Ana ve eşi İdris bir gün Hacı Bektaş'ın yanına giderler. Kadıncık eşine, "Sen erkeksin önce sen gir." der. İdris bunu kabul etmez ve "Önce sen gir." diyerek eşini önden girmesi için buyur eder. Böylelikle Alevi-Bektaşî düşüncesinde kadının yeri ve önemini, taşıdığı anlamı açıkça göstermiş olur. Kadınların Alevilikteki yerini anlamak için Osmanlı'nın kadın erkek ilişkisi üzerindeki baskısını hatırlatmakta yarar var. Bilindiği gibi Alevilikte kadın ve erkek bir-

likte cem yapar ve semah döner. Osmanlı'da kadının bu derece ön plana çıkması ve erkekle eşitlenmesi, ataerkil sistemin varlığını âdeta sarsıyordu. Bu yüzden Osmanlı Alevi kadınların varlığını tehdit unsuru olarak görmüştür.

Maalesef içinde yaşadığımız kapitalist sömürü sistemin oluşturduğu asimilasyon vs. sonucu, Alevilik öğretisi de özünden koparılmaya çalışılmaktadır. Şu anki toplum yapısına baktığımızda görürüz ki bir Alevi kadın ile Sünni kadının kadın-erkek ilişkileri bakımından durumu neredeyse birbirine yaklaşmıştır.

Alevi kadınların örgütsel çalışmalar içerisinde erkekle eşit olmadığını sorgularsak buradan erkek egemen zihniyetin ağırlığını görmüş oluruz. Sadece mevki meselesi değil, hayatın her alanında onların da ezildiğini ve onların da artık meseleleri "beylerinin bildiğini" görürüz. Kadın/ana Pirlar, her cemde posta başta tekrar yerini almalıdır. Alevi kurumlarına eş-başkanlık ve tüm toplumsal yönetimlere yüzde elli kadın kotası getirilmelidir. Kadın alanında Alevi öğretisi yol erkânında da köklü bir reforma ihtiyaç vardır.

- Toplumda tabu sayılan, sır olarak adından pek bahsedilmeyen konularda düşüncelerinizi özgürce ortaya koyuyorsunuz. Regl Tabu mudur? başlıklı yazınızda; "Düvenci, kendisine gelen eleştirilere yanıtta, sünnet ile regl olmayı aynı kefeye koyarak kutlanması gereken bir ritüel olarak değerlendirmesi de yanlışır." diyerek bir itirazınızı ortaya koymuşsunuz. Abartı toplumunda yaşıyoruz, bu tür konularda zincirleri kırıyoruz diyerek erkek-kadın doğasındaki şeylerin bir ritüele dönüştürülmesinin sebepleri nelerdir?

Ceyda Düvenci'nin kızı Melisa'nın ilk regl olmasını sosyal medya üzerinde paylaşması sonucu, "kızılca kıyamet" kopmuştu. Normal koşullarda ve kül-

türel seviyesi ileri olan ülkelerde halkın gündeminde bu tür söylemler ve ritüeller yoktur. Kadın ve erkek iki cins olarak okullarda kendi bedenleri üzerinde eğitim görür ve bilinçlenirler.

Türkiye gibi erkek egemenliğinin tüm nüfusa sirayet ettiği toplumlarda 'regl' kavramı kendi başına bile büyük bir tabu ve konuşulması ayıplanan bir "sır"dır.

Çünkü aileler regl olma durumunu yalnızca kız çocuğu ile anne arasında saklı tutulmasını salık verirler. Düvenci, bu 'sırrı' aile dışına çıkararak toplumda tartışılmasını sağlamıştır.

Bu anlamda, sosyal medya üzerinde paylaşılması yararlı olmuştur. Fakat regli ritüel haline getirmek, son derece yanlışır.

Düvenci, kendisine gelen eleştirilere yanıtta, sünnet ile regl olmayı aynı kefeye koyarak kutlanması gereken bir ritüel olarak değerlendirmesi de yanlışır.

Sünnet dini inanışlar gereği yapılan, erkeğin erk olmasını, toplumsal egemenliğini simgeleyen ve kutsayan bir ritüeldir. Sünnet, aynı zaman da "erkekliğe geçiş" bir simgesi olarak da görülüyor. "Erkeklik" için sünnetin yapılması zorunlu değildir. Yani, sünnet olmanız da olmanız da cinsiyet olarak zaten bir erkeksiniz ve sizin biyolojik yapınız değişmiyor.

Regl için aynı şeyi söylememiz mümkün değil. Regl, ergenlik ile yetişkinlik dönemi arasında, psikolojik ve sosyal değişimlerin yaşandığı biyolojik bir döngüdür.

“Kadının doğasında olan, zorunlu bir döngünün ataerkil kültürün baskın olduğu toplumlarda nasıl aşağılandığını,

konusulmasının ayıplandığını, bu biyolojik gerçekleşmenin nasıl bir "sır" olarak saklanması gerektiğini hepimiz biliyoruz. Toplumsal algı ve bilinç maalesef böylesine geri bir noktadadır.

Kültürel olarak ileri toplumlarda regl olma durumu ile hiç kimse ilgilenmez. Kültürel olarak bunu aşmış toplumlarda böyle bir durum toplumsal olarak garip bile karşılanır.

Bizim için sorunun aslında can damarı tam da burası olması gerekiyor.

Biz, kültürel olarak böyle bir toplum değiliz. Tam tersine, her geçen gün dinin araçsallaştırılmasıyla kadın üzerindeki erkek egemen baskının son derece zirve yaptığı, tecavüzcülerin elini kolunu sallayarak gezdiği bir ülkede yaşadığımızı unutmadan, evet regl konusu, kutlanması gereken bir ritüel olarak değil, genç kızların kendi biyolojisini erkeklerin de kadının biyolojik yapısını öğrenmesi ve kadın biyolojisini tanıması açısından son derece yararlı bir gündem haline getirilebilir. Dolayısıyla, toplumda tabu olarak görülen kadının kendi biyolojik yapısını gerçekleştirmesinin (regl olma gibi) ne anlama geldiğinin öğrenilmesi, kadın ve erkek cinsinin, cinsel eşitliğinin içselleştirilmesini sağlayacak bir tartışmaya çevirmek gerekiyor. Ne kadar çok tartışılır ve gündemleşirse bu tür tabu olarak görülen mevzular kadınların özel sırrı olmaktan çıkarak, tabunun toplumsal etkisi ve kadın üzerindeki baskısı da zayıflamış olacak. Kendi vücudunun biyolojik yapısını tanıyan kadın ve erkekler, karşı cinsin de biyolojik yapısını tanıdıkça, bilgi gelişecek. Bilginin gelişmesi yani toplumsal bilinçlenme her türlü ritüele ve de erkek egemen kültüre vurulacak bir darbedir. Erkek egemen kültür ve ona ait yaşam tarzı zayıfladıkça kadınlar ve erkekler kendi doğasını bilinçli bir şekilde yaşayacak, karşı cinse saygı ve sevgi ilişkisi çok olacaktır. Bunun için tartışmaktan ve konuşmaktan korkmayalım.

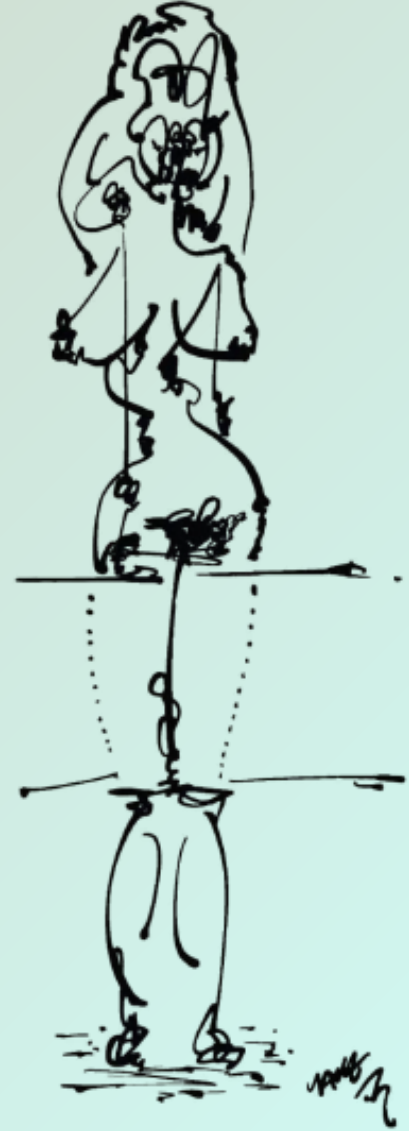
- Maya Kültür Sanat Kolektifi olarak sınıfsız ve sömürsüz bir dünyanın özlemiyle toplumcu bir çizgide üreten arkadaşlara popüler kültür ortamının çöp dağları arasında bir yol açmaya çalışıyoruz. Kolektifimize ait internet sitemiz ve bir e-dergimiz var. Şimdiye kadar bizi takip edebildiniz mi? Öneri ve eleştirileriniz nelerdir?

MayaKültür'ü, son zamanlarda internet üzerinde

yayımlanan en içerikli, geliştirici ve bilgilendirici bir çaba olarak görüyorum. Berivan Kaya ve sizin yazılarınızı mutlaka okuyorum ve bana kattığı çok şey olduğunu fark ettim. Bu nedenle tanışmamış arkadaşlara şiddetle öneriyor ve okumalarını diliyorum. Dolu dolu içeriğiyle çok yararlı. Emeği geçen arkadaşları kutluyorum.

- Son söz olarak neler söylemek istersiniz?

Size ve Muazzez Uslu Avcı'ya çok teşekkür ediyorum. Kitabımla ilgili ilk röportajımın sizlerle gerçekleşmesi çok onur verici. MayaKültür okuyucularına sevgiler.

Kent ve Doğanın
Metalaştırılmasına
Karşı
Direniş ve Sanat

Bergama Arkeoloji Múzesi - Peri Kızı

21'İNCİ YÜZYILDA NEOLİBERAL SALDIRI VE AVM'YE SIKIŞAN "SANAT"

Mecidiyeköy'de yüksek bir kulenin penceresinden aşağıya bakıldığında tıpkı derin bir kazı çalışmasında eski uygarlıkların üst üste binen katmanlarının sırasıyla ortaya çıkması gibi bir kentin kapitalist evrimleşmesinin izleri analiz edilebilir. Nasıl ki arkeolojik katmanlaşma antropolojik bilgiyi bize tarihselliğin bilimsel ışığıyla nesnel bir biçimde sunuyorsa şehrin dokusundaki değişimler de aynı perspektiften nesnel bir toplum kavrayışı sunabilirler.

Dar sokaklar boyunca birbirine yaslanmış bakımsız apartmanlar, gökdelenler, kuleler, AVM'ler dikey rezidans ve plazalar, sık aralıklarla yükselen minareler, trafik yoğunluğu içindeki arabalar gri bir pusun içinde bakışsımsız, kopuk, birbirlerinden habersizmiş gibi var olurlar. Minare sayısı artıka gökdelen ve AVM sayısı artar; parklar, yeşil alanlar; spor/sanat/kültür binaları azalır; tersi de doğrudur. Finans kapital, devletle birlikte kente ve doğaya çökerek devasa zenginlik yaratırken dine her şeyden çok daha fazla ihtiyaç duyar.

Mecidiyeköy, Levent, Maslak hattı bu tür bir neoliberal sınıfsal gerçekliği belki de en iyi yansıtan havzalardan birisidir.

Kapitalizmin gelişimine koşut olarak 19'uncu yüzyıl uluslaşma hareketleri baş-

ladığında Balkanlar'dan kaçıp gelen Türkler'in bir kısmı Abdülmecit tarafından bugünkü Mecidiyeköy bölgesine yerleştirilir. Buradaki arazilerde uzun süre tarım ve bahçecilik yaptıktan sonra Boğaziçi köprüsü, bağlantı ve çevre yollarının yapıyla birlikte artan trafik yoğunluğu, kirlilik ve gürültü yüzünden tek katlı evlerini ve karanfil tarlalarını müteahhitlere ve iş adamlarına ucuza kaptırıp başka bölgelere giderler. Sermaye büyümesini ve genişlemesini artı değer sömürsünün yanı sıra kamusal sosyal mekâna, araziye ve doğaya el koyma, rant yaratma yoluyla sürdürür. Kendini büyütüp merkezileştirirken alt sınıfları mülksüz yoksul kalabalıklara dönüştürür.

Tek katlı evlerin yerine, düzgün bir şehir planı olmaksızın birbirine yaslanmış halde inşa edilen eğreti apartmanlar altmışların gelişen sanayi toplumunda ücretli çalışanların yaşam alanını oluşturmaktaydı.

Bölge, çevre ve bağlantı yollarının gelişmesi, giderek toplu ulaşımın merkezi olması nedeniyle Sanayi Mahallesi Levent hattına pek çok fabrika ve küçük tip atölye alanları inşa edildi. Yokuşlarında, dere boylarında işçi konutları artarken ana cadde ve civar meskenler iş yerlerine çevrildi.

**Berivan
KAYA**

deneme

Merkez bölümlere hizmet, ticaret, finans sektörlerini kapsayan ofisler, iş merkezleri, lokantalar, mağazalar dolarken arka ve aşağı sokaklar balkonlarındaki çamaşırların, çatılardaki paslı çanakların, yemek kokularının varlığıyla bugün daha çok Suriyeli ve Afrikalı göçmenlerin yaşadığı düşük gelirli konut alanlarına dönüştü. Caddenin diğer tarafındaki Fulya'nın düzlük kesimlerinde ise beyaz yaka orta sınıftan görece yüksek gelirli oturdugu daha şık apartmanlar inşa edildi. Bir caddenin veya kavşağın yoksullarla zenginleri birbirinden ayırdığı, varoşu nezihden kopardığı kent tarzı, gelir uçurumunun fazla olduğu neoliberal sömürü coğrafyalarına özgüdür.

Günümüz kentlerine faşist yönetimler ve tröstlerin kâr hırsı şekil veriyor

Çarpık sanayileşmenin belirlediği sınıfsal şehir silüetine doksanlardan sonra neoliberalizm damgasını vurdu. İğreti yataylığın yerini soğuk beton ve dikey yapılaşma aldı. Fabrikalar taşındı. Yerlerinde sanayi ve finans tröstlerinin iş kuleleri ve otelleri yükseldi. Parklar, bahçeler, korular, ormanlar, kültür sanat alanları, kıyılar neoliberal şirketlerle merkezi/yerel hükümet arasında pay edildi. El koyarak yaptıkları milyar dolarlık projelerde büyük bir emek sömürsü ve işçi kanı var.

Bir likör fabrikası örneği

Mecidiyeköy'de Tekel'e ait likör fabrikasının kurulu olduğu arazi neoliberal el koymanın en çarpıcı örneklerinden birisidir. Elli dönüm arazinin geniş bir kısmına likör yapımında kullanılan nane kekik ve ada çayı ekiliydi. Kamuya ait elli dönüm bu değerli arazi, Karayolları ve Stadyuma ayrılmış kısımlarıyla beraber devlet/iktidar/holding konsorsiyumlarıyla, milyar dolarlık Zorlu, Torunlar ve Viatrans- Meydanbey projeleriyle kamu kaynaklarına el koyma, yerinden etme, metalaştırma ve özelleştirme süreçleri işletilerek neoliberal küresel finans kapitalin kâr kaynağına dönüştürüldü. Torunlar İnşaat'ın yaptırdığı lüks merkezde kulenin asansörü yere çakılmış 10 işçi feci şekilde yaşamını yitirmişti. Her tekil ya da toplu iş cinayetinde patronun ve üst yönetimin korunması ve cezasızlık neoliberal despot rejimlerin kuralıdır.

Rantı yüksek bölgelerde kamuya ait park okul hastane fabrika arazilerinin kıyı alanlarının rüşvet, yolsuzluk, hukuksuzluk düzeniyle, plan tadilatı ve yasa değişiklikleriyle yandaş holding ve çok uluslu

yabancı şirketler arasında pay edildiği, milyarlarca dolar kazanç sağlandığı süreçlerdir bunlar. Genelde halkın cebinden çalarak yaşam alanlarını sermaye için metalaştıran bu hırsızlık yağma düzenini çoğu yoksul ülkede başkanlık sistemleri ve faşist/ diktatör- yal/ otoriter yönetim biçimleri ayakta tutar. Neo-liberal çarpma çırpma süreçlerini bürokratik işlemlerden, hukuksal engellerden kurtarmanın ve hızlandırmanın yolu kısmi burjuva demokrasilerinden çark etmektir. Dünyanın en dipteki yoksul çoğunluğunun bulunduğu ülkelerde yozlaşmış faşist/ otoriter iktidarlarla küresel sermaye birlikte iş tutar. Mülksüzleştirme ile aşırı sömürü süreçleri gerek iş cinayetleri gerek soykırım ile öldürme ve yerinden etme süreçleri işletilir. Kuala Lumpur'da ya da İstanbul'da gökdelen ve kule yarışlarının arkasında aynı Neoliberal iştah vardır.

Alışveriş ve ruhsal metalaştırma

Kentlerin metalaştırılma hikâyesi sadece kamu kaynaklarına el koyarak, onları gökdelen, rezidansa, plazaya, AVM'ye çevirerek sermaye birikiminin sağlamayı içermiyor. Aynı zamanda insanın ruhsal metalaşmasının, "insanlıktan çıkarılmasının" da hikâyesi bu. Kentlerde, kırsalda el konulan alanların önemli bir kısmı tarihi ve kültürel miras. Ortak kültür, tarih, doğa, bellek yok edilirken insan tüketimden başka bir vasfı olmayan bir nesneye dönüştürülüyor.

Doksanlara kadar birçok semtte geniş yeşil parklar, korular ve çocuk oyun alanları vardı. Doksanlardan sonra vahşi kapitalist beton saldırı; yerlerinde AVM, plaza ve rezidanslar yükseldi.

Parkta para harcamazsınız. Bankta oturma, gökyüzünün altında, güneş ışığıyla ağaçlarla baş başa dinlenme ya da başkalarıyla sohbet deneyimi; ticari herhangi bir getiri sunmayan bu kendilik hali beton bir labirentte neon ışıkları ve parlak vitrin zarafetinin üstenciliğinde yoksunluk duygusunu kamaştırarak tüketme arzusu ve deneyimine dönüşmelidir.

Post-fordist tüketim çağındaki ücret, emeği sadece ertesi güne yeniden üretmenin değil çeşitlenen üretimin artı değere dönüşümünü garanti edecek meta hedonizminin de bir sağlayıcı olmak durumunda.

O yüzden neoliberal kapitalist aşamada, kentlerin mekânsal olarak metalaştırılmasında tüketim merkezlilik esastır. Küresel kapitalizm; postmodernist çeşitliliğe, çok kültürlülüğe dönük söylemlerini üretirken

kâr özgürlüğünden yola çıkar. Hangi kimlikten, aidiyetten olurlarsa olsunlar onların arzularını yönlendirmek ve tüketim hedonizmini sürekli canlı tutmakla ilgilenir. Bu, kültürel alan için de geçerlidir.

İnsanlar artık sıradan bir seyirci, okuyucu, alımlayıcı değil, sunulan her şeyin gösterim kurallarını, içeriklerini AVM yönetimlerinin ve işletmelerinin belirlediği bir tüketiciler ordusudur... Yönetimler yer yer prodüksiyon şirketleri ile birlikte üretimler yapıyor.

Çehov'un Vişne Bahçesi için yobaz ve dolar milyarder ABD eski başkanı Trump'ın ikiz kulelerine, Kafka'nın Dönüşüm'ü için inşaat işçilerini üstleri kirli olduğu gerekçesiyle içeri almayan Profilo AVM'ye, Kuğu Gölü'nü izlemek için Zorlu Holding'in maksimum inşaat alanını hukuk dışı şekilde artırarak alt yapıyı, trafiği ve şehir silüetini altüst ettiği gökdelenlerine yolculuk yapmalısınız. Artık sanatsal mekanlar sokağa açılmıyor. Çoğu, finans kapitali ihya eden alışveriş merkezlerinin girişte ve çıkıştaki mağaza vitrinleri tarafından kuşatılmış durumdadır ve bu vahamet yaşamın olağan akışından sayılıyor. "AVM'ye gelmişken bir de sinemaya gitmek, tiyatro oyunlarını merak etmek, kitap imzalamak..." Güvenlikten geçme, yürüyen merdiven hilesiyle tüm vitrinlerin önünden dolanma, üst katta gürültülü yeme içme faaliyeti arasında sinema salonuna geçme, çıkışta vitrin labirentine dalma işlemleri yeni sanat mekanımızı oluşturuyor.

Dönüşüm de Vişne Bahçesi de sanatsal deneyimin sınır aşan, baş kaldıran gücünden, toplumsal sorgulamanın sarsıcı etkisinden kurtuluyor, birazdan parlayacak vitrin ışıklarının altında anlamdan yoksullaşıyor. Samsa'nın bir pazarlamacı olarak kendini değersiz hissettiği alegorinin etkisi bir ayakkabı vitrininin yeni tasarımları arasında sönmüşleşiyor. Her gün sevmediğiniz işlere sürüklenerek sevmediğiniz bir mekânda uzun bir zamanı geçirmenin, düşük ücrete ve yoksunluğa zorunlu olmanın, gün boyunca yaşanan olumsuz duygulanımların yabancılaştırıcı etkisini hissetmeden, içinizdeki böceklerle yüzleşmeden kendinizi çoğunlukla yoksunluğunu çektiğiniz ürünlerle dolu vitrinlerin arasında mekik dokurken buluyorsunuz. Aristo'nun "katarsis"i; duygusal kapılma, büyülenme hissi bu kez vitrindeki renk renk nesnelere sayesinde gerçekleşiyor.

Metalaştırılmış kentsel mekanlar bizimle adeta

görünmez bağlarla sağlanan aitlik ilişkisi kurarlar. Bu labirentte çıkış yoktur. Bedenlerimiz ayrılsa bile ruhlarımız oraya aittir. Yeme içme, giyinme, eğlenme edimleri sadece doğal ihtiyaçların giderilmesi değil aynı anda fetiş hale getirilen bir alışveriş faaliyeti olması nedeniyle Marx'ın deyimiyle hayvani yanımızı türsel özelliğimiz olan zihinsel insan faaliyetimizin yerine geçirerek aynı zamanda emeğin bir bölümüne ödenen ücreti metanın kölesi yaparak insanın kendine yabancılaşmasını sağlar. Bugünün tüketim toplumunda aitliği pekiştirmek için düşünsel zihinsel etkinlik, yaratıcı etkinlik, sanatsal alımlama gibi insanın türsel faaliyeti için gerek duyduğu gereksinimleri de AVM'ler, plazalar, oteller, bankalar bünyelerine almıştır. İnsanlaşma faaliyeti hiçleşme faaliyetine dönüşür. Tiyatroya sinemaya konsere gitmek, atölye düzenlemek, konferans vermek, bilimsel, felsefi, sanatsal kongre yapmak, sergi açmak, kitap imzalamak, kitap yayımlatmak, prodüksiyon yapmak gibi tüketim hazzının yabancılaştırıcı etkisi altında her şeye imkân vardır. Sanat tahakküm kurumlarına, iktidara baş kaldıran, sınır aşıcı, sorgulayıcı değil mekânın tüketim duygulanımları gereği uyumlaştırıcı ve uysallaştırıcıdır. Gücümüzü, duygulanımlarımızı belirleyen ve gerçekleştiren şey fiziki iştahımızın hemen yatıştırılmasıdır. AVM'lerde sergilenen sanatsal işlemlerde, yönetim veya işletme rabıtalı karar verici sanat üreticilerinde sanatın özerkliği asla konuşulmayan verili-normal-

ile
si
leştiri-
MUSH-
human

rılmış bir uzlaşma vardır.

Mağaza ürünü tadında sanat

Walter Benjamin'in 1871 Komün sonrası Paris'inde tıka basa ürünlerle dolu pasajların görkemi üzerinden montaj tekniğiyle kuramsız şekilde anlattığı fetiş meta henüz sanatsal kültürel mekânın tüketimdeki pragmatik değerini ve cazibesini keşfetmemişti. Benjamin fotoğraf, sinema, müzik plağı, baskı gibi teknik gelişmelerin analizini sanat nenesinin kopyalarının üretimi ve metalaşması üzerinden yapmıştı. Sanat nesnelerinin kopya ve baskıyla yeniden üretimi, sanat eserinin belirli bir mekân atmosferinde hakiki-törenselleşmesini, gelenek içinde yerleştirildiği kült değeri, tek olma halini, büyüsünü ortadan kaldırıyordu. Bir el yazması kitabın, kilisede sergilenen bir Orta Çağ resminin, katedralde verilen görkemli bir konserin, kral ve avanesine okunan şiirin yerini herkesin para verip ulaşabileceği çoklu üretimler alıyordu. Kalıcılık yerine geçicilik, biriciklik yerine yeniden üretim... Metaların kâr dünyasında külte, sürekliliğe yer yoktu. Ancak yenilik yapılmış nesnelerin arzı tüketicide yeni bir satın alma arzusu uyandırır. Modernizmin bireye ve biçime odaklanma ve içeriği toplumsallığın nesnel kavrayışından soyutlayarak değersizleştirme girişimi olarak ortaya çıkmasında aydınlanmanın yarattığı hayal kırıklığının yanında fetiş metaya dayanan kapitalist dayatma bir tarihsel sürecin parçaları olarak diyalektiktir... İkinci dünya savaşı sonrası post-fordist üretim yığınları tüketime çekmenin ve tümüyle oraya ait kılmanın bir yolu olarak yeme içme eğlenme kültür sanat vb. her şeyi içine alan yaşam merkezlerini ve devasa alışveriş mekanlarını üretti. Sanat eserinin andaki hakiki sunumu yeniden dönüş yaptı. Her semte bir tiyatro-konser salonu, bir müze-galeri yerine her semte bir AVM... Fakat yeni sağlanan atmosfer sanat eserinin değerini büyüsünü artırmak yerine alışverişin kısırlaştırıcı, yavanlaştırıcı hazzı üzerinden onu değersizleştiriyor, sıradanlaştırıyordu. Geniş arazileri ucuz yoldan elde etmek ve üzerine devasa gökdelenler plazalar oteller AVM'ler dikerek hem milyarlarca dolar kâr yapma hem de AVM'leri tüketim merkezleri haline getirme yoluyla sermaye genişlemesini sağlamak yeni neoliberal kültür politikalarını oluşturuyor. Kültür de sanat da çocuk oyun parkı da eğlence de AVM'nin içinde... Heveslendir ve getir... Nasılsa o bir tüketici...

Soyut sanat ve bireysel temayla içerik sorunundan kurtulan sanatçı izoleliğini ve boşluğa sürüklendi-

ğini fark edince öznellikler üzerinden içeriğe dönüş Süpermen gibi imdadına yetişti. Böylece ekolojiden kadın sorununa, queer yaklaşımlardan etnik inançsal problemlere kadar geniş bir yelpazede bulunduğu sorunları tarihten kopuk bir görecelikle araçsallaştırmanın ve nihayetinde mutlaklaştırmanın olanağını buldu. Zamanın baskın ideolojisine uygun olarak gerçekçiliği sabote eden sanatçı göreliliği ile mutlak ya da somut yaşam ile soyutlama arasındaki diyalektik bağın toplumların süregelen üretim aşaması gelişimiyle ve sınıfsallıkla dolayımını kuramadı. Paradoksal şekilde Derrida gibi yapısökümcülerin kâbusu olan duruma, mutlak evrensel bilgiye, bir'in hegemonyasına feminizm, ekolojizm, anti türecülük, cinsiyetsizlik gibi meselelerin öznelci kavramsallaştırması yoluyla yenik düştü. Hem de insanı ve insan merkeziliği kapitalizmden ayrı alan nihilist "sanat" eserleriyle...

Giderek yirminci yüzyıl; emperyalizme teslim olmak zorunda kalan ulusal devrimleri, kısa süren sosyalist devrimleri ve karşı devrimleri ile halklar açısından yirmi birinci yüzyıla yenik evrildi. Özellikle sosyalizmin yıkılmasıyla doksanlardan bugüne süregelen egemen sanat ve felsefe alanındaki yeni dünya düzeni; neoliberalizmin postmodern anlatıyı hâkim kıldığı bir teslimiyet çağıdır.

Direnış sürüyor ama kendinin tekrarı olarak...

Sanat alanında emeğin, doğanın ve kentlerin metalaştırılmasına karşı gerçekçilik tutumuyla pozisyon almak devrimci sanat anlayışlarının varlığıyla ve mücadelesiyle süregiden bir durumdur.

Sanatçının eserleriyle, çalışmalarıyla siyaniüre, yıkıma, toza, dumana, dinamitlenmiş dağlara, betona, susuzluğa karşı çıkması onun duyarlılığıyla ilgilidir ancak sokağa çıkarak mücadeleye katılarak yaratıcı etkinliğini sokağın, mücadele mekanlarının bir parçası yaparak direnmesi süreçlerini büyük toplumsal kırılmaların içinde bulabiliriz. Tekil ya da çeşitli kolektif gruplar halinde ülkemizde ve dünyada devrimci sanatçılar gerek yaratıcı etkinliklerinde gerekse toplumsal kalkışma anlarında sokağa taşarak gündelik hayatın ve politik eylemliliğin içinde var olma-

ya devam ediyorlar. Kent alanlarının ve doğanın ele geçirilmesine, sermaye için araçsallaştırılmasına karşı neoliberalizme ve kapitalizme karşı pozisyon alıyorlar.

soktu. İslam'ın araçlaştırıldığı bizim gibi ülkelerde bireysel özgürlükler, yaşam tarzı, kadın bedeni, alkol, eğlenme, cinsellik üzerinden gelişen kuşatmaya karşı verilen mücadele postmodern eleştirinin emek

Çeşitli müzik gurupları, müzisyenler, ressam ve heykeltıraşlar, şairler, yazarlar, performansçılar ülkenin dört bir yanında vahşice saldıran HES ve maden şirketlerine, nükleer santrallere, kıyı talanına, gökdelenlere, AVM'lere, yeşil alanların, sit alanlarının imara açılmasına, zehirlemeye, hastalandırmaya, yerinden etmeye, mülksüzleştirmeye karşı direniyorlar. Bu mücadelenin belki de en önemli başlangıçlarından biri Emek Sineması direnişiyle hemen akabinde gerçekleşen büyük Gezi kalkışmasıydı. Şehrin az sayıda sanat merkezlerinden biri olan AKM'nin kapatılması, kültür sanat caddesi olan Beyoğlu'nun büyük şirketlere açılması, Emek Sineması'nın yerine AVM yapılmak üzere kapatılması, Taksim'in merkezindeki halkın tek yeşil alanı olan Gezi Parkı'nın büyük şirketlerin kârına açılma planı; öncesinde iktidarın olagelen siyasal baskısının, bireysel haklara ve varoluşa doğrudan saldırısının, küfür söyleminin ve pek çok toplumsal, sınıfsal sorunun birikmesiyle halkta bir kopuş yarattı. Neoliberalizmin sömürü biçimleri dünyanın farklı ülkelerindeki tarihsel ve toplumsal koşullara uygun olarak farklı araçsal akılları devreye

Soyut sanat ve bireysel temayla içerik sorunundan kurtulan sanatçı izoleliğini ve boşluğa sürüklendiğini fark edince öznellikler üzerinden içeriğe dönüş Süpermen gibi imdadına yetişti. Böylece ekolojiden kadın sorununa, queer yaklaşımlardan etnik inançsal problemlere kadar geniş bir yelpazede bulduğu sorunları tarihten kopuk bir görecelikle araçsallaştırmının ve nihayetinde mutlaklaştırmanın olanağını buldu. Zamanın baskın ideolojisine uygun olarak gerçeğe çeliği sabote eden sanatçı görece mutlak ya da somut yaşam ile soyutlama arasındaki diyalektik bağın toplumların süregelen üretim aşaması gelişimiyle ve sınıfsallıkla dolayımını kuramadı.

mücadelesinin önüne geçirilmesiyle beraber teorik ve pratik alanda feminist, çevreci ve LGBTİ+ hareketlerle birleşti. Gezi bu anlamda ekonomik nedenlere ortaya çıkan ve doğrudan sınıfsal talepler içeren Arap Baharı, Wall Street Occupy, Dünya Sosyal Formu, Sarı Yelekliler gibi ayaklanmalardan ayrılır. Yine de bu kendiliğinden yanan ağır basan eylemliliğin içinde sol-sosyalist mücadele guruplarını barındırması, bireysel özgürlüklere, doğaya ve kente saldıran araçsal iktidar aklının neoliberalizm ve kapitalizmle az çok bağlantısını kurmuştur. 21'inci yüz yıl ayaklanmalarında Şili'den İspanya'ya, ABD'den Fransa'ya eksik olan bilinç ise bireysel, ekonomik, kültürel, doğasal, kentsel, evsel, yurtsal hayatımıza yönelik tüm neoliberal saldırıların kapitalizm ortadan kalkıp, emek sömürsü ve sınıflar sonlandırılmadıkça devam edeceğidir.

Sanatla direnişin Gezi üzerinden ilgisini kurarken ayaklanma mekanlarındaki bedenlerin yaratıcı eyleminin var olması ve ortaya konan üretimlerin sanatsal bir sarsıcılık var etmesi açısından insanın toplumsal kurtuluşunun gerçek devrimci dinamizminin ne olabileceğini sorgulamak gerek. Gezi mücadelesi sadece sanatçıları değil aynı zamanda eyleme katılanları yaratıcı ve üretken kıldı. Ortaya çıkan pek çok slogan, duvar yazısı, görsel, video, müzik çalışması içerdiği ironi, mizah, yergi, metafor biçimleriyle her bireyin sanatçı yönünün olduğunu ve bunu geliştirebileceğini göstermesi bakımından önemliydi. Sanat elitinin kulesinden sokağa iniyor, gaz bombalarının ortasında değişimi

dönüşümü isteyen her bireyin bedeninde tutuşuyor doğrudan varlık kazanıyordu. Bu sanatsal akışı, geçirgenliği bütün dünya meydanlarında aynı coşkuyla bugüne değin görmek mümkün.

Kaç çocuk doğuracağına, içmeye, gezmeye, giyinmeye, sevişmeye yönelen saldırı karşısında tepki bunların doğal bireysel hak ve özgürlük olduğu kabulünden doğar. Kapitalist aydınlanma, bu serbestliği sermayenin gündelik çıkarlarına yönelik bir tehdit olarak görmediği için özgürlük alanında bırakmakta beis görmedi. Fakat din ve milliyetçiliği koşullara göre araçsallaştırmaya her zaman ihtiyacı vardı. Yaşam tarzının özgür olmasını aydınlanmanın bir sonucu olarak bilincinde tutan modern birey sınıf bilinci olmadan emeğinin özgür olmasının ne anlama geleceğinin farkında ve ihtiyacında olamıyor, bu öz bilinç sürekli olarak burjuvazinin iktidar erkince engelleniyor.

Oysa emek özgür olmadan, onu özgür kılacak sınıfsız toplum olmadan sermayenin araçsal aklı her zaman devrede olacak, özgürlükleri kendi çıkarına göre düzenleyecek, doğayı, kenti, insan emeğini metalaştıracak, ele geçirmeyi, savaşları, çatışmayı sürekli kılacaktı. Her tür metalaşmaya karşı direnmek, mücadele etmek sınıfsız inşa sürecine

toplumu girişmekle gerçek yaratıcı kolektif bir eylemi örgütleyebilir. Zamansal mekânsal ve duyulur olanın paylaşımı, heterojen bir biçimde kadın, genç, çevreci, anti türcü, LGBTİ+ aktivisti gibi farklı öznelerin ortak bir direniş deneyimine girmeleri yaşamı özgürlük ve estetik boyutlarıyla kökten dönüştürmeye yetmez. Tarihsel ve somut ola-

rak devrimci dönüştürme potansiyeliyle varlık kazanan proletaryanın sınıf bilinçli önderliği ve programı şarttır. Sanatın hakiki direnişi de devrimci ve yaratıcı bir kolektif eylemlilikten ve proletaryanın sınıfsız kolektif dünyayı kurma imkân ve gereğini anlamaktan ve bu bilinci eylemekten doğar.

KENTLEŞME VE DİRENİŞ ESTETİĞİNİN DEVRİMCİ TOPLUMSAL DÖNÜŞÜMDEKİ ROLÜ

Güvenli barınma, eski zamanlardan beri toplumların üzerinde kafa yorduğu bir durumdu. İlkçağlarda kentlerin kurulurken belirli prensiplere göre kurgulandığını günümüze ulaşan kalıntılardan görebiliyoruz. Kazılarda, tarihsel sürekliliği katmanlar halinde izlenebilen yerleşim alanlarında, kültürel devamlılığın yüzyıllardır aynı prensipler sayesinde sağlandığı bilimsel bir gerçekliktir.

Kendi coğrafyamızda, kale kentlerin ve diğer kentlerin yayılmalarına ve inşa prensiplerine baktığımızda ekonomik sebeplerin, güvenlik sorunsalının başat olduğu bir kentleşme stratejisinin dünyanın başka yerlerindeki örneklerle kesiştiğini söyleyebiliriz.

Başka bir deyişle, kentler kurulurken her açıdan stratejik davranılmış olması, kentleşmenin ilkçağ toplumlarında öneminin kavrandığı, bu gerçekliğin bakış açısıyla kentlerin tarım alanlarının dışına, yamaçlara, kurulduğunu arazi kullanımı açısından doğru bir yol izlendiğini görüyoruz.

Antik Yunan'da, Hippodamos (ızgara) planını uygulamaya geçiren dönemin kent plancıları, insanların nefes alabileceği mekanları, öne çıkarırken nefes borusu nite-

liğinde bir meydan açılan düzenli kentleri planlayarak hayata geçirmiştir.

“Miletli Hippodamos MÖ. 4. yüzyıl sonlarında Miletos'ta Euryphon'un oğlu olarak dünyaya geliyor. Hakkında çok fazla bilgi günümüze ulaşmıyor. Fakat ünlü filozof Aristoteles, Politika adlı kitabında ondan uzun saçlı, pahalı takılar takan, yaz kış aynı kıyafetleri giyen tuhaf bir insan olarak nitelendiriyor.” (1)

Anadolu'da; Priene, Knidos, Makedonya'da Olynthos, Mısır'da İskenderiye ve Rodos aynı planlamayla kurulmuş kentlere örnek teşkil eder.

Kentsel mekanların, diğer mekanlarla kurduğu ilişki, mekânsal organizasyonun merkezine oturan bir yaratıcı süreçtir. Bu süreçlerin odak noktasındaki ilerleme, erişebilirlik ve biçimlenme sorunsalının çözümlüne bağlı olarak gelişecektir.

Kentlerin varoluşunu sağlayan gerçeklik, mekânsal görüntülerin organizasyonudur. Kentin belleğindeki göstergelerin sürekliliğini, gözetmeden bu organizasyon layıkıyla yapılamaz. Kesintisiz kültürel devamlılık, kentlerin ruhunu yansıtan, geleceğe taşıyacağı bütün birikimlerin toplamıdır.

Mustafa
GÜÇLÜ

deneme

O yüzden kentin dirilişi, yeniden ayağa kaldırılması, geçmişten süzülerek gelen mirasının yeninin içinde, ne şekilde yer alacağını belirlenmesi açısından önemlidir.

Modern kentlerin başlangıcı olarak Paris, eşitleri arasında bir adım öne çıkarak bir rol model olarak kabul görür. Paris'in inşası ve pek çok yerde başka kentleri Paris'e benzeterek, benzeyenin durumu eğritileme yoluyla güçlendirilme yoluna gidilmiştir. Kıyaslanmanın varlığı, güçlü olanın da ne kadar model olarak örnek alındığına göre zaman içerisinde değişiklikler göstermiştir.

Kentlerin yerleşim haritasına baktığımızda, sınıfsal bir planlamanın olduğunu kolaylıkla görürüz. İzmir'in Göztepe semtinde yaşayanlarla Kadifekale sirtlarında yaşayanların farklı toplumsal katmanlardan ve kültürden geldikleri kentsel dokunun ilk bakışta göze çarpan gerçeğidir.

Bu olgu, dünyanın bütün metropollerinde, kentsel mekâna ve mimariye yansıyan bir gerilimi temsil etse de bu mekânsal bölünmüşlük, kentlerin kültürel zihin haritasında geleceğin müjdesi devrimin de kalbinin atacağı duraklardır.

Biraz önceki paragrafta, bahsettiğimiz kente ait mekânsal durakların, pek çok kültürel bileşenin etki ettiği sanatsal yaratım süreçlerinde hem nesne hem özne olarak kendine has sınıfa ait karakteristik özelliklerin yaşamın dinamikleri içinde akışkan hale geldiği görülecektir.

Bizde kent, sanat direniş alanında kentsel mekânın özeğinde Taksim Meydanı'nın yanı başındaki Gezi Parkı direnişiyle başlayan eylemlilikler, yakın tarihimizde yaşanmışlıklarıyla, bu yaşanmışlıklara ait sanatsal üretimiyle hâlâ hafızalarımızda tazedir. Daha ateşi küllenmemişken farklı yorumlara açık irdeleyebileceğimiz bir gerçekliğin günümüze ve geleceğe yansımalarını ele almak doğru olacaktır.

İktidar, toplumsal alanın her zeresinde kendini gösterir; çok bileşenli süreçler sonucunda her defasında kendini yeniden üretir. Bu üretme biçimi, bazen demokrasi kılıfı içerisinde bazen de fiili şiddet ve korku aygıtlarının hayata geçiril-

mesiyle aleni bir şekilde gerçekleşir.

İktidarın tezahürü, sistem içindeki kliklerin zoraki bir konsensusuna dayalı olarak biçimsel değişiklikler gösterebilir fakat içeriksel ve sömürme aygıtlarının bir sınıf blokunun elinde olması durumunu da değiştirmez bu durum.

Bir Alman atasözü; “*Kent havası insanı özgür kılar--stadtluft macht frei*” der. Gerçek kentlerin burjuvazi ile ortaya çıktığını olumlayan bir varsayımın sonucudur bu tespit. Kentin havasının insanı özgür kılacağı öngörüsü özgürlükleri hangi bağlamda değerlendirdiğimizle ilintilidir.

Kentin özgürlüğü üretim ilişkilerinin gelişmişliğine bağlı olarak artı değer hangi sınıfların elinde biriktiğine, proletaryanın kentin yönetimine yerinelik ilkesiyle ne kadar katılım sağlandığıyla alakalı göreceli bir durumdur.

Feodalitenin ayak bağı, baskıcı sistemini parçalamak isteyen kapitalizmin özgürlükçü dönemine tarihleyebileceğimiz bu söz, kentlerin hem üretimin hem de mücadelenin yoğunlaştığı yeninin sözünü söyleyebildiği mekanlar olarak değerlendirildiği gerçek.

Kapitalizmin eskiyi yıkarken mecburen özgürlükçü bir tavır içerisinde toplumun en geniş desteğiyle iktidarını perçinledikten sonra günümüzdeki uygulamalarına baktığımızda kente, doğaya, çevreye müdahalesinin had safhaya çıktığını görüyoruz.

Son yılların küresel bazda iklim değişikliklerine karşı yürütülen mücadelelerin sonucu eski teknolojiyi barındıran üretim biçimlerinin daha örgütsüz ve otoriter rejimlerin iktidarda olduğu ülkelere kaydırıldığını gözlemliyoruz.

Üretim maliyetlerini kapitalist metropollerdeki çevre hareketlerinin aktif çabaları yüzünden daha az maliyet gerektiren üçüncü dünya ülkelerine kaydırılmış olması biçimsel bir değişiklikmiş gibi bazı tavizler verilmiş olmasına rağmen özde bir değişikliğin olmadığını gösterir.

Kendi ülkesinde, sanayinin çevreye etkisini en aza indirmek için eylem planları yapan uluslararası anlaşmalara imza atan devletler, iki yüzlülükleri yüzünden doğanın tahribatını birinci elden olmasa bile dolaylı yollardan taşeronlar aracılığıyla sürdürmeye devam

etmektedir.

Doğanın metalaştırılması emek unsuruyla birlikte ele alınmalıdır. Su kaynaklarının, madenlerin ormanların pazara açılmasıyla son yıllarda bölgesel ölçekte görülen karşı koymalara, direnişlere rağmen metalaştırma devlet erki eliyle hızlandırılıyor.

Yasaların eğilip bükülmesi, metalaştırmanın ön açıcı hukuksuz uygulamalarının ayyuka çıkması ülke genelinde ÇED gerekli değildir anlamına gelecek uygulamaların, bölgesel direnişlerle önünün kesilmeye çalışılması bile uzun vadede anlık geri adım atmalar ve yeniden gerçekleşen kapsamlı saldırılarla sonuç vermiyor.

Doğa, insan kaynaklı girişimlerle tehdit altındayken örgütsüz toplumlarda Batı metropollerine göre bu yılın daha şiddetli bir seyir izlediğini görüyoruz.

Çevre korumanın anti kapitalist bir mücadelenin tam merkezinde sınıfsal bir özellik taşıdığını görmeyen sistem içre popülist örgütlenmelerle gerek ulusal gerekse uluslararası platformlarda mücadele yürüttüğünü düşünen yapılar sistemin özündeki yıkıcılığa katlanabilir politikalar üretmekten başka bir şey yapamaz.

Yukarıda kentin ve doğanın metalaştırılmasıyla özneyi doğasından kopararak onu beton gömütlüklerde kapitalizmin modern köleleri haline getiren sistemin bir çözümlenmesini yapmaya çalıştık.

Toplumsal çöküşün karşı dinamikleri olarak direnişin karşı sanatı da elbette ortaya çıkacaktır. Fakat bu durumun kitle iletişim araçları, yapay zekâ uygulamaları gibi pek çok yanıltma ve şaşırtma pratikleriyle o kadar da kolay değildir.

Estetik toplumun en önemli direnç kaynaklarından biridir. Sanatla siyaset ve yaşam arasındaki ilişkiyi bulanıklaştıran pratiklerin teorik çalışmalarla aşılması ya da aşındırılması zorunludur.

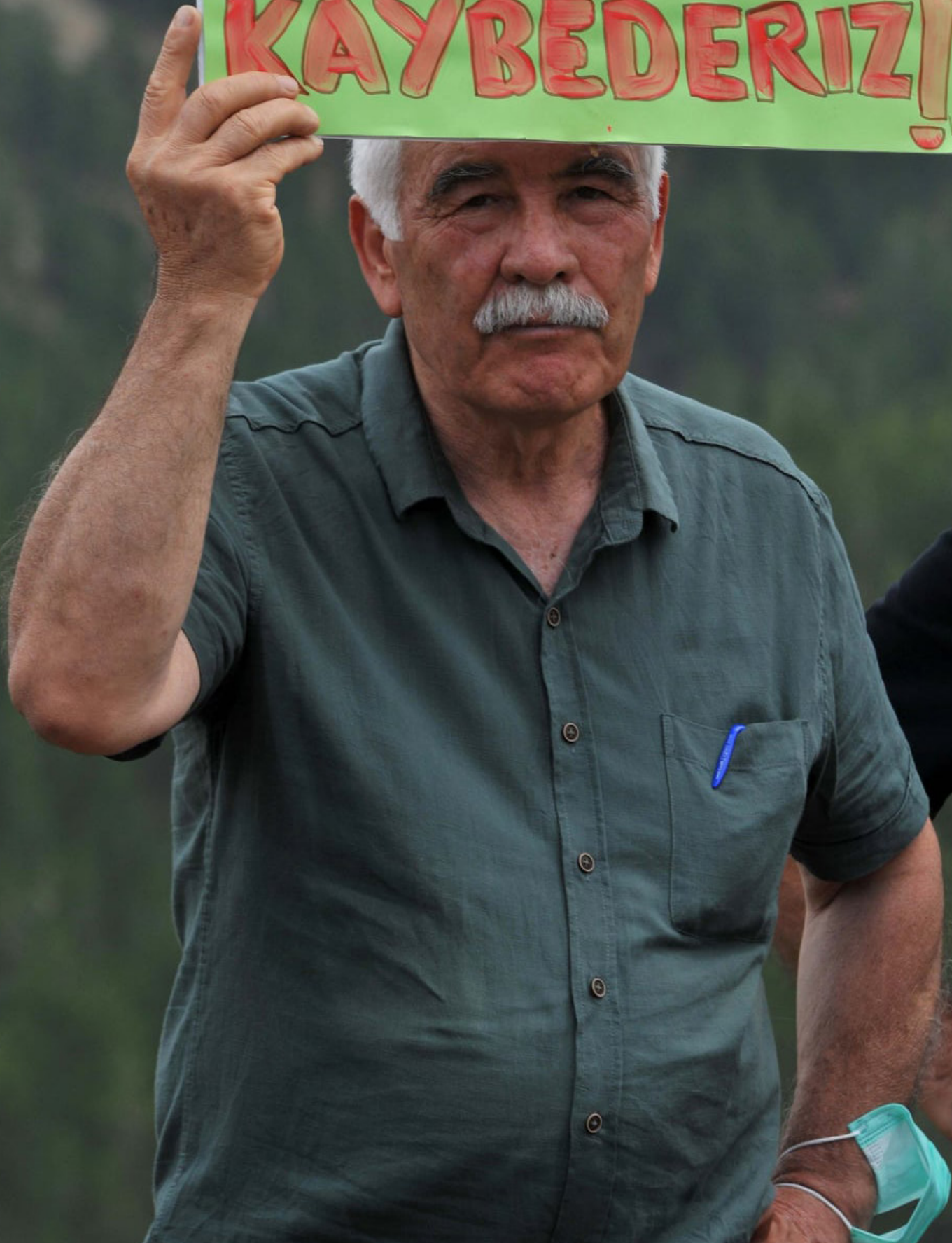
Sanatın/sanatçının piyasa koşullarına yenilmeden kültür endüstrisinin profesyonelliği öne çıkaran yaklaşımlarını boşa çıkarması elzemdir.

Amaç direniş estetiğinin devrimci toplumsal dönüşümde ezilen sınıflarla arasındaki organik bağı belirginleştirerek antikapitalist mücadelenin dünyanın her yerinde yeniden örgütlemektir.

(1) <https://www.arkitera.com/haber/miletli-hippodamos-ve-izgara-plan/>

DOĞA İLE
Savaşılmaz
KAYBEDERİZ!

KURTARSA KURTARSA DÜNYAYI SANAT KURTARIR!

“Dünyadaki tarihin yalnızca 24 saate indirgendini hayal edin. Sabaha karşı saat 04: 00’te tek hücreli hayat ortaya çıkar. Dinozorların dünyaya egemen olması ise ancak 22: 57 civarında olur. Peki ya bugünkü haliyle insanlar ne zaman ortaya çıktı? Gece yarısından sadece 20 saniye önce. Aslında çok da eski değil. Ancak bu kadar az zamanda bile, dünya üzerinde dev etki yaratık. İnsanların ortaya çıktığı bu çağa bir isim vermek gerekir mi? Bilim insanları Paul Crutzen ve Eugene F. Stoermer, bu çağın bir adı hak ettiğini düşünmüş ve bu çağa ‘Antroposen’ adını vermişler. Dünyanın insanların egemen olduğu yeni bir jeolojik çağa girdiğini düşünüyorlar. Bundan 11 bin 500 yıl önce insanlık açısından büyük önem taşıyan tarım başladı. Bir sonraki dönüm noktası Sanayi Devrimi de 1700’lerde yaşandı. Üçüncü dönüm noktası 1945’teki ilk nükleer bomba denemesi oldu. O tarihten bu yana insan faaliyetlerinde büyük bir artış görüldü. Dünya üzerinde 7 milyar insan yaşıyor ve her biri bir şeyler yapmakla meşgul. Tarım alanları açmak için dünyadaki ormanların yarısını yok ettik. Sanayi, enerji üretimi ve ulaşım için fosil yakıtlar kullanıyoruz. Okyanus ve topraklar plastik, çimento ve metallerle dolu. Dünya kaynaklarını çok hızlı tüketiyoruz, hava sıcaklıkları da sürekli yükseliyor. Bilim insanları, insan fa-

aliyetlerinin dünyayı nasıl değiştireceğini yeni yeni anlıyor. Dünyanın geleceği nasıl olacak ve Antroposen çağından sonra ne başlayacak?” (Bbc News Türkçe)

Bu alıntıyı okurken bilmem kaç 20 saniyeniz gitti acaba? Farkında olmadığımız ve hatta önemsemediğiniz! Aynı mantıkla, 20 saniye içinde dünya da elimizden gidi-vermiş. Alıntı, olanı söylemiş zaten... Fakat burada, insandan umudu kesmemek ve sanata düşen sorumlulukları anımsatmak adına, bir şeyleri iyice açıklamamız lazım! İnsanla birlikte dünyanın masalsı güzelliği ve huzuru ortadan kalktı. İnsan hiçbir şeyi akışında bırakmadı. Doğayla ilgili paradigması da durmaksızın değişti. Bunu anlamak için “antroposen” kavramı işimize yarayabilir. Antroposen, insanın dünyaya etkisinin en üst düzeylere çıktığı Sanayi Devrimi’nden bugüne kadar gelen yıkıcı süreç. İnsan Çağı da denebilir. Antroposen’i tarım devrimiyle başlatanlar olsa da ağırlıklı görüş sanayi devrimidir. 1950’leri başlangıç alanlara şunu hatırlatalım; bu dönem sanayi devriminin korkunç çocuğudur. Doğaya yönelik paradigmanın durmaksızın değiştiğini söyledim. Açalım: İnsanlığın ilk çağlarında insan, doğaya karşı pasif ve bilgisizdi. Her canlı gibi içgüdüsel yaşam kavgası veriyordu. Bilmediği doğaya karşı derin korkusu vardı. Bilmeyen

Hasan
ÇAPIK

deneme

insanın her zaman yaptığı şeyi yaptı: Korktuğunu kutsallaştırıp tapındı. Korkuyla karışık kutsama duygusuyla sevdi. Kendisini bu oluşumun içinde algıladı. Bu yönüyle “*İnsan, dünyanın ‘biyolojik zırhı’ olarak tanımlanan doğadan hiçbir anlamda farklı değildir.*” (1) Bu öyle bir iç içe geçmişliktir ki neredeyse her şey eşitlenir. Sanat ve dinler bile insanın kendisini doğa üzerinden yansıtmışından filizlenir. Georges Bataille “*Lascaux’da hayvanlar ‘daha kutsaldı’ ve ‘Tanrı’yı hayvanlardan ayırt etmek gücü. Mağaraya girerken insanlarla ilgili bu temel gerçeği göz ardı edemeyiz.*” (2) diyor. İlginçtir, geçmişte her şey saf halde karışık eşitlenirken, günümüzde yüzünü yıkıma çevirmiş bir karmaşa içinde eşitleniyor. “*Tarih öncesi mağaraların duvarlarında Tanrı ile hayvanlar nasıl birbirine karışmışsa, günümüzde de insanlarla makineler, bakterilerle mantarlar, yunuslarla plastikler Antroposen’in felaket kategorisinde öyle iç içe geçmiş bir halde.*” (3) Yalnızca bunlar mı? Ya sanat ya felsefe? Bu karmaşa içinde sersemleyip **amaçsızlaşmıyor** mu? İnsanlar giderek bu kaosa bulanmış dünyadan çıkış olmadığına inanmaya başladı.

Toprağa yerleşmekle etkin paradigmanın ilki yazılmıştı. Diğer gelişmelerin yanında insan özel mülkiyeti de keşfetmişti. Özel mülkiyet kendisiyle birlikte her şeyi kontrol etme güdüsünü doğurdu. Bu feodal dönem doğanın büyüsunü yitirdiği dönemdir. Bilinçlenmeye başlayan insan için doğa ne **bilinmez** ne de **kutsaldır**. Dahası, kontrol edilebilirdir. Dünyanın dengesini yitirmeye başladığı asıl an sanayileşme çağıdır. İnsan bu dönemde dünya/doğa üzerinde tam anlamıyla baskın öznedir. Büyüsünü yitirip meta derekesine indirgenen doğa, kadavra niyetine iğdiş edilir. Doğa, sanayi uyarınca dilenildiği gibi kullanılabilirdi. Burjuvaziye bu düşünceye iten şey de rekabet ve kar hırsıydı. Gelişen teknoloji ve yönlendirilen bilimdi. Bu dönemin akıllı, feodal ve dogmatik yapılara karşı savaşıyor insanlığa katkı sunsa da gelişim dinamiğini sermaye ve piyasa koşullarına uyarlamıştı. Kısacası burjuvazi iktidara geldikten sonra devrimci söylemlerine sırt çevirdi. Bu yüzden doğaya bakışı bizi şaşırtmamalıdır. Burjuvazi için toprağı klasik yöntemlerle işlemek **akılcı olmadığı** gibi ulusal sınırlara hapsedilmiş ticaret, sermaye veya emek gücü de akılcı değildir. Doğanın keyfini bekleyen üretim de! Kapitalist sistem giderek şekillenirken, emeğinden başka hiçbir güvencesi olmayan emekçiler de fabrikalara ve şehirlere yığıldılar. Sistemde bir makinenin bir vidası kadar değerlerinin olmadığını gördüler. Tıpkı doğa gibi emekçiler de her yönüyle talana açılmıştı. Sorunları-

nı dile getirmeleri bile yasaklanmıştı. Fakat zamanla sistemi analiz edip, alternatif sosyalizmi seslediler. Benim de okuması bilmem kaç 20 saniyenizi alacak şekilde yazdığım bu dönemler elbette daha uzun ve çetrefildir. Şehir yaşamı, sınıfsal çatışmalar, yok edilen doğa ve dünyadaki olayların seyri... doğal olarak sanatta da karşılığını buldu. Yaşam sanatla buluştukça estetik boyutlandı. Bu sanatın roman, şiir, heykel, müzik ve tiyatrosunu izleyenler kendilerini gördüler. Sanat, **anlatılan senin hikâyendir** diyordu. Hikâyelerde çıkış yolu da sezdirilince bilinçleniyordu insanlar. Sanat çünkü, sistemi hem deşifre ediyor hem de yıkıma direnecek bilinci yaratıyordu. Kapitalist cep hedeysel sanat ve bilgi metaya indirgenmişti. Bilgi pazarda ne işlev görür, mesele buydu! Bilim insanı, filozof veya sanatçının onuruna da gerek yoktu. Piyasanın nabzına göre bilgi kotarması beklenen **üretken emekçiler**di onlar. Bakmayın emekçi dediğimize, emekten yana değillerdi. Değer aşımını, her şeyin metalaşmasını, doğanın tahribatını... sanatlarıyla aktaranlar insanlığın göğüne yıldız niyetine işlendiler. Onları tanıyorsunuz.

Hele antroposen denilen bu çağda onlara daha çok ihtiyacımız var. Anlamak ve değiştirmek için. Üstelik antroposen yıkım bize yetmemiş olacak ki bir de kapitalosen var. Kapitalosen! Bir ayrıma vurgu yaparak yol alalım. İnsan da doğadaki diğer canlılar gibi yaşam savaşı verir. Eğer insanı salt **yıkıcı** yönüyle algılasak yanlışa düşeriz. Yıkıcılık, yaşam şeklini belirleyen koşullardan doğar. Bu koşulları yaratan sistemin adı kapitalizmdir. Sistem anlaşılman insan hakkında ahkâm kesmek doğru değildir. Varoluşçular gibi **insan her durumda kararını kendisi alır** demekse ucuz güzellemedir. Çünkü koşullara uymak zorunda kalıyoruz genellikle. Tarih de böyle oluşur. O halde Antroposen içinde bit yeniğı gibi duran kapitalosen, İsveçli ekolojist Andreas Malm’a göre; “*Gezegeni tehdit eden şeyin, kapitalist üretim biçimi tarafından şekillendirilen insani faaliyet olduğuna vurgu yapar.*” Özünde taşıdığı şey özetle şudur: İnsanın insana ve insanın doğaya yabancılaşması sonucunda ortaya çıkan yıkım! Bir karikatür: Yola atılan muz kabuğunu kimse kaldırmadığı için oraya üst geçit yapılmıştır. Buradaki akıl dışılığı uzun uzadıya anlatmaya gerek var mı? Ama inanın ki dünya böyle vatandaşların sorumluluk anlayışı(!) ve yöneticilerin iş bilirlik(!) tarzıyla yönetilmektedir. İşte sanat, bu iki kesimin elinde dehşete düşen **doğayı** kurtarmaya çabalar. Estetikle bilinç oluşturup, direnç geliştirmeyi amaçlar. İşin kötüsü, bu akıl dışılık halka

yaşam şekli olarak yutturulmuştur. Bu yalan uğruna her şey peşkeş çekilir: “... ses yalan söylüyorsa/ söz yalan söylüyorsa/ellerinizden başka her şey/ herkes yalan söylüyorsa...” (Ellerinize ve Yalana Dair, Nazım Hikmet) Doğa tahribatına direnen sanat yok sayılır. Sanat halkı uyarıp tetikte beklemesini sağlar. Şöyle: Çağdaş Homeros olarak kabul edilen Yaşar Kemal’i okuduğunuzda sadece insanın anlatılmadığını görürsünüz. Doğa; bitkileri, hayvanları, gölleri, denizleri ve akarsularıyla oradadır. İnsanla ilişkileri içinde diyalektik verilirler. Ne arka fon ne de estetik dolgu malzemesidirler. Bu tavrıyla sanatçı kapitalosene direnir. Doğanın korunmasını talep eder. Çünkü insan bildiği ve değerini anladığı şeyi koruyabilir. Bu sanatsal gösterim, doğayı kavramak ve korumak düşüncesini estetik olanla verir. İşte, yabancılaşmayı kıran da bu bilinçlenmedir. Bu, sanatın direnç noktası oluşturması kadar insanlığa katkısıdır da! Ben Yaşar Kemal’in hangi eserini okuduysam, doğaya hayran kaldım. “Yaşar Kemal’in bütün eserlerinde kaç çeşit bitki veya hayvan vardır acaba?” diye sorardım kendime bazı bazı. Başkaları da merak etmiş. Prof. Dr. Ali Dönmez, “**Toprağı Dinle Suyu Anla**” eserinde, Yaşar Kemal’in 44 kitabındaki biyoçeşitliliği araştırmış. Dönmez’in öğrencileriyle birlikte yaptığı çalışma “Yaşar Kemal Eserlerinde Biyoçeşitlilik” alt başlığıyla verilmiş. Kitabın peşine düştüğü başlıklar şöyle: “1. Doğal Bitki İsimleri 2. Yetiştirme (Kültür) Bitki İsimleri 3. Bitkilerin Kullanımı 4. Sanatsal Bitki Anlatımları 5. Bitki Özellik Betimi 6. Bitkilerden Gelen Yer İsimleri 7. Doğal Hayvan İsimleri 8. Evcil Hayvan İsimleri 9. Hayvanların Kullanımı 10. Sanatsal Hayvan Anlatımları 11. Hayvan Özellik Betimi 12. Hayvandan Gelen Yer İsimleri 13. Yaşam Ortamı (Habitat) Betimleri 14. Ekolojik Sorunlar ve Değişim İzleri 15. Yeryüzü Betimleri ve Cansız Yapı 16. Gökyüzü ve İklim İfadeleri 17. Masal Yaratıkları ve Doğaüstü Varlıklar 18. Diğer.” Tabii ki burada açıklanmasa da bu başlıkların içeriğini yalnızca bir yazın konusu değil, sanatın doğanın varoluşundan yıkılışına sürüklenmesini kayıt altına alması açısından önemlidir. Şöyle söylersek abartıya kaçmaz: Yaşar Kemal’in eserlerini bir bütün olarak okuduğumuzda **holosenden antroposene** ve oradan da **kapitalosenin** (ve elbette yarattığı yıkımın) serüvenini anlarız. O halde sanat doğanın seyrini de bize veriyor. Hem de estetize edilmiş sunumla! Bunların bilinciyle, doğayı koruma direncimizin gelişmediğini kim inkâr edebilir? Sanat burada önemli bir sorumluluğu ve görevi omuzlar.

Yaygın bir yanlışa vurgu yaparak toparlayayım.

İnsan ve doğa karşıtlığı yüzlerce yıl belleklerimizde kazındı. Bakın bu yanlışa nasıl bir itiraz yükseliyor: “*Irkçılık, kadın düşmanlığı, zulüm, sömürü; bütün bunların biricik kaynağı Batı düşüncesinin insani ile doğalı, kültürel ile yaşayarı birbirinden net bir şekilde ayırmış olmasıdır. (...) Claude Levi Strauss’a göre, ‘Bu karşıtlık (doğa- kültür) nesnel değildir, bunu formülleştirme ihtiyacını duyanlar insanlardır.’*”(4) Bu alıntının söylediği üzere, insanlar yüzyıllarca doğayı ötekileştirmişlerdir. Bu saf bir kategorize etme veya yöntemsel olanı aşılıyordu. Doğayı dışlama salt bir resimde arka fon olarak kalmıyordu ki! Doğaya ait ne varsa acımasızca yok ediliyordu. Bir gram altına karşılık bir ormanın yok edilmesi, akarsuların kurutulması, fay hatları üzerine şehirlerin kurulması, nükleer santrallerin yaygınlık kazanması, ekolojik tahribatların normalleştirilmesi, ÇED raporlarının ciddiye alınmaması veya çarpıtılması, bilimsel görünümlü şarlatanlıklarla kitlelerin aldatılması... şeklinde karşımıza uzun ve yıkıcı bir liste çıkıyordu. Kültür ve doğa karşıtlığı, ilhamını dinlerden de alıyordu. İnsan eşref-i mahlukat’tı dinlere göre. En yüce ve merkezde yer alan insanın, kendisi için yaratıldığını düşündüğü doğaya ne yapacağını varın siz düşünün! Kapitalosen çağın yıkım getirmesi yalnız sömürü hızıyla açıklanamaz demek ki! Doğaya düşmanlığın kültürel havzası kurutulmadıkça, dünyanın felakete sürükleneceği meydandadır. İşte bu duyarlılığı sanat yaratmaktadır. Halk okuduklarında, izlediklerinde, müzikte veya heykelde doğaya yapılanları anladığında, duyarlık artacaktır. Ve artıyor da! Her yerden ve daha yüksek sesle halkın yaylasına, suyuna, ormanına, findığına, zeytinliklerine... sarıldığını görüyoruz. Karadenizli bir anamız “**Devlet benim. Devlet bizim sayemizde var. Benim olanı benden nasıl alır?**” diyerek milyonlarca insanın ve doğanın sesi oluyor. Bu haklı sesleri çoğaltmanın adıdır sanat! Gelişen bu bilinçlenme antroposen çağın her türlü yıkımına güçlü bariyer oluşturacaktır. Yıkıcı sanayi çağıyla yüzleşmenin ve yeniden **insanlaşmanın** yolu da buradan geçmektedir.

....

NOT

1,2,3 ve 4 no’lu alıntılar, Nicolas Bourriaud’un Küresel Isınma Çağı’nda Sanat Üzerine Tezler makalesinden alınmıştır. Makale 28/10/2019 tarihinde Yeşil Gazete’de yayınlanmıştır.

KAPİTALİSTLERİN DOĞA KATLIAMI CENNETİ TÜRKİYE

Kent ve doğanın metalaştırılmasına karşı direniş ve sanatla, vahşileşen kapitalistlere karşı ne kadar başarı elde ettiğini anımsadığım örneklerle hafızamızı tazeyelim. Din taciri iktidar eliyle Türkiye, kapitalistlerin doğa katliamlarının cenneti haline getirildi. Emperyalist ülkeler Türkiye'yi yağmalamak için kullanımı elverişli projelerini pratiğe dönüştürecek uzun adamı seçtiler. 21 yıllık iktidarının başındaki uzun adam emperyalist ülkeleri hayal kırıklığına uğratmadı, aksine bu ülkelerin beklentilerinin üzerinde daha cömert olduğunu gösterdi.

İktidarında yetkili kişilerce sit alanlarına inşaat, işletme ruhsatları verildi. Altın madenleri için (altın ayırıştırmasında siyanür kullanımı da cabası) 90 bin hektarlık orman alanı katledildi. İktidarın kendisine alan açtığı Cengiz Holding Cerattepe'de altın madeni için 10 binlerce çamı, köknarı, meşe ağacını katletti. Uzun adamın iktidarı, madene ve orman katliamına direnen Artvin halkını devlet gücüyle linç etti; Bergama altın madeni arama katliamına karşı mücadele eden Bergama halkını ve "Bergamalı Asteriks" Oktay Konyar'ı terörist ilan etti.

İktidarca insan sağlığının şifası olan zeytin ağaçları haram sayıldı ve 10 binler-

ce zeytin ağacı katledildi. Artvin'de Çoruh Nehri'ni kelepçeyip Yusufeli'ndeki 200-250 yıllık zeytin ağaçları yok edildi. Kaz Dağları'nda 10 binlerce ağaç, çoğu zeytin ağacı olmak üzere, katledildi. HES projeleriyle doğa katliamlarına ve çevre kirliliğine devlet eliyle izin verildi. Ege, Marmara ve Karadeniz (Sürmeli) bölgelerinde bulunan ve özellikle denize kıyısı olan ormanları kundaklamak uzun adamın iktidarınca serbest.

“

Nükleer santrallere izin verilen ve dere yataklarına ruhsat verip kentler kurmak da uzun adamın iktidarınca serbest. Rize'yi ve birçok Karadeniz ilini, ilçesini sel basması, Karadeniz yaylarına "Yeşil Yol" yapan iktidarca "doğa afeti" ve "kader".

Beyaz kumu iş makinelerince çalınan Salda Gölü, sular altında bırakılan dünya mirası Hasankeyf... Saymakla bitmez tükenmez doğa katliamları.

Aynı zamanda tarımı, hayvancılığı bittirdiler. Yollar, köprüler, hastaneler, havallimanları, fabrikalar satıldı uzun adamın

Nursen
(YİĞİT) URAL

deneme

iktidarınca. “Yerli ve milli” ne varsa katlettiler, talan ettiler. Kısdan hisse; AKP iktidarı TC’ne ve doğaya kefen biçti.

Hep birlikte beyin jimnastiği yapalım. “*Tek varidatım parmağımdaki yüzüğüm.*” diyerek siyasete girmişti uzun adam. İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanı oldu. 1997 İstanbul’daki sel felaketi sonrası 32. Gün programına katıldığı zamanı anımsayanlar var mı? Dönemin Eyüp Belediye Başkanı Ahmet Genç’in pişkinliği dudak uçuklatmıştı. Aslında Türkiye 1990’larda kapitalistlere armağan edilmenin kurdelesini kesmişti. O zaman dere yatağına ev yapılmasının sorumlusu olarak 30 yıl önceki iktidarı işaret etmişti uzun adam. O geceki yayını ve Erdoğan’ın dönemin Çevre Bakanı İmran Aykut’u tehdit eden dilini unutmadım.

RTE İstanbul Belediye Başkanlığı döneminde şöyle demişti. “*Kaçak yapıllara ruhsat verip bağış alıyoruz.*” Gülererek verdiği o günkü poz meğer bugünkü Türkiye’nin mezarlık yapılacağına pozuymuş.

Sanatın gücünü dilini sanatçılardan önce sezen RTE ilk adımını Sarıkamış’ta Mehmet Aksoy’un yaptığı İnsanlık Anıtı heykeline “ucube” diyerek yıktırmıştı. Tarihi anıtı yıktırmak geçmişin izlerini yok etmek, silmekti. 15-22 Aralık 1914 I. Emperyalist Paylaşım Savaşı’nda sayısını kimi tarihçilerin 100 bin kimisinin ise 60 bin olarak belirttiği asker, Ruslara karşı verilen savaşta Kars’ın Sarıkamış yakınlarındaki Allahuekber dağlarında donarak şehit düşmüş. Bu anıt elbette RTE ve düşündeki zihniyeti rahatsız eder. Bu katliam gibi trajik olay Osmanlı İmparatorluğu’na aittir. Bu trajik durumdan ders alınması gerekirken İnsanlık Anıtı’nı yıkarak Osmanlı’nın o katliam gibi tarihi unutturulamaz.

Sanatçılar kent ve doğanın metalaştırılmasına karşı sanatlarıyla direniş gösterdiler. Ses sanatçıları müzikleriyle, ressamlar, resimleriyle heykel tıraşlar

heykelleriyle, tiyatrocular oyunlarıyla, gazeteciler makaleleriyle yazarlar romanlarıyla, öyküleriyle, şiirleriyle kent ve doğanın yağmalanmasına metalaştırılmasına katliamlarına karşı direndiler. ODTÜ Ormanı için, İstanbul Kuzey Ormanları için direndiler. Yüzlerce akademisyenin görevlerine son verildi. Mimarlar Odası mühendisleri iş cinayeti kazalarını savunan halkın avukatları tutuklandı. Uzun adamın iktidarınca satın alınan 200 televizyon kanalıyla yüzlerce basın yayınıyla, kolluk kuvvetleriyle, trol orduyuyla, demagoglarıyla, cemaatleriyle, tarikatlarıyla, Diyanetle, mafyalarıyla ve torba yasalarla delik deşik edilen anayasayla Türkiye’nin üzerine atom bombası gibi çöken iktidara karşı sanatlarıyla direnen azınlık. Gerçekleri çarpıtan bunca ekole karşı halkın uyanık olmasını nasıl beklenir ki? Cılız da olsa sanatla bu katliamlara karşı bir direniş veriliyor. Karanlığın en yoğun olduğu an aydınlığa en yakın andır.

“*Rantın, doğanın gürbüz vurguncusu iktidar insanlığın, doğanın yıkımına karşı kenetlenmişler. 6 Şubat 2023’te 11 ilimizi yerle bir eden depremin enkazı kaldırılmamışken sağlıklı yaşam*

koşulları sağlanmamışken seçim yapıldı. Bu seçimlerde canlarını, evlatlarını, anne babalarını, eşlerini kardeşlerini..., evlerini yurtlarını, geçmişlerini kaybetmiş derin acılı deprezede illerinin halkına sosyal medyadan yüklenenler oldu. AKP ‘ye en çok oy o illerinden çıkmış. Minareyi çalan kılıfını hazırlar. AKP’de oylarını hazırlamıştı derin acılı 11 ilimizin halkı üzerinden. Rant uğruna plansız projersiz demiri çimentosu çalınmış ..., denetim yapılmadan bakkaldan peynir alır gibi para karşılığında ruhsat verilmiş.

Depremler doğanın kendini yenilemesi, yaşam

damarının atmasıdır. Deprem değil rant getirir-
li binalar öldürür insanı. 50 bin olarak ilan ettiler
depremde binalar altında kalarak giden canları.
İş makileriyle parçalayarak topladıkları canla-
rı depremde ölenlerden saymadılar. Bu katliamı
da oy rantına dönüştürdüler. Suriye, Afganistan
mültecileri ve 250 dolara Arap ülkeleri halkına
vatandaşlık veren iktidar bu illerin oy veren hal-
kı yaptılar. İktidarın depremde yaptığı zulmü, re-
zaleti vurgunu 93 ülkeden gelen arama kurtarma
ekipleri bizzat gördüler. Tüm dünyaya rezil oldu
bu iktidar. Ülkem halkı kaybettiğimiz canların dil-
siz derin acılarıyla, acılarımızla insanlıklarından,
insanlığımızdan utanırken. Devletle siyasi parti
iktidarını birbirinden ayırt edemeyenler iktidarın
hatalarını eleştirenleri, gösterenleri devlete karşı
gelen, suç işleyen olarak yaftalıyor. 21 yıldır ikti-
dar olan AKP her seçimde yeni seçilmemiş gibi
süre istedi. Anayasayı, halkı, doğayı paramparça
etti. Sanatla kent ve doğanın metalaştırılmasına,
halkın ötekileştirilmesine karşı direnenleri terö-
rist devlet düşmanı ilan ettiler. Ülkesine, kentine,
doğasına halkına sanatıyla mücadelesiyle sahip
çıkma devlete karşı çıkmaksa; devlete karşıyım,
teröristlikse teröristim.

Marx: “İnsan düşüncesinin nesnel bir gerçeğe
varıp varmayacağı meselesi, nazari bir mesele
değil fakat eyleme dayanan bir meseledir. Eylem
içindedir ki insan, düşüncesinin doğruluğunu,
yani gerçekliğini ve kuvvetini, gerçekliğini ispat
etmelidir. Eylemden kopuk düşüncenin gerçekli-
ği veya gerçek-dışılığı üzerindeki tartışmanın tek
yeri medresedir.”

Güncelimizde şiiri (sanatı) yaşamdan kopuk
bir anlamsızlığa indirgemek isteyen var. Her san-
at dalının bilgi gibi bir ölçütü vardır. Sanat in-
sanın bilinçli etkinliğinin diyalektik ilişki içinde
dışa yansımasıdır. Burjuva edebiyat eleştirmenle-
ri şiiri çok sesli, çok renkli, protest şiir, romantik
şiir, kara şiir, ilginç şiir, özgün şiir, dil ustası şiir,
Afrodit şiir, sofistیک şiir... Bu sanatı hiçleşmek
yok etmek kalbini söküp almaktır. Şair içinde
çokça ıvır zıvır benzetmeler var. Çok ödüllü şair,
gelecek vaat eden şair, dikkat çeken şair, parlak
şair... Ne diyelim bu burjuva eleştirmenleri ve
şairlerine. “Kılavuzu karga olanın burnu boktan
çıkamaz.” Doğanın diyalektik kokusunu alamaz-
lar ki diyalektik dokuyu anlasınlar. Benim ne çok
sesli şiirim var ne de çok ödüllü şairim. Hiçbir

yarışmaya katılmadım, katılmam. Her eserin biricik
olduğunu içselleştirenim ve biriciklerin yarıştırılma-
yacağına inanlardanım.

SU GİBİ AZİZ OLMAYAN ŞEYLER

Bir tüketim maddesini kıyaslayarak derlerdi ki aslında hâlâ da derler; ...sudan ucuz... Yaşamak için en gerekli olan, yerküremizde de en çok bulunan ve doğal döngüyle kendini var eden su için ucuzluk nitelmesi anlaşılabilir bir şey. Yani burada su için sarf edilen ucuzluğun aslında parasal bir değere karşılık söylenmediğini herkes zaten biliyor. Toprağın, ağacın, çayır çimenlerin bir sahibi olduğunda bile su kendi mecrasında akıp geçmeye devam etmiştir. Hayatın bir bakıma kendisi oluşundan dolayı “su”ya azizlik sıfatı verilmiş. Canlılar için suyun önemine dair bundan daha güzel ne denilebilir ki; “su içene yılan bile dokunmaz” denmiş. Kim demiş, ne zaman denmiş; su öğretmiş, su söyletmiştir. Önemli olan doğa karşısında her canlı varlık gibi çırılçıplak düşünebileceğimiz insanın suya hem kendi hem de tüm varlıklar için yüklediği anlamdır da.

Elbet suyu anlamlandırmak, onu baş tacı etmek, onu aktığı gibi bırakmak anlamına gelmiyor. Toplumsal ilişkilerin gelişim ve değişim süreci insanı çevreleyen dünyanın da kendi halinde kalmasının önüne geçiyor. Günümüz geliyor dışımızda gürül gürül kaynaşan çevre, yine insanın mülkiyet ilişkilerinin etkisiyle bambaşka bir yola eviriyor. Diyelim ki elli-altmış yıl önce kimse insanın içeceği içme suyunun şişelenerek

ticari bir madde haline getirileceğine pek ihtimal veremezdi.

Ülkemizde neo-liberal politikaların önü 12 Eylül faşist darbesiyle açılmaya başladı. Bizden önce ise tekeller dünya üzerinde suyun ticarileştirilmesi yönünde önemli adımlar atmıştı. Mesela, Afrika’ya el atan Fransız su yönetim şirketi Suez, suyun kontrol altına alınarak satılmasını sağlayan önemli şirketlerden biri olmuştur. Zamanın bedava anlamında “ucuzluk” addedilen su sermayenin üzerine pazar savaşlarına giriştiği, kâr etmek için uluslararası düzeyde yatırımlar yaptığı bir metaya dönüştürülmüştür. Bundan bir on yıl kadar önce Avustralya’da bir kasabanın ortasında yer alan içme suyu çeşmesi kapatılır. Çünkü markete gelen pet şişe içerisindeki suyun satılması gerekir. Oyunun farkına varan kasabanın duyarlı insanları hemen bir kampanya başlatarak çeşmenin yeniden faaliyete geçmesini ve çevre kirliliğine neden olan pet şişe suyun da marketlerde satışına karşı çıkarlar. Başarırlar da...

Avustralya örneği aslında baştan sona bizim köy, kasaba ya da çevremizde zamanla suya erişimimizin nasıl paralı hale geldiğine dair sürece ayna tutması bakımından önemli basit bir örnek... Üstelik suyun ticarileştirilmesi, kuraklık nedeniyle

Hatice
EROĞLU AKDOĞAN

deneme

suya erişimde çok zorluk yaşayan, bir litre içme suyu elde etmek için kilometrelerce yol tepen yoksul Afrika'dan başlamıştır. Şirketlerin satış yöntemi sadece suyu şişeye koyup üstüne markasını yapıştırarak satmak şeklinde değil, kent ya da kasabalara borularla su hattı kurarak evlere de aynı şirket eliyle satışı niteliğindedir.

“Dünyanın tüm varlıkları karşısında özel mülkiyet ilişkilerin bir sınırı, duracağı bir nokta yoktur. Devletin pozisyonu da burada özel mülkiyete çok uygundur. Kamusal devlet politikası deyip bunun içinde insan için en önemli yaşam kaynağının para ile verilir hale getirilmesi devletin kamusal niteliğini sorgulamak açısından basit görünse de önemli bir nedendir. Suyu evlere ulaştırmak için yapılan çalışmaların bir masrafının olması; suyun ticarileştirilmesini, bu konunun gerektiğinde şirketlere ihale edilme hakkı çıkarmaz.

Suyun ticarileştirilmesine yönelik ülkemizdeki ilk adımları şöyle bir hayalime getiriyorum: Bir ya da bir buçuk litrelik pet şişe içinde Toroslar'ın bilmem hangi doğal kaynağından doldurulmuş “Hayat” markalı su vardı. Dönem herkesin içme suyunu şehirlerde de musluktan tükettiği yıllardı. Her şey doğallığında akıp gidiyor görünüyordu. Öyle ya Ankara'da, Bursa'da ya da Konya'da oturan birinin Toroslar'dan gelen bir kaynak suya arada bir ihtiyacı olabilirdi. Parayı verdi hastasına, bebeğine ilaç niyetine pet şişe su aldı. Döndük bu yana. Mevcut marka suya rakip olarak bir başka dağın bir başka kaynağından başka bir marka su piyasaya çıktı. Piyasa bu! Bir işte para varsa markalar iki, üç, dört...

zincirleme çoğalır gider de. Piyasası var olanın müşterisi de olacaktır elbet. O su mu iyi, bu mu, o şu dağın, bu öteki dağın... Biliriz, dağlar ne çektii! Git gide Türkiye'nin her bölgesindeki dağlardaki doğal su kaynakları birileri için dolun tesisi haline geldi. Kaynak çevreleri halka ve hayvanlara tel örgülerle kapatıldı. Her Allah'ın günü dağların başı ya da kıyısındaki dolun tesislerinden yüzlerce taşıma aracı kentlere kasabalara pet şişelere doldurulmuş su taşıdı, taşıyor. Sular yüzlerce kilometre ötelere taşınıyor diye tarlalardan yollar açılıyor, fosil yakıt kullanılıyor vs.

Bir yerde deniz bitiyor. Kapitalist sermayenin doğal dengiyi kemirerek sarsmasıyla bozulan iklim dengesi o dağların su kaynaklarını da olumsuz etkiliyor. Su kaynakları azaldığında da ya da kurumaya yüz tuttuğunda, işletme başka dağlar, başka kaynaklar aramaya başlıyor ve orası da bitince yer altından çektiği suları arıtarak yine bilmem hangi kaynağın suyu diye pazarlıyor. Satıcıların işi tıkrında alıcılar olarak bizlere sadece pet şişe suların içinden birini beğenmek kalıyor. Doğayı tüketen, insanın ilişkilerini doğayı kemiren bir güce dönüştüren sistemi fark etmeden öyle bir kanıksar olmuşuz ki Munzur'un derelerinden çekilerek şişelenen suyu satın almanın solculuğumuz açısından yararlı olduğu düşüncesine de nail olmuş bulunuyoruz. Sen Munzur çevresinde ticarileşme tarzı düzenlemeye, baraj yapımına karşı mücadele ver, doğanın dengesini savun ama Ankara'da Munzur markasında suyu satın alma eğilimine taraf ol.

Su deyip geçilmiyor tabii. Ama “Su akar, Türk bakar” da denilmez. Zaten su akmak, akarken var etmek, büyütme, toprağı tavına, iklimi seyrine sürmek içindir. Elektrik üretmek için nehirlere set çekilip, dağlardaki çavlanların şişelenmesi için şirketlere verildikten sonra sıra derelere geldiğinde; özellikle Karadeniz Bölgesi'nde dereler sayesinde hayatını sürdürenler suya karşı

yapılan operasyona yüksek sesle itiraz etmişlerdi: Su akar güldür güldür, HES'ler doğayı öldürür. Hele Kazım Delal adında doğasına aşık bir insan vardı, olayı mahkeme kapılarından geri püskürtmek için kaç ineğini sattı.

Demek ki suyun olacağı (doğrusu) akmasındaymış. Demek akan bir dereye “HES” denilen o kelepçeden takılarak suyun aktığı yatak kurutuluyorsa işin doğrusu o suyun sesine kulak vermekteymiş. Suyun sesine kulak vermek demişken lütfen gözünüzü hafif kapatın ve su sesini hayal edin ki içiniz yıkansın... Suya söz anlatılmaz ya da anlatmakta ısrar edilmez. O can veren, gerektiğinde can alan, yıkan ve kurandır. İnsanın öğretilmiş, politika haline getirilmiş parasal ilişkileri suda işlemez! Yok illa da işletilirse bunun insan ve diğer canlılar için bedeli ölüm-kalım sınırı olarak kapıya dayanır.

Evrenimiz ve doğamızın özü diyalektiktir. Canlı varlık olarak bir karınca, bir balık, bir insan, bir ısırğan otu da onun sarmalındadır. Her şey birbirine bağlı olmasaydı suyu kendi yerinde durdurur, yapmak istediğimizi yapar ardından öte yandaki normale geri dönebilirdik. İnsanın mülk edinme, sermayeyi büyütme ilişkisinin kapsamı altına girmeyecek hiçbir madde olmadığı ve olmayacağı suyun ve dolayısıyla bizim başımıza gelenlerden bellidir. Hava bedava değil desek bunu çokça yadırgayan olabilir. Ama onu bile solduğumuz boşluktan boşluğa fark vardır.

Belki de tüm bunlara tek bir cümle yeterdi: Mülkiyet düzeninde meta olmayacak hiçbir şey yoktur!

KARŞI

KOYMAZSAK EĞER

TEHLİKEDEDİR

GÜNLÜK EKMEĞİMİZ

BACAMIZIN TÜTMESİ

TEHLİKEDEDİR

**EVİMİZ,
AŞKIMIZ,
ÇOCUĞUMUZ
PENCEREDE SAKSI
KİTAP SEVGİSİ,
İNSAN SEVGİSİ**

**TEH-
LİKE-
DEDİR.**

ARİF DAMAR

İsmail Cem ÖZKAN

SU KAPLUMBAĞASI

Gürel SÜRÜCÜ

Fransız marka arabasının kapısından çıkmış elini kaputun üstüne dayamış öfkeli mi öfkeli ama bu sözcükler bütün olup biteni anlamamızda yardımcı oluyordu. ‘Aptallar, alçaklar ve açgözlüler’ sözleriyle irkildim. Bu sessiz ve ıssız yarımadada ne olmuştu ki. Kimler bu insana yüksek sesle söylenmesine neden olmuştu. Sesi takip etmek ve bu hale gelmiş sarışın, mavi gözlü, kıvrırcık saçlı beyi dinlemek ve kaldığım bu ıssız adada bu tanımlamaya uyan insanlarla karşılaşmamak için dinlemek istedim.

Amma ben daha ne oldu dememe kalmadı... Çekik gözlü, saçları dağılmasın diye bandanayla tutturmuş bir samuray savaşçısı gibi duran kadın, adamın bu beyin dışkısını etrafa dökmesini bekliyor gibiydi. Kadın yavaş şekilde yaklaştı. “Samimim lütfen” dedi.

Etrafta insanlar, için barut kokan bu sesler için yol kenarına çıkmış kafalarını kaldırmış başkaca söyleyecekleri var mı diye bekliyorlardı ki.

Kıvrırcık saçlı adam arabasına bindi, kapısını sert bir şekilde kapattı. İnsanlar olup biteni anlamaya çalışıyor ve birbirlerine bakarak hayırdır diye el kol işaretleri yapıyorlardı. Ortalık bir horozun ütmesiyle çınladı. “Uuuruuu” diye. Bir daha, bir daha... Son-

ra göbeği göğsüyle birleşmiş kıllar bir oyana, bir bu yana, hafifçe sallanan adam, kafasını sallayarak “merhaba” dedi bana.

Sanırım olayı öğrenmek istiyordu. Bende hafifçe kafamı sallayarak yine davudi sesimle “merhaba beyefendi” dedim.

Adam sağına soluna baktı. Bu bizim yan apartı işleten Halis Beyden başkası değildi. Nedense bugün fora yelken altında bir şort vardı. Kocaman bir güneş gözlüğü, başında Meksika hasır şapkası.

Halis Bey; “Tanıyamadın değil mi?” dedi.

Şaşkınlığım geçmiş gözleriyle karşılaştığımda ancak ilk etapta evet...

Gözlüğünü çıkarttı, sonra şapkasını. Gözlüğü şapkasının içine attı. Sonra sol eline aldı. Sağ elini beline koydu. “Bu neydi böyle hocam” dedi.

Ben şaşkın şekilde ona bakıyorum. “Tabi önce çıkaramadın Güney Amerika bozması bu insan da kim dedin.”

“Evet, gerçekten anlamakta zorlandım.”

“Sizce ne olmuş olabilir ki?”

“Sanki onu kazıklayan benmişim gibi kaldığım evin önünde sayıp dökmesine çok alındım.”

“Belki de senin apartla ilgilidir bilmiyorum günahımı da almak istemem.”

“Ne alınacaksın, sen de onun gibi tatilcisin. Şuraya bir ilişeyim, biraz yoruldu.”

O da “Tamam tamam zamanın varsa ben de yandaki kütüğe oturayım kritik yapabiliriz” dedi.

Yan yana kesilmiş iki kestane ağacının kütüklerine oturduk.

Halis Bey, “Ya hoca bu adam bana gelmişti. Pansiyon var mı diye, bende başımdan sağlamak için iki katı para istemiştin. Bana şöyle demişti. ‘Her şey dahil mi?’ dediğini hatırlıyorum.”

“Sahiden her şey dahil mi?”

“Yok, be hocam adamın tipini beğenmemiştim çok gevşek duruyordu. İkincisi iki gün sonra paralı bir müşterim gelecek ona bırakmıştım yeri.”

“Ya adam tamam deseydi.”

“Verirdim vallahi. Müşteri müşteridir.”

“Yani pes doğrusu hemen sattın insanı.”

“Yok be hocam buna ticaret diyorlar.”

“Hocam köyümüzde bazı sorunlar olsa da turizm potansiyeli yüksek. Tabi sıkıntılar ise büyükşehir kapsamına girdiği halde büyük şehrin yarattığı büyüklüğü buraya kadar taşıyamaması ve yansıtamamasından dolayı ne şehir ne köy piç bir hale dönüştü.”

“Yani büyük şehir size hizmet vermiyor. İdari olarak oraya bağlı olmak oradan hizmet almak gerekiyor. Gördüğüm ve bildiğim kadarıyla, su parası alıyor. Hatta belediyenin işi olmakla birlikte vidanjörlerle yine atık suyumuzu biz aldırıyoruz. Oysa su faturalarının içine bakarsanız atık su bedeli yazar. Bu ücretlendiriliyor ama hizmet sunumu yapılmıyor. Se-

nin bana cennetten bir köşe dediğin yerde, sıkıntılar bununla da bitmiyor beyefendi.”

“Evet, sanırım adamın aptallık söyleminde haksız da değil!”

“Hatta şimdi şu sahilde kıyı kanununa göre 50 metre geride başlayacak yerde hemen dibinde evler yapıldı. Bunlar kaçak yapılar. Yeni imar affına göre de devletin arazisi üzerine çöreklenmiş bu insanlar biraz parayla hem konut sahibi olacaklar hem de hiçbir alt yapı sorununa bakmaksızın etrafı yine bok götürecektir,” dedi.

“Oooo... hayli dertlisin bu konuda.”

“Evet evet ‘aptallık’ noktasında adam haksız değil.”

“Köy yerinde ne suç olabilir ki bu işin kokusu yakında çıkar.”

Yeniden gözlüğünü taktı, sonra şapkasını kel kafasına oturttu. “Hadi bana eyvallah” diyerek yavaş adımlarla pansiyonunun yolunu tuttu.

Olay açığa kavuşmamıştı. Ama daha ileride bir grup olayın kritiğini yapıyordu. Sabah güneşinden faydalanmak üzere hazırlıkları da tamdı. Bir tane si şemsiyeyi kuma gömerken, diğeri şezlongları ona göre ayarlamaya çalışıyordu.

Dün güneşlendiğim yere ulaştığımda etrafın iyiden iyiye çöplüğe döndüğü geceden insanlar içmiş, sıçmış çektirdiklerini çitlatmışlar eğlencelerinin dibine vurdukları etraftan belliydi. Güzel bir çalışmayla önce etrafı temizledim. Arkasından plaj malzemelerini serdim.

Yakınımda saç/sakal birbirine girmiş bir genç belirdi. Daha doğrusu ben temizlik yaparken o da beni meraklı ve çaktırmadan izliyordu onu fark ettim. Çok yansıtmadım bu durumu ama o da beni onu göz takibine aldığımı hissetmiş olmalı ki bulunduğu yerdeki bira şişelerini ve kapaklarını bir poşete dolduruyordu. Hatta yandaki güneş yanığı tenli çocuğa biraz yüksek bir sesle “Kanka hadi kalk... Aslan yattığı yerden belli olur. Bu ne böyle.” diyordu. Güneş yanığı tenli genç, “Dün ay ışığının altında öyle demiyordun ama kanka... Hatta bu kırık şişeler senin hünerin.” dediğinde saç sakal dağılık olan hızla yanına gitti. Elini

ağzına koydu “Sus oğlum sus.”

“Lan ne benim mahrem alanıma girdin. Çek elini bağıracam,” dedikten sonra sakinleşti. Kolunu alıp uzaklaştı güneş yanığı tenli genç.

Ben plaj havlusunu kuma serdim çantamı üzerine koydum, lodos hafif hafif yokluyor yerdeki her şeyi. Şimdi ise bedenimi yokluyor geçerken. Suya girip girmeme noktasında kararsızım. Arada bir güneş bulutlardan yol bulup sertçe ışıklarını bırakıp kayboluyordu. Benimle adeta saklambaç oynuyordu. Çok sevdiğim bir arkadaşım elinde karton kutuyu bana uzatarak ‘bak dostum bu senindir’ dedikten sonra çekip gitmişti. Merak içimi kemirse de eve kadar açmadım. Büyük ama hafif. Hacmi yok ağırlığı var. Kendisi yok oturağı var. İçinde bir not, “koltuk altında, sözcükler beyninde; yeni yaratımlara yol açması dileğiyle.” O günden sonra mesire yerine ya da sahilde benim bir mütemmim cüzüm gibi arabamın bagajında dolaştırırdım.

Havlunun üzerine okuyacağım bir cinayetin anatomisi adlı kalın kitabı okumak için attım. Kitaba başladım ama bir türlü bitiremiyorum. Ağzımda bir lokma gibi çoğalıp duruyor. Kitap havlunun üzerinde güneşlenirken ben suya attım kendimi. Deniz kabardı köpük köpük yayıldı etrafa. Soğuk bir su içinde irkil-dim ‘kendine gel be adam’ diyordu adeta su.

Yine aklıma –alçaklar- sözü takıldı. Kıyıya sürükledim kendimi. Şimdi derin düşünceler içindeyim. Kim alçaktı, kim katil ya da kim açgözlü. Belki hepsi birden bir insandı. Çıktım kurulandım biraz uzanıp güneş banyosu yapayım istiyorum ama koşullar hiç ona müsait değil aslında kitap okumak için ideal denizde hafif bir dalga kıyıya vurdukça köpürüyor. Biraz izledim bütün bu olup bitenleri. Yan komşum geçerken yine kol kola şirinlik yapıp bir tiyatro sergi-leyerek dibime kadar.

Bunların iki yıl önceki liseli yıllarımdan tanıyorum. Daha sade ve daha temiz yüzleri vardı. Biraz daha durulardı şimdi zıpırlar. Elimde kitabın kapağına baktıklarımı düşündüren neyse kapattım. Kıyıya doğru baktım zorlanmadan okusunlar diye. Sonra etrafı toplayarak en yakın çöp kutusuna döktüler. Sonunda komşu olduk. Selamlaştık. Cinayet sözü onlara dün yaşanan derenin dibindeki su kaplumbağaları katliamını getirdiler.

“Hocam cinayet dedikte, komşu Hasan Amca

bahçesindeki lahanaları su kaplumbağaları yiyor diye birkaçını öldürmüş belki hepsini öldürecekti bir pansiyoner durdurmuş amcayı,” dedi.

Duyduğumuza göre kaç adet lahanan var demiş, o da 10 adet, fiyatı ne demiş şu kadar... pansiyoner tüm lahanaların parasını ödemiş, ‘bırakınız tüm lahanaları onlar yesin.’ demiş.

Adam yine demediğini bırakmamış. Sanırım “bu bir katliamdır bunu yapanlara da ne denir biliyor musun? Demiş Hasan Amca donmuş kalmış... Tabii en sonunda çattık ama demiş.

Akşam babamın takıldığı kahveye çıkmış orada dert yanmış. -Müşteri değil dert almışız evimize diye yakınmış etrafındakilere. Misafir diye ses çıkartmadık o da fazla oluyor- babamda -misafir değil para çıkının olduğu için olmasın söyleyemediklerim- demiş.

Bu kez daha fazla kızmış...

Denize tekrar girdim. Şimdi pırıl pırıl güneş şimdi cimrilik yapmıyor daha dik gönderiyor ışıklarını ya da bulutlar bu çıkışa karşı koyamamış öğle sıcağı öyle böyle değil iyice kendini hissettirdi. Denizanaları çevremde firfir dönüyor. Ziraattan emekli Mustafa Beyle kulaçlarımızı yarıştırdık bugünde. Onla sohbeti seviyorum. Hayatı sebze ve meyvelerin üzerinden anlatması yok mu... Örneğin havucun rengi ve biçimini toprakla insanla olan ilişkisini öylesine anlatıyor ki bir öykü söyledikleri.

Bugün yine buranın endemik bitki örtüsü üzeri-neydi. -Eskiden buranın insanı çok çalışırdı çok. Her mevsim ekilen ve dikilen şeyin olduğunu ve bunlardan yararlanmasını biliyorlardı. Şimdi bu deniz turizm toprağı ranta, ormanı baltaya bıraktı- dedi.

Sonra eliyle biraz uzağımızdaki toprak parçalarını göstererek, -geçen yıl şu tarlalarda Türkiye'nin en güzel soğanları yetişiyordu. Belki bilmiyorsunuz kırmızı soğan bu topraklara özgü bir bitki. İyi de para ediyordu bu yıla kadar.- dedikten sonra -ya hoca hep beni konuşturuyorsun- tekrarladı.

Ben de demek ki konuşma sırası sendeymiş yoksa konuşacak şeyim olsa kim durdurur bu ağzı- dediğimde o da, -Sahiden fırsat bu fırsat, geçen dönem

hayli iyiydi ürün ama bir kooperatif olmadığından, yok pahasına verdiler tüccara. Onlara söyledim bakın gelecek yıl yine diki. Çünkü herkes sizin gibi düşünerek gelecek dönem soğan dikmeyi bırakacak bu kez soğan kıtlığı olacak soğanın değeri daha fazla olacak, dedim ama sözümü dinletemedim. Tek Topal Salih dinledi. Hatta icara bile ekim yaptı.”

“Bu köylülerin aptallıkları bitmez mirim,”

“Ve bu sabah bir turist vermiş veriştirmiş,”

“Evet, evet aptallıktı bütün bu yapılanlar.”

*Esmem bir kız gider
kara kelebekler arasında
beyaz bir sis yılanıyla
yanında.*

*Işığın toprağı,
toprağın göğü.*

*Gider bir titreyişin
ergisine zincirli, hiç ulaşmayan;
yüreği var gümüştan,
sağ elinde bir hançer.*

*Nereye gidersin, sığırıya,
böyle başsız bir uyumla?
Hangi ay derşirecek
kireç ve zakkum acını?*

*Işığın toprağı,
toprağın göğü.*

KENDİNE YABANCI

Yorgundu kalksa yıkılacak odalar
ve herkes ses verecek, bağıracak, alaya alacak
çıplaklığının üstüne karanlığıyla kapanmışken.

Neden bir saz çalmayı öğrenmedi sanki
karanlıkta renkli resimler yapmayı
çiftçi olsa şimdi eşlerdi toprağı.
Bu kuyu da böyle beğenmeden hiç kimseyi.

Sadece bulmaca çözüyor içini bunaltan
ve hiç bir yere gitmeyen papuçlarını boyuyor.
Bütün odaların ışıklarını kapatıyor
sonra ışıkları tek tek açıyor
odalarda kimse kalmış mı hesap soracak...

Fotoğrafları kaldırıyor, silkeliyor çok
canlanır sanıyor kişiler fotoğraflardan
pişmanlıklar, korkular, sessiz kalışlar, iç çekişler
öyle sanıyorum ya da kendi kendine konuşmasın-
dan.

Salona geçiyor yine sürüne sürüne
hiç kimseden özür dilemeyecek hiç!
Olan olmuş bulanmış kanlara
son ses açıyor televizyonu.

İsmet ALICI

MAYAŞİR

YÜREĞİNE DOKUNMAYA DEVAM ET

Rabia COŞGUN

Son günlerdeki dalgınlığına bir anlam veremiyordu. Düşünceleri affetmekle affetmemek arasındaki sıkışmışlıkta gidip geliyordu. Çaydanlıkları karıştırıp büyük olanı küçüğün üzerine koyarken neden durmuyor diye içten içe kızılıyordu. Okuduğu kitabın ilerleyen sayfalarında farkında olmadan gelip durduğunda, kelimelerin boş bakışlarıyla karşılaşılıyor; okuduğundan hiçbir şey anlamamış olduğunu görünce tekrar birkaç sayfa geriye gidip yeniden okumaya başlıyordu.

İstemsizce içine düştüğü düşünceler yine rahat vermeyince okuduğu en sevdiği kitap da olsa onu da bırakıp müziği açıyor ve kendini müziğe teslim etmeye çalışıyordu. Sevdiği piyano resitalleri eşliğinde yaşadıklarını göz ucuyla dizgeden geçirmeye çalışırken içinin kıvranmalarına kaldığı yerden devam ediyordu. Böylesi daha rahattı. En azından ne yaparsa yapsın hep dönüp dolaşıp bu noktaya geleceğini ve günlerdir çektiği sancılardan kurtuluş olmadığını artık biliyordu.

Adresi silinmiş duraklara bir daha geri dönmeyeceğim, diyerek kendiyi sözleşmesini yeniliyordu. Beklemenin sıradan bir hikâyeye dönüştüğü, şiirin bile çare olamadığı bu son dönemeçlerde göz ucuyla

bile bakmıyordu kayıp giden zamanın ardından. Her zamanki yordamaları tekrar tekrar yaparken zihinden geçen fotoğraflar dönüp dolaşıp tek bir noktada asılı kalıyordu. O fotoğraf orada durduğu sürece yaşadığı hikâyelerin hiçbirini doğru bir dizgiye çekemeyecek, gerçek anlamıyla buluşturamayacaktı. Bunun farkına varmak canını daha çok acıtıyordu.

Affetmek, aslında her şeyin sıradanlaşmasıydı; umursamamak, bir kenara bırakmak, artık etkisinden çıkmaktı. Ki en derinlerde ağrı devam ederken hiçbir şeyi bir kenara bırakamayacağını, yüreğinin yasasının buna izin vermeyeceğini de çok iyi biliyordu. Affemediğindeyse çemberin gittikçe daraldığını, ağaçların bile gitgide rüzgâra daha da teslim olduğunu görüyordu. İçsel debelenmeler kendi dünyasında dolanıp duruyordu. Seviyor muydu bu halini? Gamsızlık mıydı kendinde kabul edemediği? Sakinliğin korkusu muydu? Bilmiyordu.

Ne zaman yüreği biraz sessiz, sakin ve kendi halinde kalsa hep daha büyük bir depreme uyanmıştı. Yer sallandıkça dökülen eşyaları, fotoğrafları yeniden toparlamak zorunda kalmıştı. Ve her defasında yeni baştan hislerini uyuşturmak için daha fazla çabalar olmuştü. Her bir fotoğrafı tekrar yerine asarken acı

kıskıvrak nasıl da yakalardı göğsünü...

Bu esaretin kırılacak bir zinciri olmalıydı mutlaka. Her sonun bir başlangıcı olduğu gibi içine girdiği bu girdaptan çıkabilmesi için de bir son olmalıydı. Gözlerinden, ellerinden, ruhundan kayıp giden zamanın çetelesini tutuyordu. Ne zaman başladığını bilmediği bir alışkanlıkla her yüreği sıkıştığında yaptığı gibi o gün de günlüğünün sayfalarını çevirmeye başladı. Belki de aradığı eskiye dair rahatlatıcı anılarla yeniden karşılaşmaktı.

O kenti bir daha görmem gerekiyordu. Ayrılırken öyle aniden olmuştu ki her şey...

Günler geçtikçe içimde biriken sıkıntı daha çok rahatsız etmeye başlamıştı.

Sanki bazı şeyleri yerine koymadan, aldığım emanetleri teslim etmeden ve verdiğim sözleri yanlış yerlerde unutmuş olmaktan doğan çok sıkıntı verici bir durumdu bu.

Ağaçlara bir sözüüm vardı; onlara baktıkça dallarının rüzgârla çıkardığı seslere bile.

Ya o üzerinde yürümekten iyice eskimiş sokakların, yolların boynunu bükmeleri... Aslında her şey bir zamanlar nasıl da çocukluğun ilk dönemleri gibi yalın, dupduru ve akan bir ırmak coşkunluğundaydı.

Günlüğü okumaya devam ediyordu. Bazen yazılanlar yazıldıkları anları tarif etmeye çalışsalar da daha sonraları okunduğunda dönemler birbirini bulup yaşananları tamamlıyordu. Bazı günleri saklamak ister gibi kendini bildi bileli günlük tutardı. Sonra dönüp dönüp okurdu yazdıklarını. Bazen şaşırıldığı olurdu; sanki o sayfalar kendinin değildi. Kendiyle yeni karşılaşıyor gibi olurdu. Okumalara devam ederken son günlere denk düşen bir sayfaya geldiğinde asıl yürek sıkıntısı nasıl da kendini ele veriyordu;

Ne zaman ki ona gelişigüzel yaklaşılmaya başladım, yaşanan her şey de sıradanlaşmaya başladı. Farklılığın olmadığı yerde tekdüzelik kendini gösterirdi. Artık farklı gelmiyordu, onu da diğer insanlar gibi görmeye başlamıştım.

Yeni yeni mi böyle oluyordu yoksa aslında hep mi böyleydi de ben yakınlaştıkça daha iyi tanıyordum? Oysa onda en sevdiğim yanı farklı ve bağımsız olduğunu düşünmem değil miydi?

İnsan kendinden bir parça bulduğu, ortaklıklarda çoğaldığı insanı mı sever daha çok? Yoksa ona ilginç gelen, aslında sahip olmayı isteyip de olamadıklarını onda gördüğü birini mi sever?

İki insanın aynı anda aynı şeyi duyumsaması ne kadar mümkün, diyor yazar.

İki insan aynı şeyi ancak severken duyumsar. O zaman da duyumsamazsa aşkın bittiği sınırların başlangıcıdır artık.

Anlayışla birbiriyle dolmanın ve var olmanın mutluluğudur.

Ancak buğünün çözülmesiyle gözler daha iyi görmeye başladıkça hangi aşk direnebilir ki zamana? Ardından gelen, benliğini kaybettiren arayış tökezlemeleridir.

İstemleri, beklentileri çoğaltmadığında umuda buz kesen anın yüze vuran hissizliğidir, aşksızlık.

Defteri kapattığında sanki yeni bir buluşun eşigindeymiş gibi hissediyordu. Gözleri dalgın bakışlarla etrafı tarıyordu. Ferahlamayla gelen bir gülümseme yayılmıştı yüzüne. Gün gitgide ısınmaya başlamıştı. Ve işte nihayet o sabah her şey tamamdı. Tüm fotoğraflar artık kusursuz bir düzendeydi. Yerinden kalkarken kendini hafiflemiş hissediyordu. Etrafında gördüğü her şey sanki yeniden cana gelmişti. Renkler olduklarından daha canlı, güneş daha parlaktı. Kulağına gelen yaşamsal sesler müziğin tınısı gibi yankılanıyordu.

Günlüğü kapatırken son anda yanı başına konan kelebeğin pırpırları olası mutluluğu müjdeler gibiydi. O gün son dakikada kaybettiği şeyin ne olduğunu anılarda bulurken nasıl da kendini sokağa atmıştı.

Başlangıca, başladığım yere geri dön. Bütün geçtiğin yolları tersinden yeniden yürü. Başladığın anı yeniden hisset. Ancak bu şekilde o zamanki duygularına, hayallerine yeniden bakarken aslında kaybettiğin ipucunun zamanın eriyikliğine kapılarak bunlardan kopmak olduğunu anlayacaksın.

Yüreğin yasasını dinle. Göreceksin ki yüreği kuru-tan, kalbi çürüten ne varsa unutulacaklar arasına girdiğinde yaşamın bambaşka ezgileriyle yüreğin sana yeniden yönünü dönecek. Yüreğine dokunmaya devam et.

Çocukluğun ilk halleriyle buluştukça burkulmalar iyileşecek.

ÖZGÜRLÜK MEYDANI'NDA SATIŞLAR

Cemile ÇAKIR

“Abicim, en güzel Rus kadının eli, size yalnızca beş dolar...”

Seyyar satıcı İnye açınır-kapanır uzunca bir masadan oluşan tezgâhının üzerinden bileğinden kesilmiş kadın elini aldı. Özenle dizilmiş malların üzerine eğilmiş, şişman, pantolonu göbeğinin üzerinden neredeyse düşecekmiş gibi duran adama uzattı.

Adam eli aldı, evirdi, çevirdi. Düşünüyordu. Aca-ba beş dolar eder miydi bu el? Bu satıcılara güven olmayacağını çok iyi biliyordu. Onlar sana ölmüş eşeği doru at diye satabilirlerdi, sen de onların güzel sözlerine kanıp ne denli kârlı bir alışveriş yaptığını düşünürdün. En iyisi biraz daha dolaşmalıydı. Belki daha güzeline, daha incesine rastlardı. Parmakları teker teker iyice yokladı, inceledi. Kesik bilekten eline kan bulaştı. Cebinden bir ıslak mendil çıkardı, kanı sildi. Olmaz dercesine başını sallayıp, bir başka tezgâha yürüdü.

Satıcı İnye ince, uzun boylu bir adamdı. Sanki kemiklerinin hemen üzerindeydi derisi, hiç et yoktu deri ile kemik arasında. O da bunu gizlemek istercesine bol bir pantolon, üzerinden dökülen bir gömlek giymişti; üzerine de yine bol bir ceket. Ceketinin bir

kolu boşlukta sallanıyordu. Belli ki kolu omuz başından kesilmişti. Kumral, gün ışığında rengi daha da açılan saçları ve sakalı karmakarışıktı. Görünüşünden günlerdir yıkanmadığı, hatta saçını bile taramadığı anlaşılıyordu. Halinden anlaşılana göre, belki başka şehirden gelmişti, otelde kalacak parası yoktu, inşaatlarda ya da parklarda uyuyordu.

“Şişko moruk, sen ne anlarsın elden? Hele kadın elinden? Rus kadını gördün mü hiç? Daha yeni kesilmiş, taptaze...”

Eli tezgâhta duran ellerin yanına koydu. Mallarının, düzenli ve bakımlı durmasına özen gösterirdi. Biri bir santimetre solda kalmıştı, sağa çekti. Yerli yerinde durduğundan emin olduktan sonra usulca okşadı eli. Kesik de olsa kadın eliydi. Bir an daldı. Sımsıcak, yumuşacık, kesik olmayan bir el geçti düşünden. Bir kadın elinin yüzünde dolaşan okşayışları... Gözlerini kapadı kısa bir süre. Belli belirsiz içini çekti. Sonra silkindi hemen. Sırası mıydı, bir kadını, bir kadının okşayan ellerini düşünmenin?

“Bu el, ağabeyciğim, yumuşak... Başka yerde bu fiyata, böyle kaliteli mal bulamazsın. Yarı fiyatına...”
Hemen yanında duran arkadaşı Anyi'ye baktı.

Anyi'nin tezgâhında ise gözler diziliydi. Renklerine göre sıralamıştı Anyi gözleri. En önde mavi gözler vardı. Nedense renkli gözlerin daha güzel olduğunu düşünürdü. Bu yargısının nereden kaynaklandığını kendisine sorma gereği bile duymamıştı. Mavi gözler, kimi iri, kimi daha küçük, menekşe moruna yakın renkte, açık mavi, gök rengi. Mavilerin arkasına, ikinci sıraya yeşil gözleri dizmişti. Kimi yosun yeşili, kimi yaprak. Kimi gözler ise yeşille sarı arasında bir renkteydiler; hani ilk bakışta yeşil mi, sarı mı oldukları kestirilemeyenlerden, ortadaki sarıdan yeşile doğru halka halka genişleyen. Yeşillerin arkasında ela, siyah gözler sıralı. Kiminin kirpiklerinde bir ıslaklık kalakalmış, kimi ise ürkekçe bakıyor. Duruşlarında geçmiş yaşamlarından izler saklıydı, Anyi o izlerle birbirinden ayırabiliyordu onları.

Anyi arkadaşının söylediklerini duydu. Satıcılar arasında günü güzelleştirmenin bir yolu da arkadaşların birbirleriyle karşılıklı atışmalarıydı. Sattıkları organların hangi dünyadan, hangi bedenden kopup geldiği, yaptıkları işin etik olarak sorgulanıp sorgulanmayacağı onları pek ilgilendirmiyordu.

“Bu gözler, ağabeyciğim, İnye'nin ellerinden öperken bütün şişkolara da saygılarını sunar.”

İnye arkadaşına yanıt vermek için çarpıcı sözler ararken, ötede, o bin yıllık çınarın bulunduğu sokağın köşesinden çıkıp, onlardan yana gelen zabıta arabalarının yanıp sönen mavi ışığını gördü. Bir ivcenlik sardı bütün bedenini. Yakalanmamalı, bir an önce kaçmalıydı. Geçen hafta yakalanmış, tezgâhındaki bütün mallar yere saçılmıştı. Üstelik o gün kadın göğsü satıyordu. Göğüsler patlamış ezilmişti ve üzerlerinden bir sürü ayak geçmişti. Artık onları satabilmesinin olanağı kalmamıştı. Bir haftalık kazancını bir yakalanmayla kaybetmişti. ıslık çalarak arkadaşlarını uyardı. Tezgâhını toplayıp hızla kaçmaya başladı.

Anyi ıslık sesini duyduğunda birdenbire telaşlandı. O da bu meydanda satış yapan herkes gibi zabıtalara defalarca yakalanmıştı. Kaç kez malları yerlere saçılmış, ezilmiş, işe yaramaz hale gelmişti. Birdenbire telaşlanınca bugüne değin yapmadığı bir şeyi yaptı; sakarlığı tuttu, ayağı tezgâhına takıldı. Sendeledi. Neredeyse düşecekken kendini toparladı ama gözlerin yere saçılmasını engelleyemedi. Özenerek sıraladığı gözler, şimdi çamurlar içine dağılmışlardı. Telaşı daha da artmıştı. Aceleyle mallarını toplamaya çalışırken yanı başına kadar gelen bir zabitanın laci-

vert pantolonuna takıldı gözleri. Giysisinin omzundaki şeritlerinden komiser olduğu anlaşılan, kırk beş yaşlarındaki zabıta Anyi'nin yerden almak üzere elini uzattığı gözün üzerine bastı. Güç sahibi olmanın verdiği bir edayla bağırdı. Sözcükler dişlerinin arasından tükürüklerle çıktı.

“Defolun buradan. Kaç kere söyledik, yasak. Dükânlar vergi öderken siz burada kaçak, vergisiz mal satıyorsunuz. Yasak olduğunu bilmiyor musunuz?”

Anyi zabitanın simsiyah, parlatılmış ayakkabılarını, simsiyah ayakkabının gözler üzerine bastığını gördü. İnce bir çıtırtıyla ezildi gözler. Kurtarabileceği kadarını kurtarmaya çalışıyor, öfkesini dizginlemek, zabıtaya karşı çıkmamak için büyük bir çaba sarf ediyordu. Karşı çıkacak olursa, başına daha kötü şeyler geleceğini biliyordu. Tutuklanıp içeri bile atılabirdi. “Sus Anyi, öfkeni dizginle. Sus!” diye tekrarladı içinden defalarca. Gözler simsiyah ayakkabının altında eziliyordu, paracıkları uçup gidiyordu. Kim bilir ne kadar zarar etmişti. Bin bir güçlkle para biriktir, satmak için mal al, onu da zabıta ezsin! Ülkeye kaçan gelen Ruslardan, Bulgarlardan almıştı gözleri. Kimini de köylerde, gecekondu mahallelerinde bodrum katlarında izinsiz çalışan işliklerden toplamıştı.

Daha büyük ve gösterişli işliklerden mal alabilecek kadar parası yoktu. Onların malları daha düzgün, daha sağlıklıydılar, üstelik güzel kutularda satılıyordu ve elbette alıcıları da farklıydı. O alıcılar, mal almak için bu meydanlara gelmezlerdi. Varsılların alışveriş yaptığı lüks mağazalara giderlerdi. Bu meydana alışveriş için gelenler ise parasız turistler, yoksullar, işçiler, emekliler, düşük gelirlilerdi.

Zabıta komiseri Anyi'nin işini bitirdiğini düşünerek büyük çınar ağacının altına, öbür satıcılara koştu. Şimdi kovalanma sırası onlardaydı. Bu kez onlar tezgâhlarını kapatıp kaçmaya, kalabalıkta kaybolmaya çalışıyorlardı. Kaçışan satıcıların çantalarından kollar, bacaklar, eller sarkıyordu; kadın göğüsleri, erkeklik organları...

Meydana “Özgürlük Meydanı” denmişti. Bir bakıma doğrudu bu, isteyen istediğini satabiliyordu burada. Satışa çıkarılan her malın mutlaka bir alıcısı da bulunuyordu. Gün ağarmadan, kuşların cıvıltıyla yeni uyanmaya başladıkları anda bomboş olan meydan, güneşin ilk ışıklarını kenardaki ağaçların doruklarına düşürmeye başladığı andan itibaren doluyordu.

Satıcılar, işlerine gitmek için yola koyulan işçilerden çok önce meydanda yerlerini almış oluyorlardı.

Meydan satıcılarca paylaşılmıştı. Öyle tezgâhını rast gele bir yere açamazdın. Yere kırmızı boyalarla çizgiler çizilerek herkesin sınırı belli edilmişti. Hatta kimileri isimlerini yazmışlardı parke taşlı zemine. Yoksa her gün tezgâh yeri yüzünden çıkacak kavgaları önlemek olanaksızlaşırdı. İçlerinde bazıları, bileği güçlü olanlar, diğerleri üzerinde korku yaratabilenler birden çok sayıda yeri kapmışlardı ve onları bazı satıcılara kira karşılığı veriyorlardı. Küçük bir sürtüşme başlamaya görsün, kısa sürede bu farklı iki bölgeden gelme satıcıların kavgasına dönüşüyordu. İşte böylesi zamanlarda zabıtalının varlığı, satılacak organların ezilmesi, polislerin gelmesi ve karakolda yenecek dayaklar, hepsi unutuluyordu. Eline bir sopa geçiren herkes, kendi bölgesinden olanların safında kavganın içine dalıyordu.

Satışlar hava kararınca, mallar iyice seçilemez hale gelinceye değin sürerdi. Tüplü lambalarıyla tezgâhlarını aydınlatıp satışı sürdürenler de olurdu ama bu uzun sürmezdi. İşyerleri boşalıp, işçiler evlerine döndükten sonra, sokaklarda yalnızca birkaç sarhoş ve birkaç turistten başka kimse kalmadığı zaman, artık alıcı beklemenin de bir anlamı kalmazdı. O zaman ıssızlaşırdı meydan.

Gece karanlığına yerlerde zabıtalının ezdiği organlar ve onları örtecek kadar çok miktarda çöp kalırdı.

Zabıtalı gittikten sonra eski yerlerini aldı satıcılar.

İnye beş dolar veren yaşlı bir adama bir çift el satmıştı. Elleri bir kâğıda sarmış, sonra da kanlar damlayıp, bir yere bulaşmasın diye, paketi bir naylon poşete koyup adama uzatmıştı. Anyi ise tezgâhını yeniden kurduğunda taşradan gelen bir delikanlıya iki çift göz satmıştı. Üstelik de başkalarına sattığı fiyatın iki katına. Taşralı genç, kalabalıkların ve böylesine büyük şehrin yabancı olmanın verdiği ürkeklikle söylenen fiyatı kabul etmiş, elleri titreyerek cebinden parayı çıkarıp Anyi'ye vermişti. Pahalıydılar ama kendi kasabasında böyle gözleri nereden bulabilirdi ki? Bir çift yeşil almıştı, bir çift de ela.

“Dostum, benim siftah iyi. Şu ezilenlerin parasını öbürlerinden çıkarabilirsem, paçayı kurtardık demektir.”

Hemen yanında Ayze'nin tezgâhı vardı. Ayze kadın göğüsleri satıyordu. En zor iş onunki idi. En çok kalabalık onun tezgâhında birikmesine karşılık, en az satışı o yapıyordu. Alacakmış gibi davranan insanlar, Ayze'nin kendilerine bakmadığı anı kollayıp, göğüsleri okşayıp mıncıklıyorlar, sonra da hiç ilgisizmiş gibi davranıyorlardı. Ayze'nin kendilerine baktıklarının fark ettiklerinde de “yok küçükmüş, yok sarkıkmış, yok bilmem ne” deyip elindeki evirip çevirip sonra da tezgâhın üzerine bırakıp gidiyorlardı. Kesik göğüslerden ellerine kan bulaşmış, olsun. Kanın bu okşayışa apayrı bir zevk kattığı bile söylenebilirdi. Yaşamın en önemli zevkinin özünde kan yok muydu?

Ayze onların alıcı olmadığını anlıyor ama mıncıklamalarına, okşamalarına engel olamıyordu.

“Ulan pezevenklere bak. Mıncıklayıp mıncıklayıp gidiyorlar,” diyordu Anyi'ye.

“Sen de mıncıklanmayacak şeyler sat,” deyip kahkahayı basıyordu Anyi. Ardından da ona takılmak için yüksek sesle bağıyordu.

“Koş vatandaş, koş. Göğüs mıncıklamak isteyenler buraya, Ayze'nin tezgâhına.”

Ayze yerden bir taş alıp Anyi'ye atar gibi yapıyordu.

Kalabalıkta insanlar tezgâhlar arasında zorlukla yol bulup ilerliyorlardı. Bazen bir serginin başında yığılma oluyordu, bazen bir başkasının. En çok yığılma da kadın organları satanlarda görülüyordu, göğüs ve kalça satanlarda özellikle. En çok satışı da el, göz ve yüz satanlar yapıyordu. En az mal satanlar ise beyin ve kalp satanlar oluyordu her zaman.

“Anlamıyorum,” diye sordu Zeya tezgâhına yığılı beyinlere bakarak. “Bu beyinsizler neden kendilerinde olamayana ilgi göstermiyorlar?”

Sevimli şakaları ile satıcılar arasında ayrı bir yeri olan Anyi,

“Beyin mıncıklanmaya gelmez de ondan ağabeyciğim,” diye yanıtladı onu.

Meydan bu kalabalığı ve satışları kanıksamış durumda, ellerin, ayakların, gözlerin ve göğüslerin... Kalabalık durmaksızın deviniyor, ilerliyor, geriliyor,

tezgâhların üzerinde birikiyor, sonra da çözülüp dağılıyor.

Bu kalabalığı oluşturan bireylere yakından bakıldığında görülen en katı yürekli insanı bile ürpertecek derecede şaşırtıcıydı. Kiminin eli yoktu, kiminin ayağı. Kadınlar süslü, bol kıvrımlı giysileriyle olmayan göğüslerini saklıyorlar. Göğüsleri yok, satmışlar onları. Üç beş kuruş kazanmak, evlerine uzaktan kumandalı, geniş ekranlı televizyon, çeşitli elektronik ev eşyası almak için organlarını satmışlardı. Hatta bazıları birden çok organını satmış olmalı ki, kesilen organların boş yerleri görünmesin diye daha çok giyinmiş, daha çok süslenmiş, iyice örtünmüş, boyanmıştı.

Burası Özgürlük Meydanı. Bu adı ona niye vermişler, satıcılar bilmiyor elbette, alıcılar da. Olsa olsa her şeyi satmanın, satışa çıkarmanın özgürlüğündendir.

*Gel saki yanıma, koy bir kadeh daha
Dünyanın bu hali parçalar yüreğimi
Halkların ayrılığundan yoruldu
Nereye gitsem taşa vurur başım
Gel, kendimizi şaraba verelim
Ben ve sen, sen ve ben
Birlikte kendimizi kaybedelim
Gel aşık, değiştir sazın düzenini
Kalbim dayanmıyor, söyle türkünü*

Ali Razi Artımani

KUŞ TAKVİMİ

I
yabanıl sokaklar, bıçaklar büyüyor
kuşlar, ormanlar büyümüyor hiç!

yüzünden indirdim kinden bayrağını
kurşun sızıyor kuş takvimlerinden

II
gerideki çağ yıkımı yoldaşların şarkısı
gövdesi büyük sırcadan tanrıça

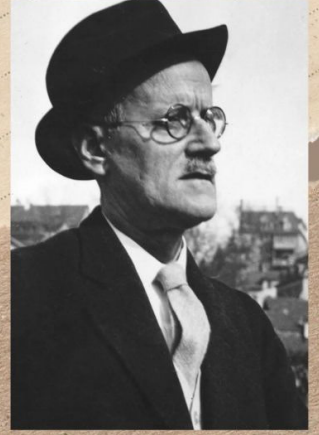
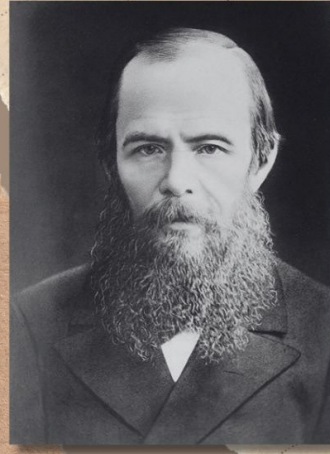
mitostaki tükenmeyen halkların sevinci
yeşillenen, sessizce büyüyen gökyüzü

III

ölümüne sevdiğimiz şu kıyılardaki isyan
deve çanlarında sislere karışan bulutta

Mustafa GÜÇLÜ

MAYAŞİR

MODERNİN TEMSİLİ OLARAK KENTLER VE YAZARLAR

deneme

Erinç BÜYÜKAŞIK

I

Modern anlamda kent olgusuna 19. yüzyılın ilk çeyreğinden bugüne dek farklı açılardan ve disiplinlerden bakılmış, kurmaca metnin çoğu kez başat mekân ögesini belirleyen ve edebiyattan sosyolojiye, kent sakinlerine farklı kavramsallaştırmalar üzerinden tartışılmıştır kent ve yazar ilişkisi. Kentin ister bir kartpostalda ister kent romanlarında veya harita üzerinde imgesel bir göstergeye dönüştüğü görülmekte, James Donald'ın söylediği gibi kent bir görme tarzı, bir görünür olma yapısına dönüşmektedir bu noktada.

19. yüzyıldan günümüze kadar genel anlamda “modern kent” olarak adlandırılabilir mekanlar da ilk bakışta heterojen insan kitleleri ile anlam kazanan ve geniş alanda yoğunlaşmış, “modern mekanlar” olarak görülebilir Sennett'in deyimi ile “Modern mekanlar bir yatak odası gibi sessiz yahut bir psikiyatristin divanı gibi sakin olmak yerine, başkalarıyla, başkalarının kalabalığıyla doludur.”. Metropolis, urban, city, polis, kent, şehir, büyükşehir gibi karşılıkların her biri farklı açılımlara işaret ederken edebiyatçı için hem bir sığınak hem de bir sürgün yerine dönüşebilmiştir.

Urban anlamında da karşılığını bulan kent kavra-

mı kökeni urbs'tan türemekte ve Richard Sennett'in Gözün Vicdanı adlı kitabında St. Isidore'un (yaklaşık 560-636) Etimolojiler Kitabı'na atıfta bulunularak kentin taş yapısını temsil eden bir kavram olarak verilmektedir. Urbs'tan türeyen urban; kent mekanının yollarından, heykellerine, surlarından binalarına dek mimari dokusunu oluşturmaktadır. Oysa kent, sadece urban kavramının altını çizdiği maddi mimari yapıdan fazlasına işaret eder. Bu kentin mimarisi ile insanın ve kültürün rolüyle şekillenen toplum-yaşam örüntüsüdür kuşkusuz.

Yazar ve kent ilişkisi bağlamında ele aldığımızda hem dünya edebiyatı hem de Türk edebiyatı adına mekân, kent kavramları yazarın “düşünsel” atmosferini şekillendiren ve hatta kente dair “hemşehrilik” bağlamını da tesis eden bir aidiyet halini de ortaya koymaktadır. Bu açıdan Dostoyevski örneklemeyle bunu dile getirirsek Dostoyevski, ilk kez 1839 yılında öğrenim için geldiği Petersburg kentinden 1849 yılında siyasi sürgün olarak ayrılmış ve Sibirya'da geçen hapis ve sürgün cezasının ardından yurt dışı gezileri dışında yaşamını Petersburg'da geçirmiştir.

Yazarlığı ve düşünsel gelişimini sürgün yıllarını belirlediğini söylemek mümkündür bu açıdan Dosto-

yevski'nin 1849'daki Sibirya sürgününe geçen evrede en çok etkilendiği Rus yazarının Gogol olduğu da görülür.

Rus edebiyatında Gerçekçi akımın ilk temsilcisi sayılan Gogol'un Palto'sunun 1842'de yayımlanmasından üç yıl sonra Dostoyevski de ilk romanı İnsancıklar'ı (1845) yayımlar. Küçük bir memurun yaşamını tüm trajedisiyle işleyen Gogol, insanların bütün ömürlerini bir palto sahibi olmak adına bürokrasi çarkında yok oluşunu yansıtır bu metin. Gogol'un izinden giden Dostoyevski de gözlerini Petersburg dünyasına çevirirken küçük memurların ağırlıklı olduğu Petersburg'a dair eleştirel bir izlek inşa eder. İnsancıklar'da roman kahramanı Devuşkin ilk mektubunda kentin içindeki "delik"lerden ve her odasına ayı bir kiracının tıktırıldığı sıkışmış insan tiplerinden söz eder. Büyük bir apartmanın mutfak köşesine sıkışmış Devuşkin kendi yaşam koşullarının boğuculuğunu sıklıkla aktarır. Öte yandan biraz nefes almak için kentin daha güzel semtlerinde dolaşma isteği varlıklı azınlığı görünce yaşadığı şaşkınlıkla karşımıza çıkar. Kitapta yer alan Petersburg betimlemeleri oldukça ayrıntılı ve gerçektir. Dostoyevski, öykü boyunca Devuşkin'in içine düştüğü gülüncü gerilimle birlikte bir trajikomediye dönüştürür. Devuşkin kendi kendine ben bir insan mıyım, çizme tabanı mıyım diye sorarak bir "hiçlik" ve "var oluş" açmazını kentsel mekanla ilişkilendirerek aktarır.

Sürgün yıllarını katiller, hırsızlar arasında geçiren Dostoyevski yaşamında ilk kez bu dönemde "halk"ı yakından tanıma olanağı bulur. Ancak Tolstoy'un, Turgenyev'in bildiği Rus köylülerinden, ya da Dostoyevski'nin çocukluğunda tanık olduğundan farklı bir halktır söz konusu olan. Bu insanlar işledikleri suçlar için toplumun geleneklerine bağlı bir pişmanlık ya da vicdan azabı duymadıkları gibi Çarlık Rusya'sının çözülüş ve çöküşünün manzaraları Suç ve Ceza'da olduğu gibi "hukuk"un sorgulandığı bir düzlemde gerçekleşmiştir. Ceza, hukuk, adalet ve metafizik bakış Suç ve Ceza, Karamazov Kardeşler gibi yapıtlarda ahlaki bir başkaldırıyı da görmek mümkündür. Evrensel kardeşliğe gönderme yapan "Hristiyan varoluşçuluk" bağlamında söz konusu yazarları okumak mümkündür bu bağlamda.

Kentin yoksullukla ve kent yoksullarıyla daha görünür olmaya başladığı Rus romanlarında giderek kır hayatının yerini kentlerin soluk ve boğucu manzara-

ları alırken Turgenyev, Gorki gibi yazarların doğa görüntülerine dair yüzeysel ve dekoratif betimlemelerden daha fazla serin ya da bunaltıcı sıcaklıktaki şehir

sokaklarının ya da sokaklarının, tozlu, kirlili avluların anlatıldığı görülür. "Kapalı bir odada" kahramanlardan biri düşünceler bile kapalı olduğunu düşünür bu romanlarda.

Dostoyevski metinlerinde sıklıkla ucuz pansiyonlar, daracık sokaklar, bina aralarındaki geçitler karşımıza çıkmaktadır. Yazar yüksek sosyeteyle, lüks yerlerle ilgilenmez üstelik. Orta sınıfın canlı tablolarından söz etmek mümkündür kent ve yazar ilişkisini ele aldığımızda. Küçük devlet memurları, kentli aydınlar, yoksul öğrenciler, Petersburg'un karmaşası umutsuz bir savaşımın içindedir üstelik. Yazarın kahramanları egemen sınıflardan nefret ederken politik, toplumsal bir boyut içermeyen, yalın bir nefrettir bu. Çizdiği birçok karakterde, çıkmaza girmiş olan toplum-birey bunaltı ve nefret paradigmasıyla şekillenir. Donald Fanger Suç ve Ceza'ya dair bir değerlendirmesinde Petersburg'un anlamını çözümlerken, kentin tecrit edilmiş bireyle özdeşleştiğini vurgular. Ona göre Dostoyevski'nin Petersburg miti tam bir tecrit edilmişlik duygusuna dayanmaktadır. Yoksul insanların yaşadığı odalar ve apartman daireleri, Raskolnikov'un, tabutum, dediği odasıyla simgelenmektedir.

Devasa blok apartmanların içinde, genellikle pis ve karanlık bir merdivenle ulaşılan tepedeki oda, Petersburg kentinin yarattığı bu hücreler ve kapana kısıtılmış gibi yaşayan insanlar, bu fantastik kentin bir ürünüdür ya da aşırı ölçüde büyümesinin bir sonucudur. Böyle yerlerde hayal kurmak mümkündür ama Raskolnikov örneğinde olduğu gibi bedensel ve zihinsel sağlığı korumak imkansızdır. Raskolnikov bu korkunç odadan kurtulmak için kendini sokaklara atarken boğucu bir havasızlık karşımıza çıkar.

Kent ve roman ilişkisi bağlamında 19. yüzyıldan başlayarak Modernist yazarların kente bakış açılarını ele alırken 20. yüzyılın ilk yarısında Batı toplumları insanlığın uygarlık adına büyük umutlar bağladığı kent yaşamının vadettiği düzen, refah, mutluluğun yerini metropolün yabancılaştırıcı, yoksunlaştırıcı ve acımasız bir rekabetin hızı içinde bir makine dışlısına dönüştürdüğü görünür bir manzardır kuşkusuz. Charlie Chaplin'in "Modern Zamanlar"daki izlek tam da sözünü ettiğimiz metropolün yok ettiği bireyi ve kentli yoksulluğunu yansıtır bu açıdan da. I. Dünya Savaşı ve yarattığı büyük yıkımın ardından James Joyce, Samuel Beckett gibi yazarların toplum kadar bireyin parçalanışına tanıklıkları Freud ve Jung gibi bilinçliliğin birden çok olduğunu savıyla birlikte belleğin ve bilinçaltının keşfi aynı zamanda "modernist" yazarın keşfi olarak karşımıza çıkarken "Dublinliler" romanıyla var oluş "hiçlik"le birlikte sorgulanır hale gelmiştir.

Önde gelen modernist yazarlardan James Joyce (1882-1941) ile Franz Kafka'nın (1883-1924) yapıtlarındaki kentlinin bu açıdan alışılmış toplum ve cemaat kavramlarının da altüst oluşuyla algılamak gerekir. Yazarın toplumda yaşadığı yoksunluk duygusuyla artık bir sürgün olduğu ifade edilebilir bu anlamda. Joyce'un kenti dış çeperlerden öte mekâna içkin bilinçaltını yansıtırken Kafka'da içkin mekân duygusu dehlizlerdeki benliğin dar ve boğucu sokaklardaki temsilidir bir boyutuyla. Şato'da kadastro memuru K. şatonun bulunduğu köye gelişi ve roman boyunca bu mekâna girme amacına ulaşabilmek için sonsuz denebilecek kadar çok girişimde bulunuşu mekânın artık dış mekândan çıkıp kişinin iç mekanına geçişinin kanıtı gibidir. Yazarın dehlizlerdeki yolculuğudur bu. Dar ve kuytu mekanlar tam da bilinçaltındaki bireyin içsel yolculuğunun metaforu sayılabilir. Yasa, birey, devlet, hukuk kentlin dehlizleriyle, boğuntusuyla ve bireyin parçalanmışlığıyla karşımıza çıkar bu noktada. Boyun eğen ve bir yaşama makinesine dönüşen bireyin hezeyanları olarak bu metinleri okumak mümkündür.

II

Türkçe edebiyatta roman bağlamında bu başlığı açarsak kent anlatısını semtler ve mahalleler üzerinden gerçekleştiren yazar, semte belli bir kültürel doku ve kimlik atfederken o mekanla insanlar arasında doğrudan bağ kurmayı dener kuşkusuz. Her semtin kendine özgülüğü, semti oluşturan nüfusun hayat al-

gısı, üretilen kültür ve aidiyetler, nihayetinde yaşanan toplumsal kırılmalar metne yazarın gözüyle yansır.

Peyami Safa'nın **Fatih-Harbiye**'sinde İstanbul'un değişik semtlerinin ayrıntılı bir şekilde karşılaştırılması yapılırken Fatih semti ile Beyoğlu arasındaki karşılaştırma semtin genel yapısı, insan ilişkileri, toplumsal ve kültürel çatışma ve kırılmalar tam da söz konusu mekânlar dahilinde değerlendirilir. Bu bağlamda Fatih, meydan boyunca uzanan kahvehaneler, dükkânlar, lokantalar, dükkânların önünde oturup gelip geçene bakan insanlar ve dükkânların perişanlığıyla betimlenirken karşıtı olarak karşımıza çıkan Beyoğlu, Batılı yaşam ve kültürel dokuyu temsil eder. Burada dükkânlar ve vitrinler adeta çiçek gibi karşımıza çıkarken Cadde-i Kebir'in kimi zaman lümpen, çoğunlukla züppe ve tüketici bir Batıcı görünümle eleştirel bir gözlemlerle aktarılır. Fatih sokakları ile Beyoğlu sokaklarını kıyaslanırken bir de iki hayvanı sembol olarak kullanılır üstelik. Buna göre Fatih'te kediler, Beyoğlu'nda ise köpekler ortalığı kaplarken bu doğrudan semtte yaşayan insanların ruh hâlini ve toplumsal ilişkilerini görebilmek mümkündür. Kedi rahatına düşkün, yiyeceğini başkalarından elde eden, uyusuk bir hayvanken Doğu algısını temsil eden Fatih semtini adeta kuşatmıştır. Köpek ise asil, yarayışlı ve çalışkan bir figür olarak Batı'yı temsil eden Beyoğlu muhitinin gerçekliğinde yerini bulur.

Kent ve kentli algısının Cumhuriyet yüzünü temsil eden Yakup Kadri'nin **Ankara**'sı belirgin bir şekilde eski Ankara ile yeni Ankara arasındaki farkı vurgulayarak başka türlü bir semt anlatısını ortaya koymaktadır. Eski Ankara mahalleleri ile yeni burjuvazinin kendine mesken tuttuğu bir semt olan Yenışehir arasında önemli farklar, kenti bir anlamda bölünmüşlük ve ayrışmalarla ortaya koymaktadır. Mekânsal ayrışmayla birlikte toplumsal pratikler de değişirken iki mahalle arasında farklı iki yaşam şeklinin süregittiği görülebilir. Bir yanı "kerpiç evler" temsil ederken öteki yakayı "beton apartmanlar" simgeler.

Sevgi Soysal'ın "**Yenişehir'de Bir Öğle Vakti**" romanında kentlinin kavşağında Yenışehir'in apartmanlaşan hayatı yansıtılırken kentteki ayrışma, kültürel ve sınıfsal ayrışmalar adeta kentlin içindeki "öteki"yi de gecekondular ve kentlerin taşralarıyla ifade eder. Semt ve mahalleyle birlikte giderek daha mikro bir yaşam alanı olan eve yönelen romanda ev başlı başına bir dünya olarak resmedilir üstelik. Romanda evin değişen toplumu yansıtan en yalın mekân oluşu vurgu-

lanırken toplumun hem Batılı hem de kapitalistleşen yüzü “ev” ekseninde de yansıtılır. Bu nedenle “Türk romanında ev, 19. yüzyılın ortalarından itibaren ege- men olan batılılaşma eksenli değişim süreçlerini yansıtır. Buna göre konak/köşk/yalıdan ve evlerden, apartmanlara, pansiyonlara ve nihayet gecekondula- ra kadar gelen bu süreçte toplumun bütün kültürel ve ekonomik kırılma noktalarını görebilmek mümkündür.

Latife Tekin’in ‘gecekondu alegorisi’ olarak karşımıza çıkan “**Berci Kristin Çöp Masalları**”, yeni kentliler olgusu “kır insanı”nın (tam köylünün) iç göçle yaşadığı toplumsal dönüşüme de işaret eder. Bu insanın ekonomik mekânı yalnız kentsel ekonomik ilişki ve etkinliklerle(kent ücret geliri, kent varlık geliri, kent varlıkları vb.) belirlenirken karşımıza “kent yoksulluğu” gerçeği de çıkar. Kır insanı ile kent insanı arasında yer alan “geçiş insanı”nın (kentlileşen insanın) ekonomik mekânı ve sosyal mekânı artık ikiye bölünmüştür. Kentlileşen insanın ekonomik mekânı, kentlileşme sürecinde bulunduğu yere göre değişen oranlarda hem kent ekonomik değerlerini ve hem de kır ekonomik değerlerini içeren bu durum kentlileşme kavramı açısından yaşanan kültürel krizi de temsil eder. Yeni kentlinin veya taşrayla organik bağıntı koruyan kentlilerin hem geldiği yerin hem de ulaştığı yerin coğrafik, ekonomik, kültürel ve sosyal özelliklerini bir arada yaşattığı görülebilir.

Roman içerisindeki kentlileşmeye çalışan insanlarda bu arada kalmışlık duygusu köyden kente göç etmiş kişiler, kentin kendilerine uygun gördüğü, biraz daha merkezden uzak yerlerde yaşamak durumunda olduğu görülebilir. Bir yandan şehre kendilerini kabul ettirme çabasında öte yandan da geldikleri yerin kültürel unsurlarını da yaşatmayı sürdüren bu yeni kentli tipi, bir arketip olarak inceleyeceğimiz Güllü Baba karakteri de köyden kente göç ile ortaya çıkan bir figürdür. Güllü Baba, modern kent içerisinde görülme- yecek veya modernin kabul edemeyeceği kişilik özellikleriyle dikkat çekerken daha çok kırsal alanlarda ve geleneksel kültürün hâkim olduğu coğrafyaların özelliklerini taşır. Başka bir ifadeyle Güllü Baba, kent karşısında kırsalı, bilim karşısında geleneği, akıl karşısında hurafeyi, din karşısında batılı temsil eder. O, kentlileşen tipin, kent kültürü içerisinde kendi inançlarını sürdürmeye çalışmasının tipik bir simgesidir.

Söz konusu romanı irdelediğimizde köyden kente göç etmiş bir grubu temsil eden Güllü Baba’nın gru-

bun kolektif bilinç dışında yer alan yaşlı bilge arketipi olduğunu görebiliriz. Bu yaşlı adam “bir yandan bilgi, idrak, düşünce, bilgelik, akıllılık ve sezgi, diğ- er yandan da iyi niyet ve yardımseverlik gibi ahlaki özellikleri temsil eder”ken masallarda, efsanelerde, halk hikâyelerinde karşımıza çıkan bu tip, “büyücü, hekim, rahip, öğretmen, profesör, büyükbaba ya da otorite sahibi herhangi bir kişi olarak görünür.

Gecekondu sorunsalının kentleşme süreci ile birlikte ortaya çıkan, kırdan kente göçün meydana getirdiği en önemli sorunlardan biri hâline geldiği, ülkenin sosyoekonomik alandaki dengesizliğinin sonucunda ortaya çıktığı somut bir gerçektir. Artık kentsel ayrışmanın da bir göstergesi olduğu “kent”in temsil ettiği gerçeklikle kentin çevresinde yapılan gecekondular, genellikle tek katlı, tek odalı, küçük bir bahçesi olan konutlar olarak karşımıza çıkar. Kent merkezini çevreleyen gecekondu, bünyesinde barındırdığı düşük gelir grubundaki insanlara, kent tipi yaşam biçiminin veremediği sosyal ve ekonomik güvenceyi kırsal kesimden taşınmış bulunan akrabalık, komşuluk ve arkadaşlık ilişkilerinin yarattığı enformel etkileşimle birlikte verir.

Benzer açıdan Tahsin Yücel’in Gökdelen romanında İstanbul’un gökdelenleşme ve büyük bir değişim geçirmesini ütopyik bir dille ele alınır. Baştan sona yeniden inşa edilen İstanbul, bir gökdelen şehrine dönüşmüştür. Gökdelen, yeni kentin ana imgesine dönüşürken bir silüet olarak hepsi aynı biçimde, aynı yükseklikte bir tekleşmeyi, aynılaşmayı temsil eder.

Ezcümle köy-kasabanın dar çevresinden büyük kentin geniş mekânlarına ya da zamana, mekâna ve insana açılmasıyla ve sanayileşmenin ön plana çıktığı yeni uygarlıkla birlikte zaten 1970’le taşra kanonunu temsil eden “köy romanları”ndaki tekdüzeliğin kentin kaotik iklimiyle değişime uğradığı ve kentin romanın daha fazla “birey”in romanına dönüştüğünü de görebilmek mümkündür.

deneme

SESSİZLİĞE...

Cengiz EKİZ

Yazı, insanoğlunun ölüme karşı bulabildiği tek çaredir. - **Hasan Ali Yücel**

Sakin bir rüzgâr, saat tıkırtısının huzuru, nereden gelir nereye akar gider bu [kadar] zaman? Fakat bir an bozuluyor her şey, dağılıp gidiyor hayatın dip köşelerine toz yumakları gibi [umut]. Güzelim içdenin dalı düşüyor yere, kokusuyla yüreğimize yükselerek; demek ki umutlu bir hayat, bir yerlerde... belki...

- *Bakın size bir şey anlatacağım...*

Bitmeyen hikâyeler, hep başa saran türlü türlü laf kapanları, tuzaklar...

- *Biz bu vatani...*

Hep sonradan gelir bencillik, yıllar geçer; hırslar, içten içe bizi yiyip bitiren arzular. Her evde aynı kasvet büyür; her yer donuk, insandan uzak, hayatın baş köşesine gelir oturur umutsuzluk!

Yerlerin ve göklerin en büyük laneti, sermayeye boyun eğişimiz değil mi? Cenneti rüyalarımıza sokar, hep heveslendirerek köleliğe. Bir ömür çırpınır dururuz, bütün bunlara neden arayarak.

- *Daha bunlar iyi günleriniz...*

Sessizliğe teslim olanlarla hiç bitmeyen bir hesabı var kara düzenin... kuşun cıvıltısını, gülün kokusunu, kedinin mırıltısını, kozalağın çıtırtısını, insanın gülüşünü kesen... zulüm... Çaresizliğimizi düşünmemiz değil, hep kaçmamız umutlu olmaktan; asıl canımızı acıtan, belki biraz da yorulmamız dinmeyen karamsarlıktan.

Kılıçları sallarken birileri, silahları omuzlayarak pozlar keserken, her şeyden korkarak yaşıyor oluşumuz... bizi eriten... Vahşeti, şiddeti defederek yaşamının imkânsızlığı... demek ki o kadar mı inanmıyoruz barışa, kardeşliğe... demek ki... Hep aynı makamda çalışıyor şarkı: bencillik safsatası, içimizdeki gizli şiddet, zaten hep düşman yüreklerimiz! Ne kolay böyle düşünmek ne kolay bir ömür böyle bir çırpıda silmek.

BEKLEDİKÇE...

Bekledikçe biz, koca toprağın solduruluşunu parça parça; denizi, ırmağı kurutan karanlığı, sadece seyrederek... [sanki] bir gün gökyüzünde bir ışık belirecek ve parıltısıyla herkese mutluluk verecek diye bekle-

dikçe...

Herkesi kör karanlığında boğan şiddetin, hiç di-
renmeden, kendiliğinden buharlaşacağına safça ina-
narak, günler, aylar, yıllar boyunca bekledikçe...

Sakin ve masum eski hayatın elimizden kayıp git-
tiğine inanmak istemeden, yaşamı bize dar edenlerin
hoyratlığında, hala bir kurtarıcı bekledikçe...

Hayvanlara, ağaçlara, velhasıl doğaya zulmeden-
lere hiç ses etmeden, hem de yapılanları tıpış tıpış ka-
bullenerek bekledikçe...

Toprağın, çiçeğin, kuşların, balıkların rengarenk
ışılıtlarındaki o güzel dünyayı, pürüzsüz otoyolların
dekoru yaparak bekledikçe... biz...

UYUDUKÇA...

Uyudukça biz; ışıksız odaların darında, sıcağa,
ayın şavkına hasret, rutubetli düşüncelerle içiçe... Uy-
dukça da gidişata, [hiçbir] kötülük sanki semtimize
uğramamış gibi... çarpık ilişkilerle yoruldukça, şişik
egoların kalabalığında... bir halkın yoksulluğunu film
izler gibi camın arkasından, hem de hiç utanmadan...

Şimdi akasya dallarında saksaganlar, boncuk göz-
leriyle alakargalar, umudun saklı hazineleri... uy-
dukça biz, düşmanın da uyduğunu sanarak; sessizce
tomurcuklanan ihlamurlar, borazan çiçekleri, o güzel
kokuları mis gibi içimize çekerek ve hep aynı o kah-
redici büyük yalana inanarak...

Doğada mutsuzluk var mıdır? Hep mutludur belki
doğa, peki ya insan? Nasıl yaşanır umutlu olmadan,
hüznü, kasveti birbirine teyelleyerek günbegün, arap-
saçı olmuş bir hayatta?

Yeniden örmek zor belki. Sevinci, umudu sabırla,
iştahla dokumak dokumak... bir halı gibi kardeşliğin
rengarenk ipliklerini katarak; dokumak hayatın en
diplerine kadar; birbirimize bağlandığımız her yerden
sımsıkı düğümler atarak... ve sonra uyanarak...

ARAYARAK...

Yorgun umutlarla aradım geçmişin yükünü, içinde
kim bilir neler vardı neler. Durmadan ve yalnız, insa-
na tutuna tutuna... Aradım... ararken dost sıcaklığını
buldum, bir yeşil yaprağın sımsıcak elini...

Peki hangisi bizi bugünden yarına eriştirecek?
Kararmış bencilliğimizin tükettirdikleri mi? Su gibi
duru, yeşilliğin parlaklığında kıpır kıpır, bize can ve-
ren o hayat mı? Yoksa dünyayı hiç bir şey istemeden
herkesle paylaşmak mı?

Hayat değil yalnız, neşe ile bakışlarımız karanti-
nada, güpegündüz savurduğumuz kahkahalarımız,
umutla baktığımız bembeyaz bulutlar, dünyalığımızın
en güzel tanıklığı yıldızlar, o güneş, gökyüzünün
aynası okyanuslar...

Ah o yaylalar! Kimi ıslak, mat bir hava, koyu bir
sis yağmurlu, kimi güneşli, cıvıl cıvıl, yemyeşil bir
aydınlık. Evler, ahşap yüklü endişeler, daracık çat-
malar, kıl çadırlar, yayık ayrıları, uzaktan gelen bir
ezgi gibi çoban köpeklerinin havlaması. Kavakların
hışırtısı, cevizlerin heybeti, elmanın lezzetinde sus-
kun ikindilerin öğretmenliği. Eriklerin şişkin dalları,
buz gibi pınarlarda çatlayan karpuzlar, elimizden ka-
yıp giden zaman.

Boşuna çözdün umudun orlonlarını. Oysa sen bu-
günü örmek için yüreğinin kirmeninde çilelemiştin
onları. Şimdi hangi düşünce bizi [yeniden] dünyaya
getirecek? Bizi doğuran sebepler, geleceği koşullayan
sevencimizle kesişecek mi? Hep yanıtız sorular, dol-
durulmamış zamanlar, kediler, kumrular, kargalar...

YÜRÜDÜKÇE...

Yürüdükçe biz, özgürlüğe, insana, cana, umuda
hasret, hep sevgiye yazgılı... karanlığı parça parça
dağıtacağız [önünde sonunda]. Yürüdükçe biz, ay-
dınlık geleceğin bugünü olacağız, çevremizi parıldat-
arak, hayata alev gibi sımsıcak akacağız.

SU(YUMUZ) ISINIYORKEN!

Sibel ÖZBUDUN - Temel DEMİRER

*“Biz fâkirdik.
Bizde ne bağ, ne bahçe vardı,
Ama insandık...”(1)*

Evet, su(yumuz) ısınıyor!

“Su korunmalıdır. Su ortak mülktür. Kimse yok etme hakkına sahip değildir. Su ikame edilemez, metalaştırılamaz.” gerçeğine rağmen sürdürülemez kapitalist yıkımın icraatlarıyla yok ediliyor!(2)

Yerkürede ücretli kölelik ile metalaştırılan iktisadi yaşamın getirisi, seragazlarının iki yüzyılda gösterdiği artışın sonucu devreye sokulan iklim kriziyle yüz yüzeyiz!

Küresel ölçekte Kuzey olarak bahsettiğimiz merkez ülkelerin iklim krizindeki tarihsel sorumlulukları, Güney olarak adlandırılan çevre ülkelerinden -sosyal, ekonomik, politik, kültürel eşitsizliklerle- çok daha fazla.

Örneğin özelde Güney’de, genelde ise yerkürede derinleşerek yaygınlaşan su sorunu gibi...

Vandana Shiva’nın da işaret ettiği gibi, bir zaman-

lar müşterek olan su uzun dönemler boyunca kolektif yönetimle toplulukların kullanımında iken, küreselleşmeyle birlikte topluluk denetimi yok olmaya yüz tutmuş, suyun özelleştirilmesi yaygınlaşmıştır. Su artık neredeyse tümüyle toplulukların kullanımında olmaktan çıkmıştır. Sadece tarım endüstrisi yüzde 70 oranla küresel ölçekte en büyük sektörel su kullanıcısıdır.

Öte yandan sanayi, enerji tesisleri, turizm sektörü vs. pek çok sektörel kullanımın yanı sıra artan nüfus ile birlikte kişi başına düşen su miktarı da giderek azalmaktadır. Şu anda kömür, doğalgaz, nükleer yakıtlı enerji kaynaklarının soğutulması için dünya çapında 400 kilometre küp su çekimi yapılmaktadır. Sıcaklıklardaki ve buharlaşma seviyesindeki artış ile birlikte soğutma çalışmaları için çekilecek su miktarında da bir artış yaşanması kaçınılmazdır. Endüstriyel su kullanımı, büyük şehirlerdeki su tüketimi, atık ve kirlilik sorunu, içme suyunun ambalajlanması ve parayla satılması da tüm bu soru(n)ları sürdürülemez kapitalist yıkım şahsında ağırlaştırmıştır.(3)

Bu kadar da değil, iklim krizi ile ısınan yerkürede su da ısınmaktadır.

Böylelikle bir yanda zenginleşirken iklim krizine yol açan Kuzey ülkeleri, diğer yanda zenginlerin saldırdığı karbon yüzünden evlerinden yurtlarından olan, hayatını seller altında kaybeden, susuzluk çeken, açlıkla karşı karşıya kalan insanlar varken, soru(n) her saniye büyüyor.

Şimdi “*Dönüm noktasındayız. Ya çekirdek çitlemeyi bırakıp gezegeni koruyacağız ya da sonuçlarına katlanacağız. Koruyamadığımız doğa, daha fazla sıtma, yetersiz beslenme, ishal, kuraklık, sel ve sıcak hava dalgaları gibi onlarca felaketle karşılaşmamız anlamına geliyor. Kapitalizm ve yarattığı tüketim toplumu yaşamı yok ediyor.*”(4)

“Nasıl” mı? Şöyle!

Birleşmiş Milletler (BM) Dünya Meteoroloji Örgütü (WMO), 2021 yılında dünyanın bütün bölgelerinde hem sel hem de kuraklık açısından aşırı durumların yaşandığını ve milyarlarca insanın içme, sulama ve kullanım amaçlı suya erişiminin yetersiz kaldığını belirtti. WMO raporuna göre yılın en az bir ayında 3.6 milyar kişi tatlı su kaynağına erişimde yetersizlikle karşı karşıya kalıyor. Bu rakamın 2050’de beş milyar kişiye yükseleceği tahmin ediliyor. Raporda 2001 ve 2018 yılları arasında yaşanan afetlerin yüzde 74’ü su ile bağlantılı felaketler görülürken, 2021’de ise dünyanın bütün bölgelerinde yıkıcı su anormallikleri yaşandı.(5)

“Doğal Hayatı Koruma Vakfı” (WWF), iklim değişikliğiyle birlikte dünyada ve Türkiye’de yaşanan sulak alan kaybına dikkat çekti. Tropikal ormanlarla birlikte yeryüzünün en fazla biyolojik üretim yapan ekosistemleri olan sulak alanlar, yüksek karbon depolama özellikleriyle iklimin düzenlenmesinde önemli bir rol oynuyor. Örneğin, turbalıklar, topraktaki karbonun yüzde 42’sini depoluyor. Tuzlu bataklıklar ve kum tepeleri, fırtınalara karşı koruma sağlıyor. Kıyı sulak alanları, kıyı çizgisini sabitliyor, dalgaların ve fırtınanın şiddetini azaltarak kıyı bölgelerde yaşayan halkı sel, su baskını gibi can ve mal kaybına yol açan felaketlerden koruyor. Sulak alanlar aynı zamanda, su döngüsünü destekliyor, suyu arıtıyor, yeraltı suyu kaynaklarını besliyor ve tarım arazilerinin verimliliğini artırıyor. Ancak sulak alanlar, özellikle de kıyı sulak alanları iklim değişikliğinden en fazla etkilenen ekosistemlerin başında geliyor.

Sıcaklıkların daha da artması, buğday üretiminin

yüzde 17 azalması, deniz seviyelerinin 50 cm yükselmesi, özellikle küçük adalarda yaşayan 30-80 milyon insanın sel baskınlarından zarar görmesi ve Akdeniz’de kuraklıkla birlikte tatlı su kaynaklarının yüzde 17 azalması ve daha fazla sulak alan ile sucül biyoçeşitliliğin yok olması anlamına gelecek. 1970-2012 kesitinde omurgalı canlı popülasyonlarında yaşanan en büyük azalma yüzde 81 ile sulak alan ekosistemlerinde meydana geldi. Türkiye’de 50 yıl içinde, 3 Van Gölü büyüklüğünde (1.3 milyon hektar) sulak alan kaybedildi.(6)

* * * * *

Burada bir parantez açıp, suyun önemine değinmek “olmazsa olmaz”!

İnsan ve hayvanların yaklaşık yüzde 70’i sudan oluşurken bitkilerin yüzde 80-95 sudur. Tohumlarda ise bu oranı yüzde 5-15 arasındadır. Bu durum bize “su yaşamdır” gerçeğini açıkça gösterirken;(7) Dr. Serdar Erkan’a göre, “*Su vücudun temel kimyasıdır. Hücreler susuz yapamıyor. Çünkü hücrelerdeki tüm kimyasal reaksiyonlar su aracılığıyla gerçekleşiyor. Dolaşımdan, sindirime, boşaltım sisteminden deri esnekliğine kadar birçok hayati fonksiyon su sayesinde gerçekleşiyor. İnsan vücudunun her 30 kg. ağırlığının su ihtiyacı günde 1 litre. 75 kg. ağırlığı olan vücudun normal günlük su ihtiyacı 2.5 litre sudur.*”(8)

Su sorunu sosyal, ekonomik ve çevresel alanlarda kendini giderek daha fazla hissettiriyorken; “**WWF Türkiye’nin Su Riskleri Raporu 2014**”e göre, dünyadaki suların sadece yüzde 2.5’i tatlı.

Bu suyun yüzde 70’i buzullar içinde saklı olmakla birlikte, erişilebilir tatlı su miktarı, dünyanın toplam su varlığının yüzde 1’inden bile az.

1 milyar insanın içme suyuna erişimden yoksun olduğu yerkürede 2.7 milyar insanın yılda en az bir ay su sıkıntısı çeken havzalarda yaşarken, 2050’de dünya nüfusunun yüzde 40’ından fazlası su sorunuyla yüzleşecek.

BM’nin 2021 raporuna göre, su tüketme alışkanlıkları hızla değişmezse 15 yıl sonra sahip olunan su ancak dünya nüfusunun yüzde 60’ına yetecek.

‘Dünya Su Konseyi’nin iklim senaryosuna göre 2030’da dünya nüfusunun yüzde 40’ı su kıtlığıyla

karşılaşacak.(9)

“Dünya nüfusunun ve ekonomisinin, buna paralel olarak doğa ve çevreye verilen tahribatın katlanarak büyüyor olması, suyun tükenmez bir kaynak olarak görülmesi; ekosistemi ve özelden de su kaynaklarını korumaktan uzak politikalar, uygulamalar su kaynaklarının kurumasına, kirlenmesine neden oluyor. Son yıllarda dünyanın neredeyse yarısından fazlasının temiz ve güvenli suya erişememesi, küresel su krizi ve buna bağlı olan “iklim krizi”nin de “su sorunu”nun da katlanarak artmasına neden oluyor; her yıl 13.4 milyon insan; çevre kirliliği, yetersiz ve kirli su kaynakları nedeniyle öldüğü bildirilmektedir.(10)

Bir kez daha altını çizelim: Her yıl yaklaşık 4 bin 600 milyar metreküp su kullanılıyor dünyada ve bunun yüzde 70’i tarımda... (Türkiye’de yüzde 77), yüzde 20’si sanayide... (Türkiye’de yüzde 13), yüzde 10’u konutlarda tüketiliyor;(11) **Dünya Sağlık Örgütü’nün 2017 tarihli raporuna göre** dünyada her 10 kişiden 3’ünün (2.1 milyar insan) evinde güvenilir kullanma suyu bulunmuyor, her 10 kişiden 6’sı (4.4 milyar insan) da uygun koşullara sahip temiz içme suyunda yoksun. 2050’de ise en az 5 milyar kişinin temiz içme suyundan yoksun kalacağı öngörülüyor.

BM’nin ‘2020 Gıda ve Tarım Raporu’na göre ise dünya genelinde bir milyar 200 milyon insan su sıkıntısı ile karşı karşıya. Su miktarı 20 yılda genelde yüzde 20 azaldı, bu oranın Kuzey Afrika ve Batı Asya’da yüzde 30’u bulunduğu ifade ediliyor.(12)

Yeri gelmişken eklemeyim: 2050’ye kadar her dört kişiden birinin kuraklık riski altında olacağı öngörülüp; dünya nüfusunun yaklaşık yüzde 70’i güvenli içme suyuna sahip, ancak yüzde 12 gibi büyük bir oran hâlâ temel içme suyundan bile yoksunken;(13) yükselen sıcaklıklar, daha önce yapılan iklim modellemelerinde tahmin edildiğinden çok daha fazla tatlı suyu kutuplara doğru ittiği ortaya çıktı ve ‘Nature’ dergisine göre, iklim değişikliği küresel

su döngüsünü, önceki yüzde 2 ila yüzde 4’lük modellemelere kıyasla yüzde 7.4’e kadar güçlendirdi.(14)

* * * * *

Ya coğrafyamız mı?

Çevre Mühendisleri Odası Başkanı Baran Bozoğlu, “Yüzey sularının, derelerinin ve göllerinin yüzde 79’u kirlenmiş durumda.”(15) derken; küresel ısınma, iklim değişikliği ve insan kaynaklı birçok etken nedeniyle su kaynakları her geçen gün azalıyor. Türkiye’de 50 yılda 36 göl kurudu.(16)

Van Gölü’nün küresel ısınma ve gölü besleyen akarsulara inşa edilen baraj ve HES’ler nedeniyle suları azalırken;(17) 7 Van Gölü büyüklüğünde, 26 bin kilometrekarelik alan, yani sulak alanların yüzde 70’i kurudu!(18)

Trakya’nın tarım havzasından çıkarılıp sanayi havzası hâline getirilmesi AKP iktidarı ile birlikte hızlandı. Sanayinin kirliliği ile zehirlenen Ergene Nehri’nin kirli suları Marmara’ya deşarj ediliyor;(19) Prof. Dr. Lokman Hakan Tecer, Trakya Bölgesi’nin yeraltı sularının yüzde 85’inin tükendiğini belirtti.(20)

* * * * *

Tekrarlıyoruz: “Su korunmalıdır. Su ortak mülktür. Kimse yok etme hakkına sahip değildir. Su ikame edilemez, metalaştırılamaz.” gerçeğine rağmen; hâlâ Albert Camus’nün, “Kendilerini özgür sanıyorlardı, oysa felaketler oldukça kimse özgür kalmayacak.”(21) uyarısını “es” geçen liberallerin, “Su probleminin akla ve ekonomik hayatın işleyişine ters bir çözümü yoktur. Her iktisadî mal gibi su da fiyatlandırılmak zorundadır. Doğru fiyatlama doğru kullanımın ön şartıdır.”(22) diyen serbest piyasa mantık(sızlık)larına “Hayır” demeden suyumuzu ve hayatımızı savunamayız!

....

NOTLAR

(1) İlhan Berk.

(2) Bkz: i) Sibel Özbudun, “**Suyun Deli Dumrulları: Özelleştirmeler, Su Hayattır Satılamaz**”, Derleyen: Yenikapı Tiyatrosu, Ceylan Yay., 2013... ii) Temel Demirer, “... ‘Su’ Deyip Geçme(yin)!”, Odak, No:2007-02 (SN:02), 15 Şubat 2007; Uzun Yürüyüş, No:81, Şubat-Mart 2007... iii) Temel Demirer, “**Suyun Ekonomi-Politiği**”, Devrimci Demokrasi, Yıl:2, No:20, 1-16 Temmuz 2003; Odak Dergisi, No:2003-08, 5 Ağustos 2003; Yaba Edebiyat, No:23, Temmuz-Ağustos 2003; Damar Dergisi, No:150, Eylül 2003; Barikat Dergisi, No:15, Ağustos 2003; Berfin-Bahar Dergisi, Yıl:9, No:67, Eylül 2003; Kaldıraç Dergisi, No:40, Eylül 2003... iv) Temel Demirer-Özgür Orhangazi, “... ‘Ortadoğu’da Su Savaşları’ ve Türkiye”, Uzun Yürüyüş Dergisi, No:25, Nisan-1998... v) Temel Demirer, “... ‘Su’ Deyip, Geçmeyin!”, Su Hayattır Satılamaz, Derleyen: Yenikapı Tiyatrosu, Ceylan Yay., 2013...

(3) Vandana Shiva, Su Savaşları, çev: Ali Kerem, Aram Yay., 2003.

(4) Özgür Gürbüz, “Elde Çekirdek Zirveyi İzliyoruz”, Birgün, 11 Kasım 2022, s.14.

(5) “Bir Yanda Aşırı Yağış, Diğer Yanda Aşırı Kuraklık”, Yeni Yaşam, 2 Aralık 2022, s.12.

(6) “Ekolojik Kriz Büyüyor, Susuzluk Kapıda”, Yeni Yaşam, 12 Şubat 2019, s.12.

(7) “Su Yaşamdır”, Gündem, 25 Mart 2016, s.16.

(8) Güngör Uras, “Suya Övgü”, Milliyet, 11 Ekim 2015, s.8.

(9) “Güvenli Suya Erişilemiyor”, Yeni Yaşam, 23 Mart 2022, s.3.

(10) Erol Kesici, “Türkiye Dünya Su Günü’nde Çıkmazda mı?”, Birgün, 22 Mart 2022, s.16.

(11) Bir litre pet şişe su üretmek için, 12 litre; bir bardak çay üretmek için, 28 litre; bir fincan kahve üretmek için, 40 litre; bir beyaz kâğıdı üretmek için, 100 litre; bir kilo domates üretmek için, 180 litre; bir

kilo patates üretmek için, 900 litre; bir kilo mercimek üretmek için, 1250 litre; bir kilo ekmek üretmek için, 1300 litre; bir külah dondurma üretmek için, 1500 litre; bir kilo pirinç üretmek için, 3400 litre; bir kilo peynir üretmek için, 5000 litre; bir kilo koyun eti üretmek için, 6100 litre; bir kot pantolon üretmek için (1 kg pamuk), 10800 litre; bir ayakkabı üretmek için (1 kilo deri), 16600 litre su harcanıyor. Endüstriyel ürünlerde daha çok su harcandığını tahmin edersiniz... (Soner Yalçın, “Kaos Günleri Kapıda”, Sözcü, 7 Ocak 2021, s.10.)

(12) Miray Özbilek, “Dünya Hijyen Günü: Su İçin Günde 30 Dakika”, Cumhuriyet, 16 Ocak 2022, s.2.

(13) Mehmet Aman, “Su Biter, Hayat Biter”, Cumhuriyet, 22 Mart 2022, s.16.

(14) “Dünyanın Su Döngüsü Tahmin Edilenden Daha Fazla Değişiyor”, 24 Şubat 2022...

(15) Ozan Çepni, “Baran Bozoğlu: Üst Sularımızın Yüzde 79’u Kirli”, Cumhuriyet, 14 Ocak 2019, s.6.

(16) “Türkiye’nin Gölleri Hızla Kuruyor”, Sözcü, 3 Şubat 2020, s.13.

(17) “Van Gölü Ölüyor!”, Yeni Yaşam, 8 Aralık 2021, s.16.

(18) Erol Kesici, “Sulak Alanların Yüzde 70’i Kurudu”, Birgün, 2 Şubat 2022, s.16.

(19) “Ergene’nin Zehirli Suları Marmara’ya Akmaya Başlıyor”, Yeni Yaşam, 30 Haziran 2020, s.12.

(20) “Hakan Tecer: Yer altı Suyunun Yüzde 85’i Bitti!”

(21) Albert Camus, Veba, çev: Oktay Akbal, Varlık Yay., 1960.

(22) Atilla Yayla, “Piyasa, Teknoloji ve Su Sorunu”

DİRENECEĞİZ ARYA

düşlerimiz yoksulluk kokar arya
sessiz çılgınlarla düşeriz uçurumlardan
fırtınalara sarılırız
serüven değil hayatımız
sömürülen dünyanın aşıklarıyız
bir simyacı merakıdır yaşamı seven yüreğimiz
umut kıvılcımlar çıkar karanlık günlerimize
tarih bizim gibi ihtilal sevdaların sicili
firavun'lar
süleyman'lar
ibrahim'ler
bir zamanlar bizden görünenler
sadece bizim güneşimizde gölgelerini büyüttüler
direneceğiz arya
varsılları hesap sormadan bırakmayacağız
yoksa toprakda uyutmaz bizi arya
yeryüzünün her karışında tırnağımız
kırılarak bileylendi
direneceğiz arya
son yüzyılın isyan türküsü bizim dudaklarımızda
kahkahalar atacak ölüm
kınımızda inadına gülmek
çağı parçalayacağız düşmanın yüzünde
yaşayacağız arya yaşayacağız
içinde kardeşçe günlerin yaşanacağı
bu dünya bizim

Heybet AKDOĞAN

MAYAŞİR

ÜTOPYA KAYBINA KARŞI POLİTİK SİNEMA

deneme

Temel DEMİRER

“Bir mekânda yaşamak,
orada izler bırakmak demektir.”(1)

“Bu çağın asıl salgınının, ütopya kaybı; ütopyayı yitirip, döngüye teslim olmak” olduğundan şüphe duymuyor ve bu hâlin en iyi özetinin de “Olduğum şeyle olmadığım şey arasında, hayal ettiğim şeyle hayatın beni yaptığı şey arasında bir boşluğum...”(2) itirafı olduğunu düşünüyorum.

Kendine hapsolmuş -ütopyasız!- insan(lık)ın düzen tarafından hüsnü kabul gördüğü elbette inkâr edilemeyecek bir hakikâten; “Burjuvazi hoşgörülüdür..., insanları oldukları gibi sever. Çünkü onların olabileceklerinden nefret etmektedir.” uyarısıyla sorunu tüm netliğiyle ortaya koyar Theodor Adorno...

Beşeri var oluşumuzla sanatın tüm dallarından sinemaya böyledir bu.

Guy Debord’un, “Bir üslup yadsıması değil, yadsımanın üslubudur.” vurgusuyla betimlediği getirdiği “Eleştirel teori” tam da bunun için “olmazsa olmaz”-dır.

* * * * *

Burada durup bir parantez açalım; yıllar öncesinde Maurice Duverger’in söylediği gibi, “Halkın ahmaklaştırılması teknikleri çoktur. Sinema, spor! Bu yollardan halk gerçekdışı, hayali, sanal ve çocukça bir dünyaya daldırılır. Dikkati de böylece gerçek sorunlardan başka yana çekilir.”

Bunun en iyi örneklerinden birisi Yeşilçam’ıyla Türk(ie) sinemasıdır.

Orta sınıf burjuva ahlâkının tüm değerlerine sonuna kadar bağlı olan Yeşilçam’ı “bir XX’nci yüzyıl mecnunu”(3) diye niteleyen Prof. Dr. Savaş Arslan sonuna kadar haklıyken; bugünlerde varılan nokta, “Recep İvedik”ler ile ütopya yoksunu, a-politik “ağır sanat filmleri”nden başka bir şey değildir.

Evet Türk(ie) sinemasında nitelik kaybı yaşadığı bir “sır” değil. Örneğin “‘Bir Zamanlar Anadolu’da’ (2011) malumdur ki sinemamızın taşrayla olan imtihanının yepyeni bir yola girdiği film. Nuri Bilge Ceylan’ın (NBC) filmi taşra atmosferi, memleket alegorisi ve karakterleri ile taşraya gitmek-taşradan kaçmak arasında gidip gelen filmlerin temel metni olmuştur. Bu tema özellikle 2010 sonrasında birçok yö-

netmen tarafından birçok kez başarılı bakış açılarıyla tekrar tekrar kullanılır. Taşra tıpkı memleket insanının bilinçaltı olduğu sinemamızın da sürekli uğraştığı bir meseledir.”(4)

Bunlar sözüm ona “ağır sanat filmleri”dir!

Sanat filmlerindeki olay örgüsü klasik anlatı dizisinde olduğu gibi doğrusal bir düzlemde ilerlemez. Karakter mutlu sona ulaşabilmek için önündeki engelleri bir bir aşmaya çalışmaz.

Türkiye sineması aslında kendi film dilini yaratamamış bir yerde duruyor. Ülkenin önde gelen sinemacılarına baktığımızda, hep bir Avrupa’dan etkilenme söz konusu... NBC’nin sinemasında Tarkovski, Bergman, Antonioni esintileri görürüz...

Öte yanda NBC ekolünden etkilenen yeni kuşak yerli sinemacılar 15 yılın sinemasında daha çok taşra hikâyelerine odaklandılar. Ceylan’ın çektiği her filmin Cannes’da ödül alması bu formülün üzerinden gidilmesi gerektiğine inandırdı.

Fakat kaçırdıkları bir şey vardı. Sinema sadece geniş kadralların olduğu sinematografinin ağır bastığı bir sanat değildi. Sinema, birbirini işleyen tüm sinematik değerlerin bir uyum içinde sunulmasıyla anlam kazanan bir sanattır. Sinematografinin ön planda olduğu bir filmde eğer iyi bir hikâye ve o hikâyenin akıcılığı olmazsa o film evrensele ulaşamaz.

NBC bu sinematik uyumun farkında, gözlem gücü yüksek bir sinemacı olduğundan sanat filmi kavramını harfiyen yerine getirebiliyor. Peki film festivallerinden ödüller alan filmler gişede ne kadar izleniyor(?) diye sorarsak karşılaştığımız manzara içler acısı. Türkiye sanat alanında 1960-1980 arası belki de en verimli zamanlarını yaşadı. Gün geçtikçe örgütlenen halk Yılmaz Güney gibi sanatçıları doğurmuştu. Çünkü her şeyin politik ve sınıfsal olması gibi sanat da, sanatın karşılığı da politik ve sınıfsaldır.(5)

* * * * *

Sözüm ona “ağır sanat filmleri”, politik sinemanın kanlı bıçaklı düşmanyken; işçi sorunları, grev, sendikal mücadele, devlet terörü gibi coğrafyamızın gündemini meşgul eden meselelere kapalıdır.

Geleceğin sinema yazınında “80’lerden sonra bir

dönem işçi sorunlarına pek değinilmedi,” diye yazılırken Ertem Göreç’in “Karanlıkta Uyananlar”ı (1964), Tunç Okan’ın “Otobüs”ü (1974), Bilge Olgaç’ın “Bir Gün Mutlaka”sı (1975), Yavuz Özkan’ın “Maden”i (1978), Zeki Ökten’in “Düşman”ı (1979), Yavuz Özkan’ın “Demir Yol”u (1979), Yönetmenliğini Zeki Ökten’in yaptığı Yılmaz Güney’in “Sürü”sü (1978), Yılmaz Güney’in “Duvar”ı (1983) vb’leri asla unutulmayacaktır.

‘İyi de politik film’ ne mi?

Bu konuda yazmıştım (6) ancak yine de bir şeyler ekleyeyim: Politik film politik bir mesele, olay ya da kişiyle ilgilenen ya da doğrudan böyle bir söylemi barındırandır.

Sinemayı politik hâle getirmektir. Politik açıdan gölgelenerek/ görülmeyeni toplumsal meseleler hâline getirmenin önünü açmaktır.

Doğru olanı söylemek; “reklam yapıyor” itirazlarını ciddiye almamaktır. “Minör sinema” ile sınırlanamamaktır.

Ya da sinema meselesinde Nâzım Hikmet’in Vâ-Nû’lara yazdığı mektuptaki uyarıları dikkate alabilmektir: “Bizde filmcilik ilerlemiyorsa, sosyal sebepler bir yana, sebep ne teknik noksanında, ne aktör noksanında, ne rejisör, ne sermaye noksanındadır. (7) Bütün mesele film çevirmek isteyen sermayedarın kafasında ve çeviren insanın zihniyetinde Amerikan, İngiliz, Fransız filmlerinin örnek tutulmasındadır.”(8)

* * * * *

Burada da durup John Lecarre’in, “Kitabınızdan film yapılması, sığırınızdan et suyu küpleri yapılması gibi bir şey.” uyarısının altını daha çizmekte yarar var.

Çünkü sinemaya ütopya, hayal, “11 Tez” tutkusu eklenmelidir; tıpkı David Mamet, “Film yapmak için ille de gözün görmesi gerekmez; hayal edebilmek gerekir.”(9) derken, ve eklediği üzere İskoç yönetmen Lynn Ramsey’in: “Film ruha değmel”!(10)

XX’nci ve XXI’inci yüzyılın en etkili sanat dallarından olması yanında, bir ideolojik aygıt olarak eğlence endüstrisine angaje olmayan politik sinema sanatı hayatla harman olmuş insan(lık)ın ütopyası, hayalleri, “11 Tez” tutkusuna mündemiç aşkla var

olur. Çünkü onun için sevda kuşun kanadındadır.

Lakin Sergei Eisenstein'ın, “*Film yönetmeninin mesleği yüksek ve değerli olabilir ve olmalı da; öyle ki bu mesleğe girmek isteyen kimse kendisini daha iyi bir yönetmen ya da insan kılacak hiçbir bilgiyi göz ardı etmemeli*”; David Mamet'in, “*İyi bir film senaryosu, diyalogdan tümüyle yoksun olabilmelidir*.” uyarılarından bihaber NBC sinemasında böyle değildir bu.

Hakkında “*Ceylan sinemasını filizlenmekte olan bir ‘Yeni Türk Sineması’ bağlamında ele almak yerine, filmleri klasik Avrupa (özellikle Fransız, Alman ve Rus) düşüncesi, edebiyatı ve filmleriyle desteklenen ulusötesi bir bağlama yerleşir*.”(11) türünden kocaman laflar edilen NBC, “*Sinema benim için hâlâ muamma*” der ve ekler: “*Sinemada muğlaklığa önem veriyorum*.”(12)

“Sinemada muğlaklık”; evet “*eleştirmenlerin de övgüsünü alan, filmleriyle uluslararası başarı kazanan ve XXI. yüzyılın en özgün ve provokatif sinemacılarından biri olarak*” sunulan NBC sineması budur!(13)

Evet, “*Filmleri hakkında çok konuşmayı sevmeyen*”; “*İnsanları ve onların küçük hesaplarını anlamıyorum*”; “*Hayatın aklın dış geçiremeyeceği bir boyutunun var olduğuna her zaman inandım*.”(17) di-

yen NBC’de itiraz ettiğim de bu değil mi zaten?(18)

Örneğin NBC, ‘Ahlat Ağacı’ filmindeki Sinan karakteri üzerinden “*Hissetmenin değil anlamının önemli olduğu*”(14) söylemiyle 188 dakikalık, çok katmanlı, bol karakterli; edebiyattan dini metinlere, mitolojiden günümüz Türkiye toplumuna uzanan onlarca göndermeyle bezeli ‘Ahlat Ağacı’ filmi için en çok kullanılan tanımlardan birisi “*roman gibi*” oldu. Dostoyevski, Çehov, Salinger bu romanın ruhunu anlamak için en fazla referans verilen isimlerdi.(15)

Akıcı bir olay örgüsüne sahip olmayan, daha çok Sinan’ın kendi aile fertleri dahil çeşitli kişilerle muh-

telif ortamlarda, çeşitli vesilelerle diyalogları üzerine kurulu ‘Ahlat Ağacı’nyı NBC’nin en diyaloglu filmi olarak tanımlamak mümkünken, ekliyor Yalçın Ergundoğan:

“*Her biri üzerinde uzun uzun düşünmeyi, tartışmayı gerektirecek nitelikte felsefi diyaloglarla bezeli, edebi tınlı bir film çıkartmış ortaya Ceylan... Üstelik, filmlerindeki diyaloglara Dostoyevski, Çehov gibi sıkça başvurduğu yazarların yanı sıra, bu kez Yunus Emre, Peyami Safa, İbn-i Arabi, Hz. Muhammed, Şems Tebrizi, Kur’an-ı Kerim gibi kaynaklar da eklenmiş...*”

Sık sık metaforlara başvurmayı da seviyor Ceylan. Bu filmde de canlandırılan karakterlerin ruh dünyalarına, bilinçaltlarına daha derinden nüfuz edebilmemiz için çeşitli metaforlar kullanmayı ihmal etmiyor.”(16)

Tıpkı “*1998’den itibaren son 20 yılda çektiği, çeşitli ödüller kazanan (‘Kasaba’, ‘Mayıs Sıkıntısı’, ‘Uzak’, ‘İklimler’, ‘Üç Maymun’, ‘Bir Zamanlar Anadolu’da’, ‘Kış Uykusu’ gibi) 7 uzun metrajıyla ülkemizden çok uluslararası alanda kendini kabul ettirerek kuşkusuz Yılmaz Güney’den son günümüzdeki en önemli ve özgün Türk sinemacısı konumuna erişmiş NBC*”(19) nitelemesi gibi Sungu Çapan’ın...

Özetle “*İnsanları bir araya getirmeyi sağlayan*

nedenler genellikle bir ideoloji, bir eylem ya da bir inanç gibi dışsal nedenler olduğu için, içte yakalanan gerçeklikler hayata geçecek, derinleşecek ya da kişiyi dönüştürecek bir kıvama ulaşamıyor.” “Artık çoğumuzun yüce amaçları, uğruna ölmeye degecek bir şeyimiz kalmadı.” diyen NBC’nin, “gerçeklik çizgisinden uzaklaşmayan bir isim olduğu”na dair “iddia”ya ilişkin olarak dediklerini aktarmak doğru olacak:

“Evet, kabuğuma çekilmiş yaşıyorum belki. En iyi dostlarım kitaplar. Artık insanlara fazla inancım kalmadı”...

“Ne bir yuvam ne dostlarım ne de bir işim var”...

“Hayatın aklın dış geçiremeyeceği bir boyutunun var olduğuna her zaman inandım”...

“Akli başında olan bir insan, suçun kendine ait olan kısmıyla ilgilenmeli bence”...

“Gerçek bir ilişkinin yalnızca zayıflıklarımız üzerinden kurulabileceğine inanıyorum”...

“Olgular yoktur, yalnızca yorumlar vardır”...

“Gerçekçilik gerçek mekân kullanmakla elde edilecek bir şey değil”...

“İnsanın dağınık düşüncelerine yön verecek bir otoriteye her zaman ihtiyacı var”...

“İnsanoğlunun mutsuzluk üreten bir doğası var”...

“Aldanmak yaptığımız her işte şaşmaz yazgısı hepimiz”...

NBC’nin dedikleri, tutumu arasında sinemasıyla doğrusal bir ilişki olduğu net değil mi?

* * * * *

Diyeceklerimi tamamlarken belirtmeliyim: Beşeri var oluşumuzdan sanatın tüm dallarına dek hayal gücü yaptıklarımızdan daha önemlidir. Çünkü tüm dünyayı kapsar.

Hayallerinize büyük değer vermeliyiz. Onlar ütopyalarımızın çocuklarıdır.

Bu özellikleriyle de José Julián Martí’nin ifadesin-

deki, “Gündüz ve gece her zaman açık gözlerle hayal ediyorum.” üzere uyanırken görülen rüyalarımızdır ütopyalar.

Yani ütopya, hayal gücü demekken; hayallerinizi gerçeğe dönüştürmenin en iyi yolu uyanmaktır.(20)

O hâlde hayallerinizi küçümseyenlerden uzak durun!

....

NOTLAR

(1) Walter Benjamin, Pasajlar, çev: Ahmet Cemal, YKY., 2007, s.98.

(2) Fernando Pessoa, Huzursuzluğun Kitabı, çev: Saadet Özen, Can Yay., 2017.

(3) Savaş Arslan, Türkiye’de Sinemanın Tarihi - Başlangıcından Günümüze, Kronik Kitap, 2022.

(4) Murat Tırpan, “Yeni Türkiye’de Sinemanın Yolu”, Birgün, 14 Eylül 2021, s.15.

(5) Güney Birtek, “Sanat Sinemasının Türkiye’deki İşlevi”, Evrensel, 26 Eylül 2021, s.7.

(6) Bkz: i) Temel Demirer, “**Politik Sinema İhtiyacı Büyürken**”, Kaldıraç Dergisi, No:201, Nisan 2018... ii) Temel Demirer, “**Sinema ve Yönetmen(ler)**”, Güney Dergisi, No:79, Ocak Şubat Mart 2017... iii) Temel Demirer, “**Unutamadığım Film(-ler), Yönetmen(ler), Oyuncu(lar)**”, Sosyalist Mezopotamya, No:7, Şubat 2020... iv) Temel Demirer, “**Sinemanın Büyüsü ve Büyücüler**”, İnsancıl, Yıl:30, No:363, Ekim 2020; İnsancıl, Yıl:31, No:364, Kasım 2020... v) Temel Demirer, “**Sinema Hayattır, Hayat da Sinemadır**”, Ümüş Eylül Kültür-Sanat Dergisi, No:42, Ocak-Şubat-Mart 2022...

(7) Geçerken Marlon Brando’nun, “Benim hayatımdaki en büyük sefalet, ünlü ve servet sahibi olmaktır.” “Eğer Hollywood’daysam bunun sebebi parayı geri çevirecek ahlâki cesaretimin olmaması.” itiraflarını da “es” hatırlatalım.

(8) Aktaran: Mesut Kara, “**Nâzım Hikmet ve Sinema: Güzel Günler Göreceğiz Çocuklar...**”, Birgün, 17 Haziran 2012, s.9.

(9) David Mamet, Film Yönetmek Üzerine, çev: Gülnur Güven, Doruk Yay., 1997.

(10) Esin Küçüktepepınar, Cumhuriyet, 16 Nisan 2019.

(11) Bülent Diken-Graeme Gilloch-Craig Hammond, Nuri Bilge Ceylan Sineması-Türkiyeli Bir Sinemacının Küresel Hayal Gücü, çev: Ahmet Nüvit Bingöl, Metis Yay., 2018.

(12) “Nuri Bilge Ceylan’dan Sinema Dersi”, Cumhuriyet, 14 Nisan 2012, s.16.

(13) Bkz: Temel Demirer, “NBC Sineması (mı?)”, Kaldıraç, No:206, Eylül 2018...

(14) “Nuri Bilge Ceylan: Hissetmek Değil Anlamak Önemli”, 30 Mayıs 2018...

(15) Şenay Aydemir, “Ahlat Ağacı: Kör kuyular-da...”, 1 Haziran, 2018...

(16) Yalçın Ergundoğan, “Siyasetin Boğuculuğuna Ahlat Ağacı Molası...”, 4 Haziran 2018...

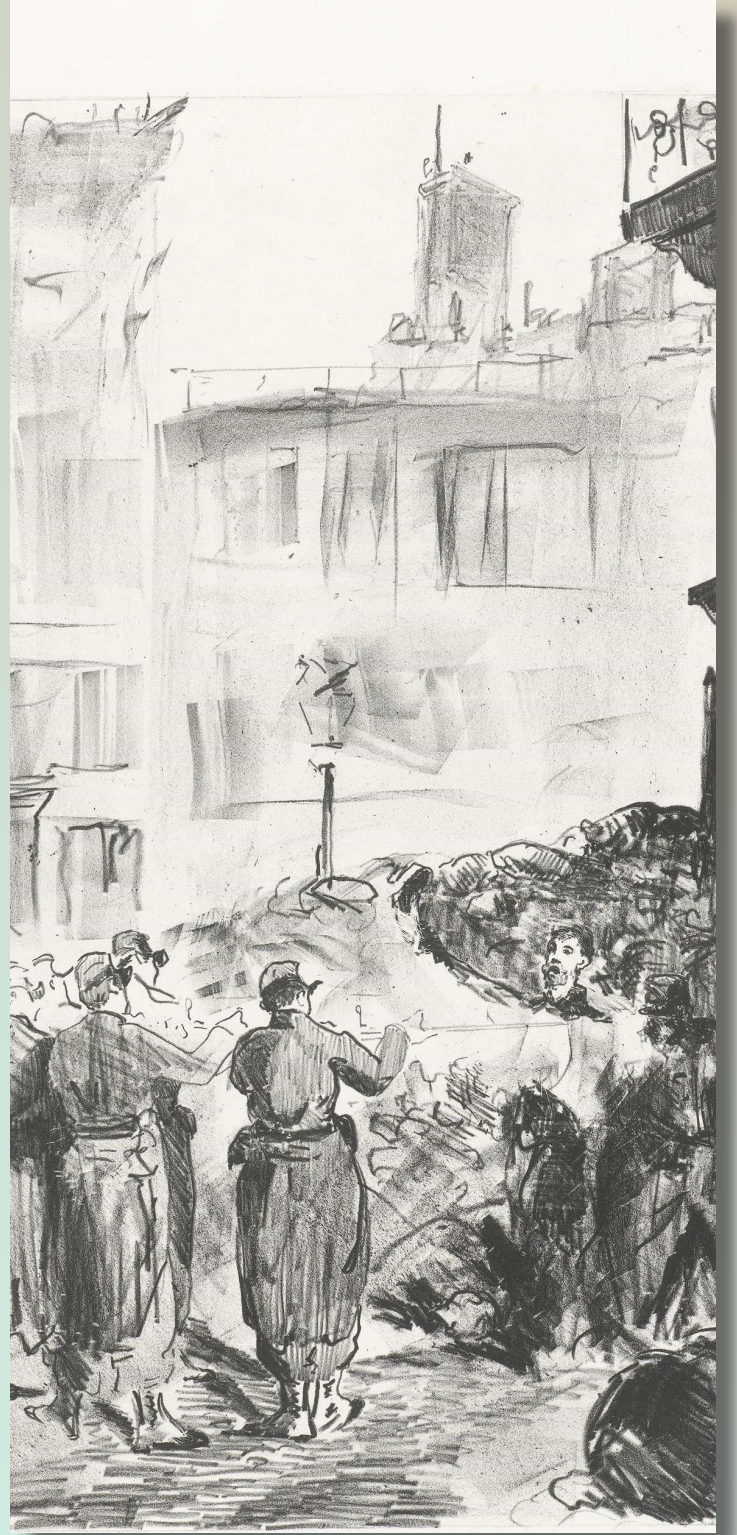
(17) Mehmet Eryılmaz, Nuri Bilge Ceylan-Söyleşiler, Norgunk Yay., 2012.

(18) “Ahlat Ağacı, bir film izlemiş olmaktan çok, bir roman bitirmiş olmanın hissini uyandırıyor insanda. Üç saatte izlenmiş gibi de değil hani, üç ayda okunmuş bir ağırlığı var bu filmin. İzleyenler, yorgun; yorgun olduğu kadar birbiriyle çatışan düşüncelerle çıkıyorlar salonlardan!” (Ercüment Akdeniz, “Ahlat Ağacı’nı Alkışlarken...”)

“Nuri Bilge Ceylan’ın Ahlat Ağacı filmi esas olarak oğulun babayla hesaplaşırken ona dönüşmesi olarak görülse de edebiyatla uğraşanlar için farklı anlamları olan bir film.” (Metin Celal, “Şiiri İçin İneğini Satan Şair”)

(19) Sungu Çapan, “3 Saate Değen Bir Başyapıt...”, Cumhuriyet, 2 Haziran 2018, s.16.

(20) “Özgür bir hayat yaşamayı, canla başla çalışmayı, körkütük âşık olmayı, şarkılar söylemeyi, dünyanın dört bir yanını gezmeyi hayal ederdim...” (Julius Fuçik, Darağacından Notlar)

“Paris Komünü sempatanlarının idam mangası tarafından infazı” - gravür

Edouard Manet (Paris, 1832 - id., 1883), 1871.

KALKINMA VE GELİŞME KAVRAMLARI ÜZERİNE BİR DENEME

deneme

İsa HACIHASANOĞLU

Öncelikle ekonomist olmadığımı, herhangi bir üniversitede “iktisat bilimi” tahsil etmediğimi belirtiyim. İkinci olarak, üniversitelerde genç beyinlere boca edilen iktisat öğretisinin bilim olmadığını söyleyenlerden olduğumu söyleyeyim. Okuyacağımız denemenin büyük çoğunluğa kabul ettirildiği gibi iktisat öğretisinin bilim olduğu iddiasının doğru olduğu varsayılarak yazıldığını da söyleyip başlayayım.

Kapitalizm motivasyonunu genellikle “gelişme” ve/veya “kalkınma” sloganlarıyla sağlar. Bunun yolu kavramların tartışmaya açılmamasını sağlamaktır. Bunun için her yıl kapitalizmin merkezi ABD’de “saygın” ve “dünyaca ünlü” akademisyenlerin yönetimindeki çeşitli “sivil toplum” kuruluşları tarafından “bilimsel veriler” kullanılarak yapılan akademik çalışmalar sonucunda dünya halkları gelişmişlik sırasına göre baharat kavanozları gibi sıralanıp görücüye çıkarılır. Böylece kimlerin kapitalizmin “bilimsel kural” ve kurumlarına daha çok sahip çıkıp onlara daha çok boyun eğerek gelişmişlik/ kalkınmışlık listelerinde üst sıralara tırmanmayı başardıkları anlatılmış olur.

Ben kapitalizmin kutsadığı “kalkınma” ve “gelişme” kavramlarının eleştirel aklın süzgecinden geçirilip sorgulanmaları halinde hiç de öyle olmadıklarının

açığa çıkacağını düşünmekteyim. Egemen söylem ve düşünme biçiminin dışına çıkınca bunu kolaylıkla görebilirsiniz. Bu yazının amacı bunu görmek isteyenlere yardımcı olabilmektir.

“Önce şunu gözden uzak tutmamanın gereklilikten öte zorunluluk olduğunu kabul etmeliyiz. Her kavram görecelidir ve asıl belirleyici olan neye baktığınız değil nereden baktığınızdır. Kalkınma kavramı da bundan muaf değildir. Kalkınma nedir, kimler tarafından neye göre ve nasıl hesaplanır? Başka türlü düşünüp farklı ölçütler kullanarak değişik sonuçlara ulaşmak ve farklı yargılara varma olasılığı yok mudur? Bir toplum neyi nasıl yaparsa kalkınmış olur? Kalkınmak için bunları yapmak zorunda mıyız? Başka bir kalkınma anlayışı mümkün değil midir? Ya da hiç kalkınmamak da bir seçenek olabilir mi? Bu ve benzer soruları yeniden ve yeniden sorup yanıtlamamız gerekiyor.”

Günümüz kapitalist iktisat modelinde gelişmişlik/kalkınmışlık endeksi tespit edilirken gereklilik değil faydacılık esas alınır. Kapitalizme hizmet etmeyeceği düşünülen hiçbir araştırmaya zaman ve para harcanmaz. Her şey onun emrinde ve hizmetinde olmak zorundadır. Buna bilim de dahildir. Dolayısıyla gelişmişlik ve gelişme kavramları da bunun için kullanılır. Gelişme ile tüketim arasında doğrusal bir ilişki kurulur. Tüketimin ya da tüketilen metanın gerekliliği, toplumsal faydası değil niceliği ölçüt alınır. Örneğin, kişi başı tüketilen enerji miktarı, bilgisayar, cep telefonu, araba, beyaz eşya ya da televizyon sayısı birim alandaki ortalama otoyol uzunluğu ve benzeri ölçütler. Hatta kişi başı üretilen çöp miktarı bile. Çünkü çöp üretiyorsan tüketiyorsun demektir. Yani ne kadar tüketiyorsan o kadar gelişmiş ve kalkınmış oluyorsun. Tüketim yaşamak için gereklilik olmaktan çıkartılıp zorunluluk haline getirilir. Tüketmek yaşamın amacı olmuştur artık.

Biz niye su için, limonata için, rakı için, bira için, şarap için, viski için şampanya için ayrı bardaklar kullanırız? Bir ya da iki bardağımız olsa hepsini onunla içsek neyiz eksik olur? Hepsi cam değil mi? Bir çorba tasını iç içe konmuş iki ayrı tabakla servis etmenin gelişmişlikle nasıl bir ilişkisi olabilir? İnsan neden yüzlerce metrekarelik saraylarda yaşamak ister? Bir insanın onlarca çift ayakkabısının olmasının nasıl bir gereksesi olabilir? Bir evde 3 televizyon neden olur ki? Bu listeyi sayfalarca uzatabiliriz.

Nasıl olur da bütün bu saçmalıkları yaptığımız zaman gelişmiş ve/veya kalkınmış olacağımızı düşünürüz? Bize insanın ihtiyaçlarının sonsuz ve kontrol edilemez olduğunu düşündüren nedir? Neden başarı ve mutluluğun sahip olunan güçle, gücünde servetle ve onun sağladığı tüketim olanağıyla orantılı olduğunu düşünürüz? Bu düşünce gerçekten bize mi aittir? Yoksa bu bize dayatılan bilincin dahası bilinçsizliğin ürünü müdür?

Bu düşüncelerin bize ait olmadığını iddia edenlerdenim. Beğenilerimizi, zevklerimiz, isteklerimiz, hedeflerimizi ve değer yargılarımızı çoğunlukla başkaları belirler. Çünkü zaten bunların belirlenmiş olduğu ortama doğmuşuzdur. Ama büyük çoğunluğumuz bunun farkında değiliz. Tüm bunların kendi seçimlerimiz olduğunu düşünürüz. Böyle olması için gerekenler daha biz doğmadan yapılmıştır. Peki, bütün bunları kim ya da kimler, neden ve nasıl yaparlar? Bu insanların işi gücü yok mudur da bizimle uğraşır-

lar? Bunların bir amacı olmalı.

O amaç, yanılısama yaratılarak tüketimi dolayısıyla sömürüyü artırmaktır. İnsanı tüketim nesnesine dönüştürmek bu işin en garantili yoludur. Kapitalizmin bol ödüllü akademisyenlerinin yönetimindeki “düşünce kuruluşlarının” ve onların denetimindeki kültür endüstrisinin temel misyonu budur. Oysa bu paradigmanın ne kabul edilebilir ne de sürdürülebilir yanı vardır. Bunlar allanıp pullanıp genç beyinlere boca edilirken doğal kaynakların sınırsız olmadığı, her üretim etkinliğinin ekosisteme bir müdahale olduğu, bu müdahalelerin olumsuz etkilerinin olacağı düşünülmez ya da göz ardı edilip saklanır. İnsan türünün doğanın sahibi de hâkimi de olmadığı, olamayacağı, doğal kaynakların öteki türlerle ortak kullanımının zorunluluğu kabullenilmek istenmez. Oysa insan türü doğanın egemeni değil, herhangi bir bileşenidir. Ona hükmedip tahrip edince değil, öteki bileşenleriyle de uyum içinde sürdürülebilir bir yaşamı tercih ettiğinde gerçek gelişme yoluna girmiş olacaktır. Varlığını devam ettirebilmesinin tek be biricik yolu budur.

Buna da paradigma değişikliğine gidip sayın Fikret Başkaya'nın dediği gibi “eşyayı adıyla çağırmaya” başlamakla başlanmalı. Sonra retorikteki değişikliği realiteye yansıtıp arabayı ata koşma ısrarından vazgeçip atı arabaya koşmalıyız. Ne demek mi istiyorum? “Üretimi” kutsamaktan vazgeçmeliyiz. Yaşamın amacının üretmek olduğu saplantısından kurtulup üretimin yaşamın amacı değil aracı olduğu yaşamsal gerçeğine gözlerimiz daha fazla kapatmamalıyız. Gelişme ve kalkınma kavramları yeniden tanımlanıp onlara yüklenen anlam ve misyon revize edilmeli. Gelişmişlik endeksi hesaplanırken kullanılan parametreler değiştirilmeli. Örneğin, havadaki uçak sayısı yerine, kuş ve böcek sayısı, nehirler üzerindeki baraj ve köprü sayıları yerine içindeki balık ve yosun sayıları, satılan uçak ve tur bileti sayıları yerine, tiyatro ve konser bileti sayıları, ziyaret edilen AVM sayısı yerine müze sayısı ve benzeri veriler ölçüt alınmalı. Velhasıl, insanlık varlığını doğa ve insan sömürüsüne borçlu kapitalizmi aşmak zorundadır. Bunu yapmak için de fazla zamanı kalmamıştır. Bu kısa zaman içerisinde ya kapitalizmi aşabilecek dinamikleri harekete geçirecek ve onu yok edecek ya da doğadaki birçok türle birlikte kendisinin de sonunun gelmesine seyirci kalacak.

KİMSE VAR MI?

Bir el gördüm taş toprak arasında
Sahibini arar gibi bakıyor bir oyuncak
Elleri başında bir anne
Bağırıyor takatsiz sesiyle
Yağmur diken gibi batsa da yüzüne
O ölmedi daha, bir daha kaz toprağı
Bir daha diye yalvarıyor
Sarı kedi bir deliğe girip çıkıyor durmadan
Orda biri var mı?

Keşke üstünü sıkı giyseydin yatarken
Anne üstüme çok düşme demeden
Çıkarmasaydın kalın çoraplarını.
Simdi çok üşüyorsundur orda
Sesimi duyuyor musun?

Hava kararmadan gel hadi
Kar, buz, ayaz çökmeden
Işıksız nefessiz, çaresiz kalmadan
Eksilmeden gün ışığı
Sesime gel hadi...

Ey üst kattakiler
Ey yetişemeyenler
Hep geç kalanlar
Kalpleri kararmış
Feryatları duymayanlar
Beni duyuyor musunuz?

Gözyaşlarımız kurudu
Sözlerimiz tükendi, dilimiz lal
Tutulup kaldık da, değemedik ellerinize
Onca yük altında bıraktık sizi
Kadim topraklar, renkli insanlar
Aman ha, sakın bağışlamayın bizi!..

İkbal KAYNAR

MAYAŞİR

2

Yıkılmış evler gördükçe
Sızlayan kalbim
Acıyan yanım
Kanayan yaram
Sesimi duyuyor musun
---Hiçbir kış bu kadar üşütmedi
Yanan soba bu kadar utandırmamıştı

Hadi bir daha gir içeri
Talha'nın bacakları kırıldı
Kim olduğunu unutmuş teyze
Evdeki kadınla adam öldü dedi
Dün değil miydi geçtik buralardan
Yollar yabancı olmuş, evler tanınmaz
Kerem sıkı sıkı tutuyor annesinin saçlarını
Minicik avucunda, belki bir daha tutamayacak
Hazal yıkıntılardan kopmuş gelmiş
Yine de "daha ben muayene olmadım" diyor kocaman aklıyla
Bu ne sabırdır yavrum günlerdir aç susuzsun
Güzel bir kız daha aklımızla alay eder gibi
Kardeşi Muhammet için o hep uyuma numarası yapar diyor
Umarım öyledir şakacı kız
"Ben evime gitmek istiyorum" dedi yıkıntılardan çıkan bir çocuk
Sanki evi kalmış gibi
Dur ses geldi Sus
Işığı görüyorum

MAYAŞİR

GELEN YAĞMURLAR AŞKINA

İlhan Sami Çomak'a

Uzanıp su verdin dağlara
Yeşersin diye bir şeyler,
umut gibi,
aşk gibi

Haritada ismi silinen yerleri sevdin
Denizlere dokunamamış ellerini çocukların
Bir de kadınları, sustukları dediklerinden çok
O şehri bir de, resimlerde uzak uzak solan

Kar düşerken Zagroslara,
Dicleye beyaz beyaz
Munzur titrerken, ve
İnce ince üşürken Cudi
Şiirler yaktın
Üşümesin diye bir şeyler,
umut gibi,
aşk gibi

Yazılmış değil, yazılacak tarihi sevdin
Sevdaya büyüyen gözlerini kızların
Dili yaralı masalları, Mem û Zîn'i
Yarayı, nakış nakış işleyen sesini dengbejlerin

Ümit KAYA

MAYAŞİR

Hız kör ederken her şeyi
Parçalanırken çılglık, ağırlaşan duvarında sağır-
ğın
Tutunacak bir el, sığınacak bir yürek ararken,
çağın kuyusuna düşen ses
Sözler büyüttün
Yeşersin diye bir şeyler,
umut gibi,
aşk gibi

Düşler alıp koynuna, sarındığın geceleri sevdiğin
Bir şarkı söyler, bir sır fısıldar gibi öptüğün göz-
lerini, sevgilinin
Kin tutmamış yaraları, bir halkın göğsünde, çok
eski
Duvarın ötesindeki çırpıntısını kalbin
İmgeler topladın
Yeşersin diye bir şeyler,
umut gibi,
aşk gibi

Çürümeye ve ölüme
meydan okurken gülüşün, anlıyorum ki
Bir hayat, kendinden çok daha fazlasıdır
Kapı aralık kalsın
Avluya gömülü günler hatrına
Gelen yağmurlar aşkına
Elbet bulur kuş, göğünü

deneme

SANAT VE DİRENİŞ

İsmet ALICI

Sanatın direnişçi özü onun niteliği içindedir. Geçmişte sanatın özerkliği sanatçının aydınlanma merkezli tutumundan vazgeçmemesi tavrından ortaya çıkıyordu. Sanatçı iktidar odaklarından mesafeli durduğu sürece kendi özerkliğini korumuş oluyordu. Böylece sanatçı ürettiği sanat eseriyle toplumsal tavrını ortaya koyuyordu. Sanatçının konumunu belirleyen durum ise ürettiği eserin ve yaşamında ortaya koyduğu sınıfsal tutumdur. Bu anlamda sanatçıyla toplumsal mücadele arasında bir bağ vardır. Sanatçının özerkliği bu bağın doğru anlaşılmasında yatar. Bu bağ aynı zamanda sanat eserinin şekillenmesini sağlayan bağıdır.

Şimdi ülkedeki kültürel değişime bir bakalım. Bu kısa panorama ülke nesnellüğimizi algılamamızı sağlar.

İki yıldır Malatya'dayım, eskiden her yerde oyun oynayan gençler vardı. Top oynanan veya oyun oynayan çocuklar her yerde görürdüm. Yıllarca İstanbul'da yaşadım, gitgide sokaklarda oynanan oyunların azaldığını gördüm. Çocukların ve gençlerin sokaklarda çekilmesi çok hızlı oluyor. Zenginlerin yaşadığı mahallelerde eskiden çocuklar sokaklarda oynardı şimdi ise in cin oynuyor. Yoksul mahallerde çocuklar ve

gençler cıvıl cıvıldı, her oyun oynanırdı tarlalarda sokaklarda. Misket oynayanlar, birdir bir, yakan top, develeme ve top oynayanlar. Geceleri saklambaç oynayanlar gece yarısına kadar evler girilmezdi. Şimdi bu oyunların hiçbirini artık sokaklarda göremiyoruz. Çocukların ve gençlerin sokaklardan çekilmesiyle bu kırk yılda çocuklarının yaşam biçimi de değişti. Bu değişimin tabii ki siyasal sonuçları olmalıydı. Bugün ülkemizde yaşadığımız bir anlamda bu durumun siyasal karşılığıdır, diyebiliriz. Bu çocukların ve gençlerin yaşam biçiminin değişmesiyle nasıl bir siyasal sonuç çıkarabilirsiniz, diyebilirsiniz.

Fakat sadece gençlik değişmedi orta yaşlıların yaşamı da değişti. Kahveleri dolduran insanlar giderek azaldı. Köyden kentte gelenler çoğaldığı halde kahvelere takılan insanlar azaldı. Bu orta sınıf insanların çoğu toplumsal sömürünün artması ve yoğun iş gücünün ortaya çıkmasıyla hızlı bir şekilde proleterleşti. Bu insanların yaşam biçimi değişti. Kahvede iş bekleyen iş peşinde koşan sürekli çalışan ve kahve gibi sosyalleşme alanına dışına taşan insanlara dönüştüler. Günümüz orta sınıfın önemli kısmı kahve oyunlarının çoğunu bilirken aynı durumu gençlere dair söyleyemeyiz. Bir yandan sokakların değişmesi diğer yandan kahve kültürünün bitmesi siyasetin gündelik

hayatımızdaki önemi başka alanlara sarktı. Kahveler sadece boş zamanı değerlendirme alanı değil kişilerin birbirlerini tanıyıp kişiliklerini oluşturduğu ve siyasal tartışmalar yaptığı alanlardı. Geçmiş süreçte toplumu etkileyen önemli bir dinamikti. Fakat kahvedeki oyun oynama güdüsünün insanlaşma sürecinde bir etken olduğunu görmek lazım.

Gençler ve çocuklar AVM'lere ve çocuk parklarına yöneldi. Çocuklar çocuk parklarında hızlı bir şekilde ailelerinin kontrolünde tek tek oynamaya başladı. Oyunun birincil kuralı olan kolektiflik ruh yavaş yavaş azaldı. Gençlik AVM'lerde kendilerini farklı hissederek o gösterişli yerlerde bir gizeme kapılarak dolandı. Hele de yoksul gençlerin yeni bir dünyaya çıkış kapısıydı sanki AVM'ler. Seksenlerden sonra yeni oyun ve oyun alanı olarak bilgisayar oyunları oldu. Evlerde gelişen atari oyunları gençlerin ve çocukların vazgeçilmez oyunlarıydı. Şimdi ise gençlerin ve çocukların önemli bir kısmı internet kafe de veya evinde internet oyunları oynuyor. Bu oyunların çocukların ve gençliğin vazgeçilmez etkinlikleri olurken onların ruhsal dünyalarını da belirleyen bir etken artık. Çocuklar ve gençler bir internet bağımlılığı içinde nesnel dünyayı anlamaktan uzak ve fazla sosyalleşmeden hayata atılır oldu. Eskiden bir tek toto, milli piyango ve at yarışları varken devlet denetiminde artık gençlerin bütün hayatını belirleyen veya ceplerindeki son parayı alan iddia, canlı bahis ve internet üzerinden oynanan yüzlerce oyun onların hayatına girdi. Bütün bu oyunlar, insanın kendisini ve toplumu görmesini engelleyen nitelikte oyunlardır. En önemlisi içlerinde eleştiri ve özeleştiriye barındırmazlar. Bu oyunların çoğu gençleri daha bencil ve çıkarıcı yapıyor.

Toplum ve gençlik gösteri anlayışının içine girdi. TikTok, Facebook, YouTube kanalları, çevrimiçi video paylaşımları ve kitle iletişim araçlarının sürekli toplumu güdülemesi ile gösteri kültürü toplumsallık kazandı. Burada var olmak, kullanıcıların önemli bir kısmı genç olmak üzere, orta yaşlılar için varlık meselesine dönüştü. Siyasal mücadele edenler bu alanı kullanırken bu gösteri anlayışını daha genelleştiren bir yapıda hareket etti. Çoğu siyasal hareket hâlâ modernleşmeyle ortaya çıkan bu gösteriş kültürünün farkında değil. Bu tarz yaşam onları daha çok bireyci ve bencil yapmaktan başka bir işe yaramıyor. Toplumsal gerçeklikten uzak seksen öncesi bir dava uğruna canlarını feda eden gençlerin yerine bu davalardan kaçan bilgisayar oyunları zaman geçiren toplumsal duyarlıklarını yitirmiş gençlik yetişti. Toplumsal müca-

delenin merkezinde olan gençlik yerini yaşlı kuşağa bıraktı. Bugün devrimci hareketin kadrolarının önemli kısmı seksenden önceden gelen yaşlı kadro. Bu kadro devrimci çabalarına rağmen sistemin önemli mihenk taşı ve devamını sağlayan aile bağlarını oluşturmuş, bu bağlarından dolayı radikalliğini yitirmiş kadrolardır. Böyle olunca devrimci politikanın sistem içi çelişkilerle uğraşan reformist politikalara yönelmesi olağandır. Bunun yanında radikal mücadeleye engel kitle partilerinin oluşması sistem içi reformist politikanın daha geçerli olmasını sağlamıştır. Gençlik bu siyasal hareketlere yer yer katılsa da bu reformist ruh onların var olan enerjisini ortaya çıkarmasını engellemiştir. Bir tek geriye çocukların ve gençlerin denetiminin yoğun yaşadığı okullar kaldı. Onların siyasallaşmasını engelleyen bu sistem içi okullar sporu ve oyunu daha çok dışlayarak toplumun kolektif ruh kazanmasında önemli bir etken olan bir olgununda var olmasını engelledi.

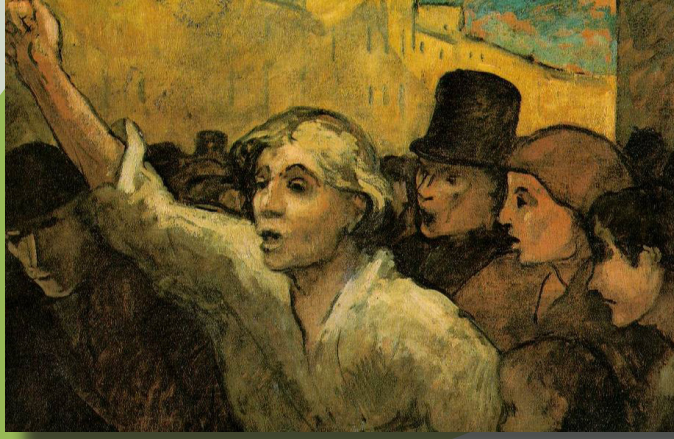
Seksenden sonra kitle kültürünün oluşumuna etki eden bir faktör de futbolun endüstriye dönüşmesiydi. Futbol kitlenin değişim dönüşünde önemli bir etken olurken devrimci siyasetin var olmasını etkiledi. Futbol takımlarına aidiyet duran kişiler, kapitalizmin yaratmış olduğu kitle kültürünün fanatiklerine dönüştü. Böylece kişiler bir yere ait olma duygusunu yaşarken sınıfsal aidiyet duygusunu yitirdiler. Gençlerin enerjilerini boşalttığı bu alanlar gençlerin devrimci enerjisini sınıfsal mücadele içinde ortaya çıkaran alanlardan uzaklaşmasını sağladı. Holiganlık, fanatiklik yaygınlaşırken sahte kolektif bir ruh haliyle yaşamının kitle kültürüyle oluştuğu alanları oldu buralar.

Seksen öncesi var olan sanat ve edebiyat alanı Sosyalist Gerçekçi edebiyatın ortaya çıktığı bir edebiyattı. Bu edebiyatın toplumsal etkisi ve devrimci değişim gücü yüksekti. Bu edebiyat insanların kendilerine sadece gerçekçi bakmasını sağlamıyordu olay ve olgulara çözüm üreten ve toplumun olay ve olgulara ekonomi politik bakmasını sağlıyordu. Seksen sonrası edebiyat hızlı bir şekilde sermayenin istediği şekilde şekillendi. Bu ekonomi politik bakışın eserlerde hızlı bir şekilde yok olduğu gerçeğiyle karşı karşıya kalındı. Postmodern sanat ve yoz edebiyat sürekli öne çıkarıldı. Sanat ve siyaset arasına kalın bir çizgi çekildi. Artık sanat eserleri toplumsal sorunların nedensellikler içinde tartışıldığı eserler olmaktan uzaklaştı. Bu durumun karşısında devrimci örgütler bu değişiminin sonuçlarını göremediği için hızlı bir şekilde Sosyalist Gerçekçi edebiyatın getirdiği sonuçların artılarını

anlamaktan uzaklaştı. Böylece bu alan sermaye sanatının cirit attığı postmodern sanatçılara bırakıldı. İnsana insanı gösteren ve onun devrimci dönüşümünü sağlayan gerçekçi sanattan uzaklaşıldı yerine toplumsal değişimi gizleyen ve toplumun devrimcileşmesini engelleyen eklektik ve sanat eserini bir oyun olarak gören, sözcük oyunlarını merkeze alan eserler yer aldı.

Bunun yanında, geçmişte halkevleri, demokratik kitle örgütleri devrimci kültürün oluşmasında önemli bir etkendi. Seksenden sonra bu alanların etkisi azaldı. Gençlik oluşan kitle kültürünün içinde eridi. Bu alanlara gitmekten uzaklaştı. Devrimcilerle gençlik arasındaki bağı sağlayan bu alanların yok olmasıyla kentin merkezi yerlerinde var olan devrimci kültürel alanlar yavaş yavaş varoşlara doğru kaydı veya kapandı. Tek tek bazı yerler kalsa da bu alanlar artık rant yaratma alanları olarak görüldüğü için hiçbir devrimci toplumsal etkisi kalmadı.

Geçmişte kahvelerde takılan insanların önemli kısmı seksenlerle birlikte taşeronlaşmanın, fason üretimin ve hizmet sektörünün proleterleri oldular. İşçi sınıfının bu değişen toplumsal yaşam biçimi karşısında devrimci hareketler gerekli önlemleri almadılar. Hala taşeronlaşma ve hizmet sektörü alanında örgütlü ve belirleyici değil. Bu alanların nasıl örgütlenmesine ilişkin teorik ve pratik yetersizlik yaşıyor. Tabii ki 12 Eylül'ün yarattığı tahribat devrimcilerinin geç kalmasını sağlamıştı. Sovyetlerin çöküşü, Çin'in kapitalist politikalara yönelmesi devrimcilerin ideolojik yetersizlik yaşamasını sağladı. En önemlisi dengenin emperyalizmden yana dönmesini. Seksen öncesinin önemli bir gücü Sovyetler ve Çin artık sosyalizm mücadelesinin dışındaydı. Artık ne Sovyetler vardı ne Çin. Kendi teorilerini kendileri üretmek zorundaydılar. Bu zor görev ve yetersiz devrimci kadroların eski siyasal ideolojik alışkanlıklarını aşmadan zordu. Günümüzde hâlâ eski alışkanlıklarını aşmadan yeni dünyaya eski alışkanlıklarını dayatan kadroların hakimiyeti kırılmadığı için işçi sınıfının ve toplumsal yaşam biçiminin değişip dönüştüğünü görmeyen kadrolar siyasal örgütlerin merkezindedir.

Ağır sanayi alanında güçlü olan işçi sınıfı örgütleri seksenlerden sonra bu alandaki hakimiyetini kaybetti. Çoğu büyük işletmeler işçi sınıfının gücünü kırmak için hızlı bir şekilde taşeronlaşmaya geçti. Sadece burjuvazi bunu yapmadı, siyasal partiler de Özal'la birlikte özelleştirme politikalarına başladı. Devletin milli gelirini sağlayan kamu alanları hızlı şekilde özelleştirildi. Sadece özelleştirme ile kalmadı bir yandan işçi sınıfının güçlü bir örgütlenme olmaması için kanunlarda düzenleme yapıldı. Bu alanlar parçalanarak her alana taşeron firmalar aracılığıyla taşeronlaşma başladı. Bunun yanında sendikal örgütlenme olanakları yasalar aracılığıyla yok edildi. İşçi sınıfının örgütlü bir güç olması imkansızlaşırken bu alanlarda sınıf mücadelesi yapan örgütlerin varlığı da azaldı. Tabii önemli bir güç olan belediyelerde hızlı bir şekilde kadrolaşma politikalarından vazgeçti ve taşeronlaşmayı hayata geçirdi.

Seksenden sonra özel kanallar hayatımıza girerken hızlı bir şekilde kitle iletişim araçları ve medya hayatımıza girdi. Toplumun aptallaşmasına hizmet eden televizyon bencil bireyci kültürün yaygınlaşmasına hizmet ederken sınıf eksenli kolektif ruhun eksilmesini sağladı.

Televizyonlar starlar (ikonlar) yaratırken bu starların toplumsal etkisi de çoğalıyordu. Toplumun boş zamanını ele geçirmişti kanallar onları istediği gibi yönlendiriyor, etkiliyor, manipüle edebiliyor. Bu kitle araçlarının yarattığı toplumsal çürümeyle birlikte kitle kültür oluşuyordu bu kitle kültürüne karşısında bir tek alternatif güç İslamcılık oldu. Aile dokusunu koruma, geleneklerimiz diyerek ve kısa evrede milliyetçi söylemlerle birleşerek AKP bu sürecin güçlü bir partisi oldu. ANAP'ın modernleşme politikaları karşısında AKP'nin modernleşme karşıtı söylemleri ve bu karşıtı cumhuriyet karşıtlığına kadar dönüştürmesi kitlelerde hegemonya kurmasını sağladı. Modernleşme veya modernleşmeme arasındaki soruna dair hala ülke solunun söylediği tek bir laf yok. Böyle olunca İslamcılık, milliyetçilikle birleşerek ülkede tek bir güç oldu. Bunun yanında ülke kuruluşunda etkin olan cumhuriyetçi söylem kendini değiştirip yenileme sürecine girmeden sadece savunuda kalması ve toplumsal değişim ve dinamiklere gerçekçi bakamaması, 1980'lerin ardından toplumda etkin bir güç olmasını

engelledi.

Bugün yaşanan sorunun bir yanı modernleşme mi yoksa modernleşmemek mi? Bu soruya doğru cevap zor, zor olduğu kadar eldeki materyal ve kadrolarla bir çözüm oluşturmak zor. İşçi sınıfıyla devrimci siyasal hareketlerin bağının az olması ve devrimcilerin modernleşme sorununa dair tartışmaması, netleşmiş bir bakışın ortaya çıkmasını engelledi. Üstelik günümüz modernleşmesini sağlayan kitle iletişim araçlarının temel işlevi, tüketim kültürüne uygun bir kitle kültürü yaratmak oldu.

Guy Debord Gösteri Toplumu'nda şunları der: *“Yaşamın her bir görünümünden kopmuş olan imajlar, bu yaşamın birliğini yeniden kurmanın artık mümkün olmadığı ortak bir akışta kaynaşırlar. Kısmî olarak göz önünde bulundurulmuş gerçeklik, ayrı bir sahte-dünya olarak, salt seyrin nesnesi olarak, kendi genel birliğinde sergilenir. Dünyasal imajlardaki uzmanlaşma, aldatıcı şeyin hakikatle yüz yüze gelmekten kaçındığı özerkleşmiş imaj âleminde kendini tamamlanmış bulur. Genel anlamda gösteri, yaşamın somut tersyüz edilişi olarak, canlı olmayanın özerk devinimidir.”*

İmaj, vizyon, reklam, tanıtım ve bütün sahte gösteriler insanın nesnel dünya algısını yok ederken insanla toplum, insanla doğa arasındaki diyalektik bakışı eritir. Tüm bunlar, insanın kendini toplumun bir parçası olarak gördüğü ve kendini değiştirirken dünyayı değiştirmeyi önüne koyan diyalektik bakıştan kopuşu da belirtir. Bu anlamda önüne kapitalist meta satışını bir gösteri şeklinde önceleyen sanatçılar ve yazarlar kapitalist toplumun metalaşma anlayışını hayata geçirirler. Kapitalist toplum sürekli gösteri dünyasını canlı tutarken kendi ideolojik dünyasının gösteriyle meta satışı arasında sürekli bir bağ kurar. İnsanlar kendi varlıklarının varoluşunu ancak ve ancak gösteri dünyasının bir öznesi olmaktan görür. Gösteri alanından olmak günümüz insanının temel özelliği olmuştur.

Satmak ve satın almak ve bunun üzerinde kurulan kapitalizm insanları satma ve satın alma dünyasının ideolojik biçimiyle şekillendirir. Metaların satışına duyulan gereksinim bütün toplumu etkiler bütün davranış biçimleri bu alım satım üzerinden belirir. Satma ve satın alma sadece metalarda kalmaz insan hayatının bütün alanlarını kapsar. Bu helezonun olduğu dünya da duygular, düşünceler, ahlaki davranışlar, bedenimiz satışa sunulur. Kitle iletişim araçları artık sa-

dece metaları satmaz yaşam biçimlerini satar. Kapitalist metalaşmanın ideolojik dokusunu bütün topluma yayar. Böyle bir dünyada sanat eylemliğiyle yapılabilecek en büyük direniş, metalaşan dünyanın olanaklarının dışında bir yaşama sıkı sıkıya sarılmak olmalıdır. Kapitalist dünya sanatçıya bu kapitalist dünyada var olmak için bir vizyon, imaj dayatırken devrimci sanatçı bu olanakları reddettiği sürece yeni dünyanın olanaklarının yaratılmasının direnişçisi olur.

Feuerbach'ın Hristiyanlığın Özü'nün ikinci baskısının önsözünde dediği, bir anlamda Guy Debord'un dediklerini karşılar.

“Çağımızın ... tasviri nesneye, kopyayı aslına, temsili gerçekliğe, dış görünüşü öze tercih ettiğinden kuşku yoktur. .. Çağımız için kutsal olan tek şey yanılısama, kutsal olmayan tek şey ise hakikattir. Dahası, hakikat azaldıkça ve yanılısama çoğaldıkça çağımızın gözünde kutsal olanın değeri artar, öyle ki bu çağ açısından yanılısamanın had safhası, kutsal olanın da had safhasıdır.”

Ülkemizin kısa panoraması bu ve Guy Debord'un dediği şimdi sanatın direnişçi özelliğine devam edelim.

“İnsanlığın geleceğini bildirecek olanlar, Altın çağı geçmişten geleceğe taşıyacak olanlar. Hayal gücünün sahibi sanatçılardır.” Bir ütöpik sosyalist olan ve avangart kuramının kurucusu olan Saint Simon'un dediği bu. Avangart kuramına yine geleceğim. Şimdi sanatçının toplumsal işlevine dair açılımı da bulunmak lazım. Sanatçının toplumsal işlevi ortaya çıkınca onun direnişçi özü de ortaya çıkacaktır. Fakat bu direnişin ikili bir yanı vardır. Bir yanı sanat eserinin yarattığı hale diğer yanı ise sanatçının toplumsal duruşudur. Sanatçının eserini öne çıkartan burjuva eleştirmenler onun toplumsal durumunu göz ardı ederler. Bu göz ardı etme durumu sanatçının nesnel durumunu algılamamızı engelleyeceği gibi sanat eseriyle sanatçı arasındaki bağın doğru algılamamızı engeller. En önemlisi sanatçının toplumsal mücadele içindeki duruşu gizlenmiş olur. 21. yüzyıl sanatçının sadece sanat eseriyle toplumsal katkıda bulunduğu yüzyıl değil aynı zamanda siyasal mücadele içinde katkıda bulunduğu yüzyıldır. Bu anlamda sanatçı toplumsal örgütlenme ve toplumsal bilincin oluşmasında militan bir katkısı vardır.

Avrupa'da Bertrand Russell, Sartre, Aragon, Ma-

yakovski, Neruda, Atilla Josef vb.; ülkemizde Nazım Hikmet, Rıfat Ilgaz, Aziz Nesin, Hasan İzzettin Dinamo, A. Kadir, Kemal Özer, Sennur Sezer, Fakir Baykurt vb. sanatçılar, sanat eseriyle toplumsal yaşamın birliğini savunmuş, ona uygun militan mücadelenin saflarında bulunmuşlardır. Demek ki sanatçı sadece sanat eseri üreticisi değil siyasal mücadelenin nefridir. Böyle olduğu için bu aydınlar siyasal iktidarın sürekli baskılarına maruz kalmıştır. Bu insanlar aynı zamanda Altın çağ özlemini Saint Simon'un dediği gibi geçmişten geleceğe taşımışlardır. Sanat eseri alımlayıcıdan bir diyalog ihtiyacını ortaya çıkartır. Bilakis yazılı eserler karakterin içsel konuşmaları, ikili ve çoklu monologlar düşüncelerin ve tavırların betimlenmesi alımlayıcının kendiyi kalmasını ve bu kalmayı aşarak topluma yönelmesini ve bazı durumlara, olgulara karşı tepkisel davranmasını sağlar. Bu duruma katarsis diyebiliriz. Fakat bunun ötesinde sanatçının ve alımlayıcının sağaltımını sağlar. Bir çeşit rehabilitasyon olarak bakabiliriz bu duruma. Bunun yanında sanat eseri arzuların, fantazyaların, ütopyaların dile getirildiği simgesel anlatım tarzıdır. Sanatçı önündeki nesnel dünyanın sorgulanması üzerinden kendinin geleceğe dair düşlemleri üzerinden eserlerini üretir. Sanatsal arzular, ütopyalar var olan durumun aşılmasını ötesini işaret eder. Bu durum sanatçının toplumsal gruplar ve aidiyetlerden bir adım önde olmasını işaret eder.

İyi bilinir ki televizyon ve internet insanlar şaşırma duygusunu ve merak güdüsünü yitirir. Bu seyirlik dünya da insanlar özgür olamaz. Ona sunulan sahte gerçeklikte kendi nesnellliğini kavrayamaz. O da o sahte dünyanın âtil kalan seyircisi olur. Fakat durum bununla kalmaz. Seyirci kalan insan süreç içinde kitle iletişim araçlarının yöneliminde tek tipleşir. Merak duygusunu yitirmiş insanlar bu helezon içinde etkisinde kaldığı ideolojik kalıbın tekrarlayan nesnelere dönüşür. İnsani özünü yitiren insanlar artık emir kipleriyle, algı operasyonlarıyla yönetilen kalıplaşmış varlıklara dönüşürler. İşin kötü tarafı ise bu dünyanın yarattığı sahte sanal algıyla insanlar kendilerini özel ve vazgeçilmez hissederler. Bu ideolojik kalıplara giren insanlar bu sahte sanal dünyayı kendi gerçek dünyaları olarak algılar. Fakat bu standartlaşma, tek tipleşme kültür endüstrisinin her alanına sızar. Şuraya bir gülme efekti koyalım, bunun içinde bir aşk olsun, şurada beş altı kişi ölsün. Aynılaşma devam eder, bir komedi müziği, cenaze müziği ve kalıplaşmış sahneler, bölümler yapıntıları doldurur. Aklileştirme adı altında yapılan bütün bu sahneler, bölümler kitle ile-

tişim araçlarının etkisinde olan insanları da helezonu içine alır. Özgün ve özerk yaşam tarzı sürekli küçümserir, aşağılanır ve yaşamda yer almaz.

Büyük gürültülü bombaların bulunması ile bilinci şoke eden eylemlerin gelişmesi iç içe gibi. Kentleri döven toplar sürekli kenti bombalayan uçaklar. Bütün bu eylemlerdeki temel amaç yaratılan şokla korkuya kapılmayı sağlamak ve akli düşünebilmeyi yok etmektir. Ne zaman nereye düşeceğini bilmediğin güller, bombalar öncelikli olarak amacı rasyonel düşünmeyi engellemektir. Bu saldırı ve savaş kültürüne bağımlı şekillenmiştir reklamcılık, tanıtım, imaj ve vizyon yaratmalar. Reklam ve tanıtımdaki birinci amaç nesneyi doğru tanıtmak değildir; bu çalışmalarda daha çok rastgele seçilmiş bir özellik üzerinden kitleleri şok etme sağlanır. Amaç bellidir: metayı pazarlamak. Bu tanıtım ve reklam sürecinde meta amorf edilirken bilinç de bu şoklarla rasyonel düşünmeyi unuttur ve kendine yabancılaşır. Reklam ve tanıtım bir çeşit kitleleri ele geçirmek ve kitle kültürünü oluşturmak için uygulanan savaş yöntemidir. Amaç rasyonelliği bir şok halini sürekli yaymak ve böylece metada olmayan özellikleri metaya yükleyerek pazarlamaktır. Böylece yabancılaşma yani metalaşma yaygınlık kazanır kültürel bir doku olur. Kısacası bilincin amorf edilmesi kapitalistlerin metaları dönüşüme sokmak için birincil amacıdır.

Bir sanat yapıtı toplumsal gerçekliğin kaynağı olduğu gibi varlık alanına açılan kapıdır. Bireysel pratik alanımızda bize parçalanmış olarak görünen dünya, sanat eseriyle o parçalanmışlık duygusunu yok eder bizde bütünlüklü bir dünya algısını geliştirir. Bireyin toplumsal bütünlük algısının oluşmasında sanat eserinin büyük etkisi vardır. Kapitalist üretim biçimi sürekli parçalayarak üretim alanlarını daha yoğun sömürü imkanlarına olanaklar yaratır. Bunun yanında üretimle işçi sınıfı arasındaki ilişkiyi de daraltır. İşçi sınıfının üretimde daha etkin olmasını sürekli azaltır. Böyle olunca işçi sınıfının toplumsal üretimime müdahale etme olanakları azalır. Kapitalist üretimle yeni alanların ortaya çıkmasıyla birlikte bu yeni alanlarda uzmanlaşmalar başlar. Diğer yandan hem birlik duygusunun yitirilmesine hem kollektif bilincin oluşmasına engel yeni üretim biçimleri ortaya çıkar. E-ticaret, self servis, otomasyon, taşeronlaşma ve benzeri üretim biçimleri yaşamımızın bir parçası olur. Uzmanlaşma ve otomasyon üretimin daha etkin bireyci tipleri ortaya çıkarmasını sağlar. İşçi sınıfının azalmasına ve birlik duygusunun körelmesine neden olur. Bu

noktada sanat yapısıyla iç içe olmayan uzmanlar ve işçi sınıfının bütünlük algısı azalır. Bunu aşabilmenin yolu ise uzmanların ve işçi sınıfının sanat yapısıyla doğru ilişki kurmasıyla aşılar. Çünkü gerçeklik algısının oluşumunda, varlık sorununu bütünlüklü bir şekilde algılayabilmesi ve birlik duygusunun oluşması için estetik nesne olan sanat eserine yönelmesi lazım. Sanat eserinin direnişi özü bu toplumsal kaynaşmayı sağlamak toplumsal gerçekliğin üretimini göz ardı etmeden varlık alanına açılmak olmalıdır.

İnsan dille nesneyi kavramaya çalışır. Kavramlar, kavramların içlemi nesnenin bütünlüğünü vermek için ne kadar toplumsal etki yapıyor bu ayrı bir tartışmadır. Fakat her zaman dilin doğuşunda önemli etken olan düşler dille kavradığımız nesneyi daha geniş ve bütünlük içinde verir. Düş her zaman dili genişletir yeni anlamlar ve kavramlar katmamıza yardımcı olur. Dilin vereceğinden daha çoğuna düşler verir. Yeni kavramları zorlar. Geçmiş ve an büyük bir baskıyla çöker insan bilincine. Bu baskıda dirençle çıkabilmenin yolu insanın düşlem dünyasının zenginliğidir. Düşlem dünyasını yitirmiş insan aslında ölü insandır. Büyük çoğunluk ne yazık ki düşlem dünyasını yitirmiştir. Düşlem dünyasını her zaman canlı tutan sanatçılar ve çocuklardır. Sanatçının sürekli çocukluğuna yönelmesi dediğimizde aslında onun bir her zaman çocuk olmasını ve bir düş denizine dalmasını isteriz. Çocuk karşısındaki koca dünyayı bitmeyen düşseliğiyle kavrar.

Dilin kuruması ya da ölü dil dediğimizde ilk anlayacağımız olgu düşlerimizin dilin yapısını zorlayarak onu canlı bir yapıya dönüştürememesidir. Sanatçılar nesnelere veya dış dünyayı düşleriyle birlikte kavrar, soruları bu düşleriyle birlikte sorar. Ütopya ve sanat bu düşlerin gelişimini göstermesi bakımından önemli. Her insan bence çocukluğundan başlayarak bir düş eğitiminden geçmelidir. Bence geleceği bu düş eğitiminden geçen insanlar kuracaktır. Bu aynı zamanda yaratıcılığın ortaya çıkması ve geleceği düşlerle kurmanın bir yoludur.

Bunun yanında meta fetişizminin yarattığı helezon; merak güdüsünü dıştalar. Ondaki bütün görünümün insani olan merak dürtüsünün üstünü örter. Sorgusuz katılma ve sahiplenmeyi güdüler. Bu helezona katılmak isteği, kitle kültürünün yaratıcıların öne çıkardığı starlarla sürekli körüklenir. Böylece katılımcıların çoğu bu helezona katılır. Metalar büyüleyici halde şok ederken, kişinin nesneyi sorgulamasını engeller.

Onun sürekli ışıklarla sunulma nedeni, aynı zamanda bir göz yanılması yaratmak içindir. Düşünsel nedenselliklerden kopartılan meta fetişleştirilerek, topluma sunulur. Emegün ürünü olan meta, böylece en önemli nedenselliğinden dışlanır. İnsanlar sorgusuz bu fetiş eylemine katılır. Bu kop kop partilerinde de görülen ya da müzik ve dans anlayışıyla sunulan metalar, sorma yaşa düşüncesini genelleştirir. Böylece sürekli olgusal bilinç körüklenir ve nesnelere var eden nedensellikler (emek süreçleri) dışlanır. Bu olgusal bilincin toplumsallaşmasıdır. Meta fetişizminin sürekli yarattığı olgusal bilince karşı alternatif yöntemler bulmak geliştirmek zorunluluk halini almalıdır. Devrimci sanatın, felsefenin, praksisin başladığı nokta bu olmalı.

Bunun yanında kültür endüstrisinden etkilenmeyen estetik nesne olan sanat eseri andan çıkışı simgeler. Bir depresyon halinden, toplumsal baskının yarattığı deformasyondan çıkışı. Onun duygu yığınağın seslenmesi, çıplak insanı hedefe alması, fantazyalar ve ütopyalarla oluşması en önemlisi altın çağ özeğine dayanan eşitlik duygusunu ortaya çıkarması. Bütün bunlar alımlayıcının kendini insani varlık olarak algılamasını sağladığı gibi kendi varlığından erinç duyma halini ortaya çıkartır. Bu anlamda sanat eseri bir sağaltım aracıdır. Hem yazarın kendisini hem alımlayıcının sağaltımın bir aracı. Onun bir fener ışıklı hali onun bu dokusuna dayanır. Adorno'nun sanat eserini monada benzetmesi, bu durumun sanat eserinin devrimci özünü görmemiz anlamında önemli bir mihenk taşıdır.

Meta fetişizmine dayanan kapitalist dünyada genel evrensel bilinci belirleyen kapitalist kültür endüstrisidir. Bu anlamda sanatçı bu metalaşmış dünyanın içinde olmaması gerektiği gibi bu metalaşmış dünyayı karşısına almak zorundadır. Gelecek toplumsal yapının nüvelerini an olarak içinde taşımalıdır. Bu zor görev sanatçının kapitalist üretim araçlarının dayattığı kültür endüstrisi dışında bir yaşam gerektirir. Bu görevi avangart sanatçılar daha önceden belirlemişlerdi. Fourier'ciler veya Saint Simon'cular veya ütopyik sosyalistler sanatçıyı öncü savaşçı (avangart) görürlerdi. Sanatçı onlara göre bütün dünya nimetlerini reddeden bir savaşçıdır. Sanat anlayışı Platoncu idealist estetik anlayışına dayanırdı. Sanatçı tüccar olamazdı veya bir kapitalist. Bu durum onlara göre sanatçının ruhsal dünyasını parçalar ve sanatsal üretimini etkilerdi. Sanatçı dünyaya kar ve rant ilişkileriyle bağlanamazdı. Böyle bir sanatçının sanatsal üretimi ideal bir sanat

olamazdı. Sanatçı öncü savaşıdır. O gelecek dünyanın fantazyalarını düşlerini üretmekle sorumludur. Bu üretme anlayışı bir kar veya rantta dayanmamalıdır. Bu yüzden kapitalist sisteme bağlanmamayı birincil görev olarak önüne koymalıdır.

Günümüz sanatçısının birincil görevi ürettiği eserin metalaştırmasını sağlamak olmuştur. Ürettiği eserle kar anlayışı veya bu kapitalist yaşam tarzı bütün sanatçılarda bir gayeye dönüşmüştür. Bu süreç sanat eserinin sahiciliğinin yitirildiği ve sanatçının sadece ve sadece bir toplumsal fayda olarak varlığını devam ettirme anlayışını yok etmiştir. Sanatçıların kapitalizme veya kapitalist ideolojiyle kurduğu bu bağ yıkılmadığı sürece gelecek insani bir toplumu kurabilmenin imkânı ortadan kalkar. En önemlisi sanatçının, insanın insanlaşmasını sağlayacak düşleri, fantazyaları, ütopyalari üretme imkânı kalmaz. Günümüzde sanatın devrimci bir öz kazanmamasının en önemli nedeni budur. Ürettiği her şeye bu ne kazandırır diye bakan ve sadece bununla kalmayıp esere ve kendine bir imaj reklam alanı yaratmak için çabalayan sanatçılar her yeri kaplamıştır. Sanatın ve sanatçının bağımsızlığını ve özerkliğini yok eden bu kapitalist mantık bütün sanatçılarda kapsamıştır artık. Evet sanatçı kapitalist ideolojinin yarattığı sahte ve insani olmayan bu anlayışı reddetmediği sürece devrimci bir özne olamaz veya gelecek insani bir dünyanın öncü savaşı olamaz.

Eğer toplumu var eden çelişki ve çatışmaları öne koyan bir düşünsellik üretilmezse toplumun geçekçi algısı oluşmayacağı gibi nesnel sorunları tartışmayan usdışı düşünsel söylemlerin ortalığı sarması olağandır. Günümüzün kültürel ortamı, olay ve olgulara ekonomik-politik bakmayan veya oluşagelen kültürel sorunların nedenlerini kapitalist ekonominin ortaya çıkardığı üretim biçimlerinin yansıması olduğunu gizleyen bir kültürel ortamdır. Bu anlayış tarihe sınıflar mücadelesi olarak bakmaz ve bu sınıflar mücadelesine paralel olarak çıkan kültürel alanı göz ardı eder. Bu ortamda entelektüel gelişimden söz etmenin imkânı kalmayacağı gibi toplumsal ahlaki çöküntünün yaşanması olağan. Akademik alandaki uzmanlaşma veya akademik formasyona bile sahip olmayan insanların, (bu insanların çoğu temel akademik kitaplara veya klasik metinlere hiç bakmamışlardır) postmodern sanatın nedenselliklerden kopan sanat anlayışı ile sadece satışa yönelik oluşturulan yapıntıları bir fetiş öznesi haline getirmesi, toplumsallığın çöküş nedenlerinden biridir.

Sanat eserinin biricikliği öznenin kendini var etmesiyle ilgili. Sanat eserinin biricikliği kazandıran öznenin sorduğu sorular ve cevaplarla ilgili. Entelektüel birikim sanat eserine biriciklik kazandırır. Bütün toplumun aynı düşündüğü ve bu aynı düşünüşü dayattığı yerlerde sanat eserinde ve sanat eserinin biricikliğinden söz edilemez. Günümüz kopyalama ve eklektik tüketime yönelik sanat eserleri çağında, sanat eserinin biricikliğinden bahsetmek bir çeşit komiklik. Gerçekçi edebiyat sanat eserinin biricikliği üzerinden kuramını oluşturur. Özne olmakla sanat eserinin oluşumu iç içedir. Bu anlamda sanat eserinin kapitalizmin üretim alanında, biricik bir nesne olarak üretimine imkân kalmaz. Sermaye ve kültür endüstrisiyle iç içe girmek, aynı zamanda sanat eserinin (!) deformasyona uğrayarak biricikliğini yitirmesini sağlamaktır. Bu anlamda sanat eserini koruyabilmenin yolları kültür endüstrisinin dışında aranmalıdır. Bu da ancak kapitalist ekonominin yıkılışını sağlayacak oluşumların içinde olabilir. Yani sosyalist toplum önermelerinin içinde taşıyan oluşumlarda.

Sanat eserinin biricikliğini savunmak sadece sanat eseriyle bir sorun değil aynı zamanda insanın insanlaşması, yani kişilik oluşmasıyla ilgilidir. Bunu kişi yaşamıyla somutladığı gibi eserinin biricikliğiyle ortaya kor. Yani kirli halesi olmayan katarsis duygusunu doğru yansidan eserlerle olur. Önüne insan emeğinin sömürülmediği toplumsal bir bakış acısı koymayanın geleceği olmaz.

Bu durumdan çıkmak için önce bu sorunları toplumsal sorunlar olarak görmek lazım. Kapitalizmin yarattığı bu sorunları aşmak için sanatçıların siyasi mücadele içinde yerini alması lazım. Estetik üretimini eserlerle üreten sanatçılar aynı zamanda sanatla toplumsal değişimin militanları olmak zorundadır. Daha doğrusu devrimci siyasal hareketlerle iç içe geçecek bir kültür hareketi oluşturmalıdır. Sanatçılar bütün egolarını, pragmatik anlayışlarını bırakarak sadece bir toplumsal fayda, gelecek insani bir dünya için bir kültür hareketi oluşturmalıdır. Buradaki temel amaç bütün insanlarda içkin olan yaratıcılığı ortaya çıkarmaktır. Böylece toplumsal yaratıcılık ortaya çıkmış olacak. Sanat eylemliliği dinin varlık nedenlerini yıkan kişinin sadece kendisine bağlanmasını sağlayan eylemliliktir. Aynı zamanda yaratıcılığın içkin olduğu toplumsal bir ruh yaratır. Böylece dinin yarattığı toplumsal ruhun çökmesini ve yerine sanatsal toplumsal yaratıcılığın öne çıkmasını sağlar.

mayadergi
kültür sanat dergisi